

A CIVIL-NONPROFIT SZÉKTOR ÉS A SZERVEZETEK FORRÁSTEREMTÉSE

Arapovics Mária

A tananyag a TÁMOP-4.1.2/A/2-10/1-2010-0003 "Képzés- és tartalomfejlesztés a Budapesti Corvinus Egyetemen" című projekt keretében készült.

Budapest, 2011

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Tartalom

Bevezetés	3
I. Civil társadalom, nonprofit szervezetek, humán szolgáltatók	4
1. fejezet. A civil társadalom	4
2. Fejezet. Nonprofit elméletek.....	8
3. fejezet: A nonprofit szervezetek ismérvei.....	20
4. fejezet. Nemzetközi körkép az ezredvégi nonprofit szektorról és humán szolgáltatásairól	24
5. fejezet. Humán szolgáltatások a szektorban	33
II. A nonprofit szervezetek és a harmadik szektor jellemzői.....	46
1. fejezet: A nonprofit szervezetek általános strukturális-működési jellemzői	46
2. fejezet: Az alapcélok szerinti tevékenység	52
3. fejezet: A közhasznúság fogalma és jellemzői.....	55
4. fejezet: A hazai nonprofit szektor és statisztikai jellemzői.....	59
5. fejezet A civil nonprofit szektor jogi szabályozása Magyarországon	66
III. A nonprofit gazdálkodás lényegi jellemzői.....	69
1. fejezet. A nonprofit szervezetek gazdálkodásának alapjai.....	69
2. fejezet: A pénzügy helye a szervezet életében	74
3. fejezet: Bevételek és kiadások a magyarországi nonprofit szervezetek forrásszerkezeté.....	77
IV. A forrásbiztosítás területei.....	86
1. fejezet. A nonprofit szervezetek összetett forrásszerkezeté	86
2. fejezet. Az adományozás és adományozók.....	88
3. fejezet. Lakossági adományozás.....	91
4. fejezet. A vállalati társadalmi felelősségvállalás, a CSR.....	99
5. fejezet. Az önkéntes segítség	108
6. fejezet. A tőkévé konvertálható társadalmi kapcsolatok.....	120
6.2. A társadalmi tőke definíciója.....	122
V. Adományszervezés (Fundraising), Ajánlatkészítés.....	129
1. fejezet. Az adományszervezés.....	129
2. fejezet. Adománygyűjtési eszközök és technikák.....	138

Bevezetés

A tankönyv a humán szolgáltató nonprofit szervezetek leendő és jelenlegi munkatársai, önkéntesei számára készült, annak érdekében, hogy hatékonyan és eredményesen tudják működtetni az általuk képviselt civil-nonprofit szervezetet

Első része a civil társadalom, nonprofit szervezetek, humán szolgáltatók világát mutatja be, elméleti összefoglalás mely tartalmazza a civil társadalom legismertebb definícióit, közgazdasági-szociológiai nonprofit elméletek sorát – a keresleti-kínálati modelleket, a társadalmi tőke elméletét, szociális gazdaság és a nonprofit szektor elméletét, valamint a szintetizáló kísérleteit és a „governance” fogalmát. Ezáltal érthetővé válnak a nonprofit szervezetek ismérvei. Nemzetközi körkép az ezredvégi nonprofit szektorról és humán szolgáltatásairól.

A nonprofit szervezetek és a harmadik szektor jellemzői című részben a nonprofit szervezetek általános strukturális-működési jellemzőiről, a z alapcélok szerinti tevékenységről, a közhasznúság fogalmáról és a hazai nonprofit szektor statisztikai jellemzőiről kap általános képet az olvasó, felsorolva a civil nonprofit szektor szervezeteinek működéséhez szükséges legfőbb jogszabályokat is.

A harmadik rész a nonprofit gazdálkodás lényegi jellemzőit és gyakorlati példáit mutatja be, a nonprofit szervezetek gazdálkodásának alapjait, a pénzügy helyét a szervezet életében valamint a bevételek és kiadások rendszerét, azaz a magyarországi nonprofit szervezetek forrásszerkezetét.

A negyedik rész forrásbiztosítás területeinek alapjait foglalja össze, elméleti és gyakorlati példákon keresztül. Tartalmazza a nonprofit szervezetek összetett forrásszerkezetének bemutatását, az adományozás és adományozók, a lakossági adományozás, a vállalati társadalmi felelősségvállalás, a CSR, az önkéntes segítség világát, elemezve a tőkévé konvertálható társadalmi kapcsolatokat.

Az ötödik rész az adományszervezés (fundraising) gyakorlati oldalát ismerteti, felkészítve a nonprofit szervezet munkatársait az ajánlatkészítésre az adományszervezés és az adománygyűjtési eszközök és technikák bemutatásán keresztül.

A kötet felhasználta a szerző a témában írt korábbi munkáit.

I. Civil társadalom, nonprofit szervezetek, humán szolgáltatók

1. fejezet. A civil társadalom

A civil társadalom meghatározása, a társadalmi jelenségek megértése, az alapfogalmak tisztázása nélkülözhetetlen a nonprofit szervezetek megfelelő és hatékony működtetéséhez, a gazdálkodás tudatos szervezéséhez.

1.1. A civil társadalom fogalmi megközelítései

A civil társadalom gazdasági, politikai, ideológiai és morális megközelítések összességét foglalja magában. A politológiai, filozófiai, szociológiai megközelítései többnyire az állammal való viszonyrendszerben értelmezik és elemzik az egyén és társadalom viszonyát. Az eszmetörténeti összefoglalók a civil társadalmat, annak európai változását a nagy történeti korszakokra bontva jellemzik a görög demokráciától kezdve napjaink globális jelenéig (Arato-Cohen 1988, Seligman 1992, 1997, Alexander 1998, Keane 2004).

Azt senki sem vitatja, hogy a diktatúrákkal szemben, *a civil társadalom a demokráciák fontos jellemzője*. Fontos, hogy a civil megmozdulás, az állampolgári részvétel erősítse a demokráciát és ne veszélyeztesse. A technikai változások elősegítették a közös együttműködések, ezáltal a *nemzetek feletti civil társadalom gondolatának* kialakulását.

John Keane *A civil társadalom* (1998) című könyvében három csoportba sorolja a civil társadalom megközelítéseit. Az első csoportba az empirikus-analitikus értelmezések tartoznak leíró értelmezések tartoznak, melyek mint az összetett társadalom –politikai valóság *ideáltípusát* mutatják be. Ezekkel szemben a második csoport a civil társadalom *politikai stratégiaként, akciótervként* való értelmezéseit fogja össze, mely leginkább a civil társadalom és az állam különbözőségeire fókuszálnak. A harmadik irányzatba tartozók a civil társadalomnak a

demokráciában betöltött szerepét vizsgálják, a civil társadalmat erkölcsi felsőbbrendűséggel rendelkező „adott jónak” tekinti (Keane 2004: 38-48).

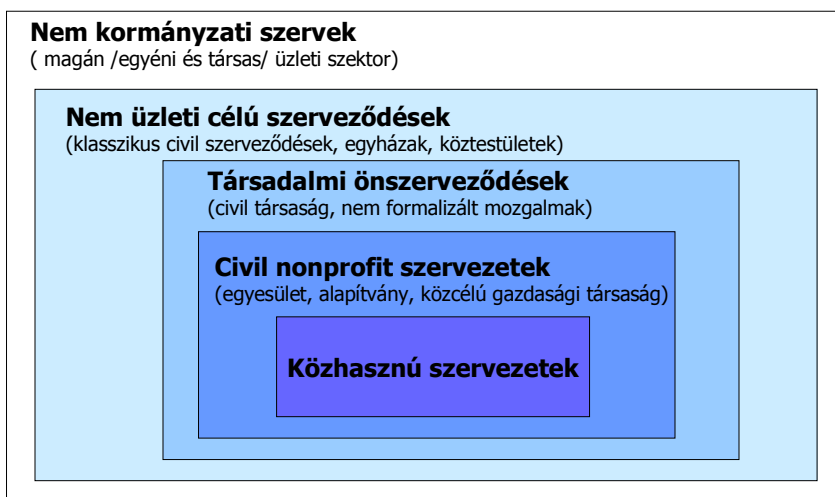
1.2. A civil-nonprofit szektor

2001-2002-ben átfogó „Nonprofit Szektor Analízis” készült, mely bemutatta a civil szervezetek jogi környezetét Magyarországon (Bíró 2002). A civil társadalom fogalmi jellemzőit a vizsgálat négy pontban foglalja össze, melyeket a definíciós viták okán szó szerint idézünk:

- a. A civil társadalom személy- és szervezetegyesülések, valamint önálló szervezetek hálózata, amely létrejötté és működése sajátos szabályai szerint különbözik a társadalom többi intézményrendszerétől.
- b. Nem egyenlő sem az állammal, sem a magánszférával, bár kapcsolódásai mindkettőhöz közvetlenek és szervesek.
- c. Létezésének elvi alapjait az emberi-állampolgári jogok érvényesülése, a jogállamiság, az érdekluralizáció jelenti.
- d. A civil társadalom rendeltetése, hogy az általa biztosított nyilvánosság és érdekartikuláció útján szembesítse az állami akaratot az általa képviselt értékekkel, törekvésekkel és gyakorlattal. (Ennek legfontosabb eszköze “közösségi részvétel”, amelynek tartalmát az európai jogterületen az Aarhusi Egyezmény már igen részletesen kidolgozta. Három pillére az információhoz való jog, a beleszólási jog és a jogorvoslati jog. A három pillért a részvételre képesítés intézményi és intézkedési rendszere egészíti ki.

1. ábra. Civil nonprofit szektor

CIVIL NONPROFIT SZEKTOR

Forrás: Bíró 2002.

1.3. Európai megközelítések

Az Európai Unió Gazdasági és Szociális Bizottsága 1999. szeptember 22-én elfogadott állásfoglalásában a következő intézményközpontú definíciót adja: „a civil társadalom olyan társadalmi szféra, amely relatíve független az államtól és amely nem merül ki a piac szabályaiban. A civil társadalom olyan elvekre támaszkodik, mint az autonómia, a pluralizmus, a szubszidiaritás, a szolidaritás és a felelősség. Ez egy olyan kommunikációs szféra, amelyen belül fejlődhet a polgárok szenzibilizálása, amely demokratikus részvételhez vezethet. Kommunikálni és szolidárisan cselekedni csak individuumok csoportjában lehet.”

A civil társadalomként ugyanakkor nemcsak a szervezett, intézményesült formációit értelmezhetjük, a civil társadalomnak része lehet az állampolgárok aktív önszerveződésének bármilyen formája – pl. a tüntetések, bojkottok és hasonló mozgalmi tevékenységek is.

CIVICUS World Alliance for Citizen Participation világszervezet definíciója

„A civil szervezetek és mozgalmak alkotják magát a civil társadalmat, amely tehát mindazon szervezeti és tevékenységi struktúráknak az összessége, melyeknek tagjai vitán és konszenzuson

alapuló demokratikus eljárás révén a közérdeket szolgálják, ugyanakkor a mediátor szerepét töltik be az állami/közhatalmi szervek és az állampolgárok között.”

2. Fejezet. Nonprofit elméletek

A nonprofit elméletek közgazdasági megközelítéssel vizsgálják a szektor létrejöttének társadalmi-gazdasági kérdéseit, a szolgáltatások nonprofit formájú megszervezését, a szektor összetételének különbözőségeit. A közösségi élet szervezése, az öntevékenység, az egymás segítése a civilizáció kezdetére nyúlik vissza, de nonprofit szektorról, nonprofit elméletekről csak a második világháborút követően beszélhetünk (Kuti 1998:18)., a háromszektoros gazdaság a jóléti állam megingásával alakult ki. A biztosítások köre egyre szélesedett létrejött az állampolgári jogon járó ingyenes iskolázási, egészségügyi és nyugdíjrendszerek, a munkaidő egyre rövidült, támogatott lakásbérletek egyéb szolgáltatások és kedvezmények alakultak ki. A hidegháborús katonai és gazdasági verseny mellett jóléti verseny is kibontakozott a kapitalista és a szocialista világrend között. Berend T. megfogalmazása szerint létrejött a jövedelemkiegyenlítő állam „A jóléti állam *magas adóztatással és a jövedelmek újraelosztásával* törekedett a *társadalmi egyenlősítésre*. Az ingyenes társadalmi juttatások és a progresszív adóztatás együttes hatására a *jövedelmi polarizáltság érdemben csökkent.*” A jóléti állam biztonsága megteremtette a kiegyensúlyozott belső piacot (Berend T: 2003).

A hetvenes évek olajválságára az Egyesült Államok gyorsabban és sikeresebben tudott reagálni, mint Európa. A hetvenes évekig Amerikában és Nyugat-Európában a társadalmi-gazdasági folyamatok értelmezésekor a piaci és az állami szektor kettőssége volt jellemző. Az olajválság hatására a jóléti államok kétszektoros gazdasága meginogni látszott, egyre többen várták a kivezető utat a mindig is jelenlevő, de kevésbé meghatározó harmadik szektortól. Különösen a jóléti szolgáltatások és a szociális területen a háromszektoros együttműködés egyre hatékonyabb működésnek indult (Bartal 2005: 47).

A harmadik szektor szerepéről egyre több közgazdaságtani és multidiszciplináris elmélet és értelmezés látott napvilágot, ezek közül a nonprofit szervezetek szerepével foglalkozó keresleti és kínálati modellek: a heterogenitási, kínálati oldal és az öntevékenység kudarcának elméletei, továbbá a társadalmi tőke elemélete, a szociális gazdaság koncepciója, a harmadik szektor koncepciója bemutatása valamint a szintetizáló modell bemutatása következik.

2.1. A heterogenitás elmélete – a kormány kudarca a piac kudarca

Burton Weisbrod – a John F. Kennedy és Lyndon B. Johnson elnök tanácsadójaként is aktív szerepet vállaló amerikai közgazdász –*heterogenitáselmélete* (1975) adta az első jelentős magyarázatát a nonprofit szektor kialakulásának. A *háromszektoros gazdaságban működő öntevékeny nonprofit szektor egy elmélete felé* című tanulmányának legfőbb gondolata rámutat a „potyautas” problémára és arra, hogy sem a piac, sem az állam nem tudja kielégíteni a közjavak iránti társadalmi szükségletet (Weisbrod 1975, 1991).

A közjavak (a magánjavakkal szemben) olyan jóságok (javak), melyek, ha létrejönnek, több fogyasztó használja őket (ilyen a közvilágítás példája). A kormányok feladata az, hogy előállítsák a közjavakat. Weisbrod elmélete szerint a demokráciákban a közjavak kormányzati előállításának egyik alapfeltétele az, hogy az adófizető állampolgárok között egyetértés alakuljon ki a bizonyos közjavak előállítása és a fogyasztók kereslete között. Viszont a kormányok az átlagos szavazópolgárok véleményét veszik figyelembe, ezért a lakosság egy része mindig elégedetlen lesz a kormányzatok által biztosított közjavak és a fizetendő adók mértékével. Ennek következtében a közjavak iránt reziduális (kielégítetlen, maradvány) kereslet jelentkezik. Az állam kudarca, a kormányzati elégedetlenség – azaz, hogy az állam nem tud minden egyes fogyasztó egyéni keresletének megfelelő kínálatot teremteni a közjavakból – ott jelentkezik, ahol heterogén a populáció. A lakosság heterogenitása ott nagy, ahol nagyok az eltérések a jövedelmi és vagyoni viszonyok, a vallásosság, az iskolázottság tekintetében, mert eltérő vélemények alakulnak ki arról, hogy a költségvetési szektor mennyi és milyen közjót állítson elő. Az elégedetlenség abból is ered, hogy mindig vannak „potyautas” (free rider) állampolgárok, akik hozzájárulás nélkül, vagy kevés fizetéssel élvezik a közjavakat. Weisbrod szerint a fogyasztói preferenciák szempontjából is hátrányban vannak a közjavak a magánjavakkal szemben, ez véleménykülönbség a szuverenitásban, a szolgáltatások testre szabottságában és minőségében fogható meg. A minőséggel elégedetlen fogyasztók leggyakrabban választása a magánszektorra esik. A profitorientált vállalkozások szolgáltatásai széles kínálatot nyújtanak, viszont ezek teljes költségét áthárítják a fogyasztókra.

A heterogenitás elmélet szerint tehát a piac és állam kudarca teremt lehetőséget a nonprofit szervezetek tevékenységének. Ugyanis a nonprofit szervezetek kiegészíthetik az állam által nyújtott szolgáltatások kínálatát, és így csökkenthetik az igényektől elmaradó kormányzati kínálat hátrányos hatásait, ezáltal alternatívát jelenthetnek a piac által előállított magánjavakkal szemben is. „Ha az öntevékeny szervezetek valóban kollektív javakat nyújtanak, akkor várhatóan

pénzügyi nehézségekkel kerülnek szembe, mivel az emberek hajlanak arra, hogy potyautasként viselkedjenek, anélkül vegyék igénybe a kollektív javakat, hogy ahhoz hozzájárulnának. Mivel azonban a kielégítetlen keresetű fogyasztók számára kínálkozó többi megoldás sem hatékony, érdemes lehet az öntevékeny szervezeteket a *második legjobb* megoldásként létrehozni és fenntartani.” (Weisbrod 1991:21). Az öntevékeny szektor részesedése egy-egy ágazatban a kielégítetlen fogyasztók számától, a lakosság heterogenitásától, annak keresletétől függ. Minél sokszínűbb és nagyobb - az adóterhek mellett - a kielégítetlen kereslet mértéke, annál nagyobb a nonprofit szektor. Weisbrod rámutat, hogy egy bizonyos jövedelem felett a közjavakat magánjavakkal helyettesítik az emberek, mert ezek nagyobb szabadságot adnak a felhasználónak.

2.2. A bizalomelmélet – a szerződéses kapcsolatok kudarca

A szektor szerepét Henry Hansmann (1987) fogalmazta meg a bizalomelméletében, azaz a szerződéses kapcsolatok kudarcának megfogalmazásakor. A korábbi szociológiai vizsgálatok eredményei szerint az amerikai gyermekintézmények azért működnek jórészt nonprofit formában, mert a szülők jobban bíznak a nonprofit szervezetekben, mint a profitorientáltakban, ahol a haszon iránti vágy nagyobb, mint a minőség megtartásának igénye. Hansmann *bizalomelmélete (avagy a szerződéses kapcsolatok kudarca)* szerint a fogyasztók akkor fordulnak nonprofit szervezetek szolgáltatásaihoz, ha bizonytalanok, vagy nincs elegendő információjuk az adott szolgáltatásról. A közgazdász abból indul ki, hogy korrekt szerződéses kapcsolat akkor alakulhat ki, ha a vásárló pontos és megbízható információkkal rendelkezik az adott piaci termékről. Ugyanakkor a szolgáltatások minőségében, a szolgáltatásokra kötött szerződésekben sokszor csalódott és becsapott fogyasztók úgy érzik, a szerződéses kapcsolatok nem nyújtanak elegendő biztonságot. A szerződéses kapcsolatok kudarcának elmélete szerint a fogyasztók jobban bíznak a profitszétosztást tiltó öntevékeny szervezetekben, mert itt nincs, aki zsebre tegye a magas szolgáltatási díjból vagy a minőségrontásból származó hasznot. Sőt, az esetleges profitot vissza kell forgatni a szolgáltatások minőségének javítására, vagy támogatásként, adományként át kell adni.

Hansmann a nonprofit szervezeteket jövedelemforrásuk és irányításuk módja szerint megkülönböztette adományokból élő vagy üzleti bevételből élő szervezetekre, illetve öngazgató vagy vállalkozói szervezetekre. Az adományozással kapcsolatban veti fel, hogy adományozó tulajdonképpen a szolgáltatások vásárlója, abban tér el a többi vásárlótól, hogy a szolgáltatást

nem maga, hanem mások (szegények, rászoruló) részére vásárolja. Adományozó lehet maga az állam is, hiszen indirekt adomány lehet az adókedvezmény, direkt adomány például a nonprofit szervezeteknek juttatott szubvenció. Azaz a bizalomelmélet kiterjeszhető az állam és a nonprofit szervezetek szerződéses viszonyára is, mert a profitszétosztás tilalma miatt a nonprofit szervezetek megbízhatóbb szolgáltatók, mint magánszektor. Ez különösen igaz olyan hosszú távú, kockázatos szolgáltatás esetén, amiről előre nincs sok információja az igénybevevőnek, és másokra terjeszti ki a szolgáltatást, tehát különösen kockázatos, mint például az oktatás, az idősgondozás, vagy az egészségügy.

Hansmann kitér az 1986-ban Ben-Ner által kidolgozott *fogyasztói ellenőrzés elméletére* is, amikor nem a szerződéses viszony az információhiány, a piac kudarcának az oka, hanem az extraprofit előállítás, illetve a monopolhelyzet. Ennek megakadályozása céljából szükséges a fogyasztói kontrollt megvalósító öngazgató nonprofit szervezetek létrehozása, például az alacsony áron tartható szolgáltatásokat nyújtó klubok által, minőségbiztosítás céljából vagy tipikusan kollektív fogyasztási javak előállítása esetén, amikor a közösségek döntései nagyobb egyéni haszonnal járnak, mint a piaci szereplők (pl. utak építése).

2.3. A kínálati oldal elmélete

Estelle James (1987) kínálati oldal teóriája a nonprofit szolgáltatások nemzetközi vizsgálatán alapul és azt állapítja meg, hogy az ideológiai, vallási és politikai szempontok is meghatározóak a humán szolgáltatások kialakításába, melyek mellett rejtett profitmotívum és a kedvezmények kihasználása is meghúzódhat.

James *kínálati oldal elmélete* ellentétben az előzőekkel azt állítja, hogy a nonprofit szektor is kvázi közjavakat állít elő, ami egyszerre szolgálja a köz- és a magánfogyasztási igényeket, tehát tulajdonképpen nem a piaci szektorral áll versenyben, hanem az állammal (James 1987, 1991). És, bár a szolgáltatások nyújtásában versenytársak ugyan, de a finanszírozás tekintetében a korrigálás és az együttműködés áll a munkamegosztásuk középpontjában. A nemzetközi vizsgálatok arra mutattak rá, hogy a világ különböző országaiban eltérő a történelmi háttér és a nonprofit szektor nagysága, de abban hasonlóak, hogy elsődlegesen a humán szolgáltatások (pl. oktatás, egészségügy) területén jönnek létre nonprofit szervezetek. James három okkal magyarázza, hogy miért ruházta át az állam a közjavak létrehozásának feladatát a nonprofit szervezetekre. Az első magyarázat politikai, bizonyos társadalmi rétegek (egyházak, ideológiai

szervezetek) támogatását így próbálja megszerezni. Másrészt gazdasági okai vannak az együttműködésnek, ugyanis kevesebb költséggel jár, ha nem az állami intézmények végeznek bizonyos szolgáltatásokat. A harmadik ok szintén gazdálkodással kapcsolatos: a nonprofit szervezetek az alacsonyabb bérköltségekkel és az önkéntes munka mozgósításával alacsonyabb bérköltségekkel dolgoznak. James felsorolja a nonprofit szervezetek létrehozásának motivációit is, feltéve a kérdést, hogy mi indít egy vállalkozót arra, hogy nonprofit szervezetet alapítson.

- Az egyik motiváló tényező meglehetősen ellentmondásos: szerinte ugyanis a csalás, a profitmotívum az egyik, mert tulajdonképpen rejtett vállalkozásként szeretnének működni. A nonprofit szervezeteknek járó adó és egyéb kedvezmények kihasználása érdekében és féllegális módon szétosztva juttatásokat. Az ilyen céllal létrehozott szervezeteknél meglehetősen magas bérköltségeket és költségterítéseket fizetnek a menedzsmentnek, szolgáltatásaikat magas áron számolják el.
- A másik indíték a presztízscélokból ered: az alapítók társadalmi elismerést, státuszuk elismerését, politikai befolyásuk növelését szeretnék elérni.
- A harmadik – legerősebb - motívum az alapításra pedig az ideológiai indíték. Ezeket a szervezeteket olyan vallási, politikai, kulturális célból hozzák létre egyházak, pártok, szakszervezetek, melyek az általuk képviselt ideológiát kívánják a szervezeten keresztül terjeszteni, vagy támogatóik számát akarják növelni. Jó példát adnak erre a különböző értékrendet közvetítő egyházi iskolák, kórházak, szociális vagy kulturális intézmények. Egyrészt, mert ezek előnye az, hogy az „ügyfelek” egy része eleve garantált, a hívektől könnyű anyagi és önkéntes munkából eredő támogatást szerezni. Kiszámíthatóbb bevétellel rendelkeznek, adók vagy költségvetési forrásokból, ezért kedvezőbb szolgáltatási díjakat tudnak meghatározni, mint világi versenytársaik. Másrészt természetüknél fogva ezek a tevékenységek a legalkalmasabbak az ideológia nem túl erőszakos terjesztésére, nem direkt, sokkal inkább szerves közvetítésére, hiszen a mérsékelt árak vonzzák majd a nagyobb keresletet, amit a szabályozási előnyök kihasználása még jobban erősít.

James új szellemisége abban is áll, közgazdasági jelenséget magyaráz „puha” ideológiai, vallási politikai és kulturális tényezőkkel (Pavluska 1999:83).

2.4. A partneri viszony – az öntevékenység kudarcának elmélete

Lester Salamon (1987) tanulmánya a közszolgáltatásokban *kialakult partneri viszony elmélete* újabb, addig nem tárgyalt aspektust vet fel. Újszerűsége abban állt, hogy a nonprofit szektort mintegy természetes szövetségest, kooperáló partnert mutatja be, aki az állam természetes szövetségese a közjavak előállításában (Salamon 1987, 1991). A magyar származású szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy *a piac kudarcára a társadalom öntevékeny szervezetek létrehozásával reagál*, ugyanis az állam lassabban és költségesebben tesz lépéseket az új szükségletek megjelenésekor. A nonprofit szervezetek tehát *hatékonyabban* tudnak válaszolni az egyenlőtlenség kihívásaira. Az állam csak akkor kezd el cselekedni, amikor már jelentős társadalmi csoport áll a problémák hátterében, a többségi döntés, a törvénykezési folyamat lezárult. Ezzel szemben az öntevékeny szervezeteknél egy kis csoport képes azonnali cselekvésre. Ezért az állami szektor érdeke, hogy ne szorítsa vissza ezt az öntevékenységet, hanem támogassa szerződéses viszony formájában. Salamon szerint az öntevékeny szektor is segítségre szorul, hiszen a nonprofit szervezetek tevékenységét négy tényező is korlátozhatja. Paradox módon az előnyök jelentik a hátrányaikat is egyben, melyek a következők:

- *Az alacsony hatékonyságot:* a közjavak előállításához esetleges forrásokkal rendelkezik a ugyan a szektor, de nincsenek törvényes eszközei adóbevételekre, mint az államnak. Felmerül a potyautas probléma is, valamint a területi szétszóródás.
- *Partikularizmus:* a nonprofit szervezetek speciális célokra jöttek létre, kis csoportok igényeinek kielégítésére, ezáltal más csoportokat kirekesztenek a szolgáltatásokból.
- *Paternalizmus:* az adományosztók, jótékonykodók érdekeit kell valamilyen formában szolgálni, és nem a kedvezményezettek vagy a közösség érdekeit. Ez kiszolgáltatottságot eredményez.
- *Amatörizmus:* a szervezetek létrehozásának legnagyobb motivációja, viszont a jó szándékú cselekvéshez nem mindig párosul szakmai hozzáértés. Ezért állítja Salamon, hogy a két szektor partneri viszonya nélkülözhetetlen, hiszen egymás gyengeségeit és erősségeit egészítik ki a szektorok.

A kormányzat potenciálisan megbízhatóbb partner a nonprofit szervezetek által nyújtott szolgáltatások forrása tekintetében, a szolgáltatási prioritások demokratizálásában, az ellátások állampolgári jogkénti biztosításában, a minőség biztosításában. A nonprofit szervezetek viszont alkalmasabbak arra, hogy „testre szabják” és személyessé tegyék a szolgáltatást, rugalmasan

alkalmazkodjanak a társadalmi igényekhez és további versenyhelyzetet teremtsenek a szolgáltatások piacán.

Salamon elméletét, a partneri viszony kialakításának magyarországi lehetőségét Kuti Éva elemezte a *Hívjuk talán nonprofitnak...* című munkájában (Kuti 1998).

2.5. A társadalmi tőke elmélete

A társadalmi tőke jelentőségét a téma klasszikusai: Granovetter 1973-ban megjelenő *A gyenge kötések ereje* (1988, 1991), Coleman *A társadalmi tőke kapocs, mely megkönnyíti a csoporton belüli cselekvést*. 1986, 1994, Bourdieu *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése* (1978), Putnam *A prosperáló közösség - A társadalmi tőke és a közélet* című tanulmányai (Putnam, 1993) és Fukuyama írásai mutatták be.

A társadalmi tőke fogalmának széles körű elterjedése, népszerűvé válása nagyrészt az amerikai politológus Putnam 1993-ban írt *A prosperáló közösség - A társadalmi tőke és a közélet* című tanulmányának köszönhető. Putnam, Hume példázatán keresztül bemutatja, hogy a földművelők a verseny és irigység helyett az összefogással milyen előnyökhöz juthatnának. A politológus megfogalmazása szerint a fizikai és a humán tőke fogalmaival analóg módon (eszközök és képzés az egyéni teljesítőképesség fokozására), a „társadalmi tőke” is a társadalmi szerveződés jellemzőire utal (pl. hálózatok, normák és bizalom, amelyek elősegítik a közös haszon érdekében végzett koordinációt és együttműködést). „A társadalmi tőke fokozza a fizikai és humán tőkebefektetések hatékonyságát is”, könnyíti az együttműködést, ez a tőke a közjó egyik fajtája. Olaszországi példán keresztül azt mutatja be, hogy „az állampolgári részvétel normáiban és hálózataiban megtestesülő társadalmi tőke a gazdasági fejlődés előfeltétele, csakúgy, mint a hatékony kormányzás.” A közösség pedig akkor hatékony, ha nem bizalmatlanok egymáshoz az emberek, mert „a bizalom megolajozza a társadalmi életet”. A társadalmi tőke kötelékekből, hálózatokból áll össze, akkor működik jól, akkor gyarapodik, ha használják. Putnam is a társadalmi tőke és a gazdasági fejlődés közötti összefüggésekre világít rá. Az oktatással kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy két egyenlő eséllyel induló fiatal közül, ha az egyik belvárosi, magas állampolgári részvétellel rendelkező, nagyobb eséllyel fejezi be sikeresen az iskolát. Az viszont, aki olyan régióban lakik, ahol a társadalmi tőke hanyatlóban van, nagyobb eséllyel lesz a drog vagy a bűnözés áldozata. A bölcs államvezetés ösztönözheti a társadalmi tőke képződését (Putman 1994).

Putnam „bestsellerré” lett munkájában, a *Bowling alone*-ban (2000) összegyűjti a társadalmi tőke mutatóit. A mérések alapja lehet:

- a. Politikai részvételi hajlandóság, politikai érdeklődés (részvétel a választáson, tisztség betöltése szervezetben, klubban, levélírás közérdekű témában újságnak, politikusnak, aláírásgyűjtés, párttagság, stb.)
- b. Civil szerepvállalás (nonprofit szervezetek száma/ 1000fő, szervezeti taglétszám, tisztségek betöltése civil szervezetben, összejövetelek gyakorisága, stb.)
- c. Vallási alapú szerepvállalás (egyházközösségi tagság, istentiszteletre járás)
- d. Munkahelyi kapcsolatok (szakszervezeti tagság, munkakapcsolathoz kötődő barátság, kölcsönös segítségnyújtás valószínűsége)
- e. informális társadalmi kapcsolatok (családi vacsora, baráti kártyaparti, szomszédolás, közös kávézás/sörözés, sport, kultúra)
- f. Altruizmus, önkéntesség, filantrópia (önkéntes munka, adakozás, véradás, stb.)
- g. Reciprocitás és bizalom (becsületesség, részvételi hajlandóság kérdőíves vizsgálaton, közlekedési szabályok betartása)

Francis Fukuyama (1997, 1999, 2000) munkáiban többször is megfogalmazza a társadalmi tőke jelentőségét. Különösen nagy figyelmet szentelt a bizalom kérdéskörére. Szerinte a társadalmi tőke - a normák és hálózatok összességéből eredő kollektív cselekedet – akkor jön létre, ha bizalom van az emberek között. A bizalom egyrészt az *általános bizalom*, hogy mennyire bízhatunk általában az emberekben, a másik típusa pedig a helyhez kötött, *lokális bizalomnak*, mely összetettebb, nehezebben mérhető, a közösségbe, szervezetekbe, közintézményekbe vetett bizalom (Fukuyama 1997).

2.6. A szociális gazdaság koncepciója

A Franciaországból eredeztethető szociális gazdaság (*économie sociale*) vagy szolidáris gazdaság (*économie solidaire*) koncepcióját az ezredfordulótól követendő gyakorlatként jelenítik meg az Európai Unió és az OECD dokumentumai (*social economy*).

A szociális gazdaság fogalma tágabb, mint a nonprofit szektoré. Csorba Judit és Frey Mária (2007) olyan kezdeményezéseket sorolnak szociális gazdaság fogalmi körébe, amelyek célja a nehezen elhelyezhető emberek integrálása a munka világába, foglalkoztatást, szakmai tudásuk fejlesztését és tanácsadást kínálva számukra. Általános jellemzőjük, hogy:

- lokális szinten működnek, a köz- és a piaci szektor között,
- a magánszféra és a közintézmények által kielégítetlenül hagyott helyi szükségletekre reagálnak,
- új munkahelyeket teremtenek,
- jövedelmet generálnak, és az a céljuk, hogy idővel önfinanszírozóvá váljanak,
- a bevételeik között a magánfinanszírozás is megjelenik,
- célcsoportjukba tartoznak a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézségekkel küzdő pályakezdő fiatalok, a gondozási kötelezettséggel terhelt nők, az idős és fogyatékossgal élő emberek, és más, társadalmi beilleszkedési zavarokkal küszködő személyek.

Jenei és Kuti (2006) rámutatnak, hogy a szociális gazdaság intézményei a közérdeket szolgálva az üzleti és a nonprofit szektort határán helyezkednek el, pl. a fogyasztási és értékesítési szövetkezetek, az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak, a biztosító egyletek, sőt, a takarékszövetkezetek is.

Az Európai Parlament 2009. február 19-i állásfoglalása a szociális gazdaságról (2008/225/250 (INI) szerint:

„az Európai Uniónak és a tagállamoknak jogszabályaikban és politikáikban el kellene ismerniük a szociális gazdaságot és annak érdekelt feleit – a szövetkezeteket, a kölcsönös társulásokat, a szövetségeket és az alapítványokat; javasolja, hogy ezek az intézkedések foglalják magukban a hitel- és adókedvezményekhez és ösztönzőkhöz való könnyű hozzáférést, a szövetségek, alapítványok és kölcsönös társulások európai státútumának létrehozását, valamint egy testre szabott uniós finanszírozást – azon piaci és nem piaci ágazatokon belüli szociális gazdasági szervezetek működésének megfelelőbb támogatása érdekében, amelyeket a társadalmi hasznosság céljával hoztak létre”.

2.7. A harmadik szektor koncepciója

Jenei György és Kuti Éva tanulmányukban (2006) rámutattak, hogy a bemutatott megközelítések szemléleti háttérében a harmadik szektor (third sector) mint „köztes szféra” (intermediary sphere) multidiszciplináris elmélete áll. Az állam és a piac között megjelenik a harmadik alternatíva, mely kombinálni tudja a magánszféra vállalkozói szemléletét és szervezeti hatékonyságát az állam és a közigazgatás közjót érvényesítő szándékával.

A harmadik szektor elmélete a közpolitikai folyamatokhoz kapcsolódva két célt kíván elérni. Egyrészt bizonyítja, hogy a civil szervezetek tevékenységeikkel a modern társadalmak értékes összetevői a közintézmények a profitra törekvő magánvállalkozások mellett. Másrészt megakarták védeni az Egyesült Államok jóléti államiságának minimumát (Anheier, 2005).

A civil szervezetek természete multifunkcionális. Jeneit és Kutit idézve három lényeges funkciójuk különböztethető meg:

- szolgáltatóként – tagjaik vagy a szélesebb közösség részére – működnek a piacgazdaság részeként,
- lobby erőként – tagjaik vagy a közjó vagy egy speciális téma képviselőjeként – a politikai-hatalmi játékban vesznek részt,
- annak a ténynek a következtében, hogy az önkényes részvételtől illetve adományoktól függenek különböző közösségek életébe ágyazódnak be, hozzájárulva a közösségek önmegvalósítási törekvéseihez, és elősegítik a közösségi szolidaritás és a közösségi hovatartozás érzületének erősödését.

A közpolitika alakításában ez a hármas funkció tette stratégiai partnerré a civil szervezeteket.

2.8. Szintetizálási kísérletek

Jenei György és Kuti Éva (2006) a három közelítés egységes szemléletének kialakítására is történt kísérleteket foglalja össze. Ennek lényege, hogy a civil társadalmi közelítést makroszintűvé fejlesztik, és olyan „ernyő” funkciót betöltő koncepcióként használják, amelyhez mind a társadalmi tőke, mind a harmadik szektor közelítések hozzákapszolhatók. A szerzőpáros szerint ezek a megközelítések abból indulnak ki, hogy az eredeti civil társadalmi fogalom impliciten tartalmazza a mikroszintű civil elkötelezettséget, amely a társadalmi tőke elméletének jellemzője, és a mezoszintű önkéntes tevékenységet, amely a harmadik szektor közelítés sajátossága.

„A továbbfejlesztett civil társadalom koncepció a civil társadalmat, mint polgáriságot (civicness) értelmezi és egyértelműen a demokrácia érvényesülésének fokmérőjévé teszi. Ezt a lényegi szemléletet különböző oldalról ragadják meg:

- Ralph Dahrendorf „autonóm vagyis nem kormányzati, semmiképpen sem központilag szabályozott szervezetekben” látja a lényeges ismérvet (Dahrendorf, 1991, 262. old.).

- Jürgen Habermas a civil társadalmi funkciókat az érdekek artikulációjaként, egyeztetéseként, képviselteként és érvényesítéseként ragadja meg,
- Robert Dahl a demokráciát olyan politikai projektnek tekinti, amelyben az államok és az állampolgárok állandó küzdelmet folytatnak (Dahl, 1998).

A társadalmi tőke szemlélet – a demokrácia lényegi tartalmát képező – polgáriságot a közösségi elkötelezettség, a részvételi magatartás, a személyek közötti bizalom és a társadalmi hálózatok formájában ragadja meg.

Így a polgáriság és a demokrácia erősítése-működtetése – mint vezérlő érték – mentén a három elmélet között szintézis teremthető.” (Jenei-Kuti 2006: 42-43).

A szerzőpáros kiemeli az önkéntesség két kétféle értelmét, a választott civil szervezeti tagságot, egy olyan közösségi tagság vállalása, melybe nem születünk bele, valamint a civil szervezet támogatásának valamilyen formáját, amely jelenthet társadalmi befektetést is, másfelől megnyilvánulhat anyagi támogatásban. Az önkéntesség részletes tárgyalására külön fejezet tér ki.

2.9. A civil társadalom erősödő szerepe a „governance”irányába való elmozdulásban

A már említett tanulmányban Jenei György és Kuti Éva szerzőpáros rámutatnak a civilek azon szerepére, mely a „government”-ből a governance irányába való elmozdulást idézi elő. Összefoglalják, hogy a „governance” azokat a formális és informális folyamatokat jelenti, amelyekben az OECD országok kialakítják a közintézményeik döntéseit és megvalósítják az intézkedéseiket. A „governance” működési mód során a közügyekkel olyan közintézményekből, magánvállalkozókból és civil szervezetekből álló hálózatok foglalkoznak, amelyeket stratégiai partnerség köt össze a gazdasági és a társadalmi problémák megoldásában. A „governance” előfeltételei, alapjai és értékei a tanulmány felsorolását követve: az állampolgárok joga a tulajdonhoz, a tulajdon védelme; az egyéni szabadságjogok, beleértve a személy sérthetlenségét; a törvény előtti egyenlőség és az egyenlő panasztételi lehetőség; részvétel a kollektív döntésekben; az állampolgári jogok és kötelességek.

„Ezek az értékek tartják össze az OECD országokat, de a nemzeti sajátosságok következtében ezeket az értékeket különböző módon rakják össze. A kulturális értékek között megemlítendő, hogy

- az ellenőrzésen belül milyen a társadalmi és milyen a formális ellenőrzés súlya,
- a közintézmények milyen szinten tartják be a törvényeket és a szabályokat,
- milyen a beállítódás azzal kapcsolatban, hogy a közszolgáltatások nyújtásában magánvállalkozásokat és civil szervezeteket alkalmaznak,
- milyen erős a szakszervezetek szerepe,
- milyen intézményes kapacitások és mechanizmusok működnek a nemzeti konszenzus elérése érdekében,
- mennyire működnek a társadalmi korporatizmus mechanizmusai, amelyek erősíthetik és kiegészíthetik a képviselői demokráciát.” (Jenei-Kuti 2006:53)

A „governance” irányba történő elmozdulás erősítheti a civilek ellenőrző szerepét hatalmi berendezkedés, valamint az elszámoltathatóság és a törvényhozás folyamatában. Kiszélesedhet a társadalmi egyeztetés, létrejöhet a konzultáció, mely elősegíti a nyitott kormányzás megteremtését.

3. fejezet: A nonprofit szervezetek ismérvei

A nonprofit szektor tudományos igényű vizsgálatára a gazdasági-társadalmi válságok, különösen az 1970-es évekbeli problémák irányították a figyelmet. A nonprofit szervezetekkel kapcsolatos definíció megfogalmazása megjelenik Bourdillon, Wolfenden, Maria Brenton valamint a Knapp-Kendall szerzőpáros munkáiban, ismert történeti áttekintést és elemzést pedig egy angol kutató, Perri 6 teszt 1991-ben megjelent kötetében. A szektort érintő első széleskörű kutatási programot a Yale Egyetem munkatársai indították el 1977-ben. A „Program on Nonprofit Organizations” (PONPO) nevű kutatás elsőként összegezte a szektor interdiszciplináris kutatási eredményeit (Powell 1987). A nemzetközileg elfogadott definíció alkotása az 1990-ben induló, a baltimore-i - Johns Hopkins University Institute for Policy Studies munkatársai, Lester Salamon és Helmut Anheier által vezetett nemzetközi programjában valósult meg. A vizsgálat (The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project) először tett kísérletet tudományosan megalapozott, egyeztetett fogalmakon és egységes módszereken alapuló nemzetközi összehasonlító kutatásra.

3.1. Nemzetközi vizsgálatok

Az 1990-ben májusában elindított Johns Hopkins kutatási program a világ 12 országát képviselő kutatók együttműködésével valósult meg egy közös fogalomrendszer alkalmazásával bemutatva és elemezve a vizsgált országok nonprofit szektorának legfontosabb jellemzőit. A vizsgálatot több lépésben valósították meg, 1991-ben 12 országot, 1995 első körében 22 országot, majd 35 országot vontak be a felmérésbe. Kezdetektől bekapcsolódott a programba Magyarország, az 1989-ben alapított Nonprofit Kutatócsoport munkatársai által, ez a program hozzájárult a Központi Statisztikai Hivatal későbbiekben adatokat gyűjtsön a magyar nonprofit szektorról.

A nonprofit szektor méretének, szerkezetének és pénzügyi alapjainak nemzetközi összehasonlítására irányuló nemzetközi kutatás Lester Salamon és Helmut Anheier vezetésével egy olyan nonprofit definíciót dolgozott ki, amely teljesebb az ENSZ és az Európai Unió nemzetgazdasági számlarendszere által alkalmazott meghatározásnál (Salamon - Anheier 1992). Az összehasonlító program céljaira kialakított strukturális-operacionális definíció szerint a nonprofit szektorba azok a szervezetek tartoznak, amelyek intézményesültek (hivatalosan

bejegyzettek), a magánszektorba tartoznak (az államtól szervezetileg függetlenek), profitjukat nem osztják szét, önkormányzattal rendelkeznek és bizonyos mértékig önkéntesek. Bár a definíció kritériumainak az egyházak és a politikai pártok is eleget tesznek, ezeket a kutatási program nem tekintette a nonprofit szektor részének. Kialakítottak egy olyan osztályozási rendszert, amelynek segítségével megvalósítható a nonprofit szervezetek leíró jellegű és elemzési célú csoportosítása. Megállapították, hogy a nonprofit szervezetek bevételi szerkezete tekintetében három nagy csoportot különböztettük meg: az állami támogatásokat, a magánadományokat és a tevékenységgel összefüggő saját bevételeket. A szektor méretének és szerkezetének meghatározásához becslési módszereket alakítottak ki. Az adott ország nonprofit jellemzőinek megállapításánál öt fő szempontot vettek figyelembe a kutatók: a heterogenitást, a jóléti állam fejlettségét, az ország gazdasági fejlettségi szintet, a jogi kereteket és a történelmi hagyományokat.

Az 1992-ben az összehasonlító célú adatgyűjtéséhez Salamon és Anheier nevéhez fűződő definíció a legelfogadottabb – konszenzuson alapuló – fogalom meghatározása. A résztvevő országok kutatói elemezték a nonprofit szervezetek leírására országaikban használt elnevezéseket, és megvizsgálták a szektorba sorolt intézmények típusait. Ez alapján összegyűjtötték azokat a jellemzőket, melyek minden országban megjelentek. Így öt kulcselemet azonosítottak, (melyek közül az első három a legáltalánosabb).

3.2. A nonprofit szervezetek ismérvei

A nonprofit szervezetek ismérvei

- a) *szervezettség, intézményesültség,*
- b) *a profitszétosztás tilalma*
- c) *önkormányzó szervezetek, az államtól való függetlenség*
- d) *közjó, közérdek szolgálata*
- e) *önkéntesség.*

3.2.1. Szervezettség, intézményesültség

A nonprofit szervezetek formális, szabályozott, stabil struktúrával rendelkeznek. Legtöbbször ez a jogi személyiség elnyerését, a formális bejegyzését jelenti, ami együtt jár működési szabályok megalkotásával. Nem tartoznak a nonprofit szektorba az ideiglenes, informális, rövid élettartamú, laza belső szerkezetű vagy vezetésű embercsoportok, mozgalmak, akciók.

3.2.2. Profitszétoztás tilalma

Az egyik legfontosabb ismérv, hogy nem profitcélok által vezérelt szervezetek, tehát a profitszétoztás tilalma vonatkozik rájuk. A nonprofit szervezetek gazdálkodásuk, esetleges vállalkozásuk eredményét a szervezethez tartozók (alapítók, tulajdonosok, tagok, vezetők) közt nem oszthatják fel. Elsődleges céljuk nem is jövedelemszerzésre, üzletszerű gazdasági tevékenység végzésére irányul, hanem valamilyen közös cél elősegítésére. Az esetleges bevételt vissza kell forgatni az alaptevékenységre. Alapvetően ebben különböznek a nonprofit szervezetek a magánszektor többi szereplőjétől, a magánvállalatoktól.

3.2.3. Öntevékenység, függetlenség az államtól

A szervezetek elkülönülnek az állami-kormányzati szervektől, nem részei az állami intézményhálózatnak. A *kormányzattól közvetlenül nem függő szervezetek*, azaz sem intézményesen, sem jogilag nem tartoznak az állami szférába, ami nem zárja ki, hogy állami támogatásban vagy kormányzati megrendelésekben részesüljenek. Tevékenységük fölött a kormányzati szervezetek csak törvényességi ellenőrzést gyakorolnak.

Állandó kérdést jelent, hogy milyen mértékben függnék az államtól az ún. *quangók (quasi non-governmental organization)* - hazai példa rá a közalapítványok, a közttestületek, a nonprofit gazdasági társulások és (a 2007-ben már megszűnt) kht-k működése.

Kimaradtak az általános definícióból a következő jellemzők, amelyek bizonyos szervezeteket kizárnak, azonban a szakemberek többsége abban még egyetért, hogy ezek lényeges és többségében elfogadott ismérvek:

3.2.4. A közjó, közérdek szolgálata

Ez a kritérium például az angol hagyományok szerint elengedhetetlen, de más országokban mindazokat a szervezeteket kizárná a nonprofit szektorból, amelyek kizárólag saját tagjaiknak nyújtanak szolgáltatásokat, és nem a tágabb közösség (helyi, települési, nemzeti, vagy egy-egy célcsoportot pl. kismamák, nyugdíjasok) érdekeit szolgálják. Hazánkban ezeket a szűkítő jegyeket (és a vele járó kedvezményeket és köteleességeket) hordozza magában a közhasznú jogi státus, melyet a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLXVI. törvény és az ezt felváltó az egyesülési jogról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló új törvény szabályoz.

3.2.5. Önkéntesség

Sok szervezet bevételeinek számottevő része önként felajánlott magánadományokból származik, a tevékenységét a tagok és támogatók önkéntesen vállalt munkájára alapozva végzik. Valamilyen formában a legtöbb szervezetnél megjelenik az öntevékenység, ugyanakkor sok nem alulról szerveződő, de a fenti kritériumoknak megfelelő szervezetet kizárna e jellemző.

3.2.6. Hitéleti (egyházi) tevékenység kizárása

A szervezet nem egyházként működik, nem a vallási tanok terjesztése a főcél, a szervezet nem elsősorban vallási tevékenységet folytat. Kuti és Marschall cikkükben megjegyzik, hogy az egyházak tehát nem sorolhatók a nonprofit szervezetek közé, de az egyházi irányítás és ellenőrzés alatt működő, egyházi finanszírozású oktatási, kulturális és szociális szervezetek igen (Kuti-Marshall 1991).

3.2.7. Pártpolitikai tevékenység kizárása

Azaz elsősorban nem politikai célra jött létre, nem tűzi ki célul a politikai hatalom megszerzését, így direkt módon (pl. jelöltállítással) vagy kampánnyal nem vesz részt a politikában egyik párt oldalán sem.

Gazdasági szempontból a nonprofit szervezetek olyan, önszerveződéssel létrejövő, az államtól függetlenül működő, bejegyzett, formalizált, magánszemélyekből vagy csoportosulásokból álló, közösségi célokat szolgáló formátumok, melyek nem termelnek szétsztható profitot. A formalizált nonprofit szervezetek, a nem formalizált csoportok és egyének alkotják a civil társadalmat. Tág értelemben a civil társadalmat alkotja minden egyén és minden olyan társulás – beleértve a piaci szektort - mely nem állami.

4. fejezet. Nemzetközi körkép az ezredvégi nonprofit szektorról és humán szolgáltatásairól

A nonprofit szektor nemzetközi szintű bemutatására 1991-ben 12 ország bevonásával, majd 1995-ben szélesebb 22, illetve a harmadik körben a kilencvenes évek végén 35 ország bevonásával került sor a Johns Hopkins Összehasonlító Nemzetközi Nonprofit Szektor Projekt keretében.. A kutatás minden fázisában Magyarország is bekapcsolódott, az eredményeket több nyelven és több kötetben jelentették meg a kutatók pl.: *The rise of the nonprofit sector* (Salamon 1994), *Global Civil Society (2003) Global civil society: Dimensions of the nonprofit sector*, melyeket itthon *Szektor születik I-II, A civil társadalom világnézetben, Globális civil társadalom: A nonprofit szektor dimenziói* címmel publikálták, ezekre, illetve a hozzáférhető statisztikai adatokra támaszkodva készült az alábbi összefoglaló elemzés (Salamon–Anheier 1994, 1995, 1999, Salamon-Sokolowski-List 2001, Anheier-Glasius-Kaldor 2004).

4.1. Szektor született...

1991-ben 12 országra terjedt ki a vizsgálat, hogy elemezzék a nonprofit szektor szerepét, méreteit, szerkezetét és pénzügyeit. Empirikus adatgyűjtésre az Amerikai Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Japánban és egy volt szocialista országban, Magyarországon került sor, a helyi kutatók segítettek képet alkotni Brazília, Ghana, Egyiptom, Thaiföld és India nonprofit szférájáról.

Az egyik cél az volt, hogy átfogó képet kapjanak a vizsgált országok nonprofit szektoráról és gazdasági szerepéről. A széleskörű kutatás oktatásra és jelen felmérésünk szempontjából releváns eredményeit emeljük ki fejezetünkben, az alábbiakban minden adat a Johns Hopkins Projekt összefoglalóiból és országismertetőiből származik (Salamon–Anheier 1994, 1995).

A kutatás során megállapították, a nonprofit szektor a szervezetek széles skáláját foglalja magában, ezek közös nevezője az intézményesültség; a kormányzattól való szervezeti elkülönültség; a nem profitorientált működés; a saját vezetőség és bizonyos fokú öntevékenység, önkéntesség. A vizsgált szervezetek köréből kizárták az egyházakat és a kifejezetten politikai szervezeteket. Az így meghatározott nonprofit szektorról megállapították, hogy komoly gazdasági erőt képviselt, hiszen 1991-ben minden huszadik állás a nonprofit szektorba tartozott. (közel 12

millió foglalkoztatottal), a szolgáltató ágazatokban pedig minden nyolcadik alkalmazottat a nonprofit szervezetek foglalkoztattak. A szervezetek munkáját pedig összességében 4,7 millió teljes munkaidős foglalkoztatott munkájával egyenértékű önkéntes segítette.

A nonprofit szektor folyó kiadásainak összege a hét ország összesített bruttó hazai termékének közel 5 százalékát tette ki.

A kutatás megállapította, hogy a nonprofit szektor nemcsak nagy, de növekszik is.

Vizsgálták az országok közötti különbségeket is. Talán nem meglepő, hogy 1991-ben minden tekintetben az Amerikai Egyesült Államokat jellemezte a legnagyobb nonprofit szektor: az összes amerikai foglalkoztatott 6,8 százaléka volt nonprofit szervezet alkalmazásában. Franciaországban, Németországban és az Egyesült Királyságban ez az arány 3–4 százalékos. Jóval több embert foglalkoztatott a japán nonprofit szektor, bár a japán gazdaság egészéhez képest kis szeletet tesz ki, de abszolút számokban mérve a második legnagyobb szektor a vizsgált országok közt. Hazánkban ekkor már több mint 20 ezer (!) bejegyzett szervezetet tartottak nyilván, az alkalmazotti létszáma elérte a *szolgáltatásban* foglalkoztatottak 3 százalékát.

A nonprofit szervezetek száma Egyiptomban 20 ezer fölött volt, Brazíliában jóval 200 ezer felett, míg a thaiföldi nonprofit szektorban 15 ezer bejegyzett szervezet és számtalan nem regisztrált falusi és kisközösségi egyesület tartottak nyilván.

A bevételek összevetésekor arra az eredményre jutottak, hogy a nonprofit szektor bevételeinek átlagosan csak 10 százaléka (!) származott magánadományokból, ami még az Amerikai Egyesült Államokban sem haladta meg a 20 százalékot. A legfontosabb bevételi forrásnak átlagosan a saját bevételek (tőkehozam, szolgáltatási díjak, árbevételek, vállalozási bevételek) számítottak 1991-ben. Második legfontosabb bevételt az állami támogatások jelentették, a saját bevételek aránya átlagosan 47, az állami támogatásoké 43 százalék volt a 7 ország tekintetében. Az állami támogatások Németországban és Franciaországban a nonprofit szektor legfontosabb bevételi forrását jelentették, de az összes többi országban is jelentősek. A német nonprofit szervezetek bevételeinek 68, a franciákénak 59 százaléka származott az állami támogatásból. Az alaptevékenységből származó saját bevételek nagy szerepet játszanak az üzleti érdekképviseletet ellátó, a kulturális, rekreációs, oktatási és lakásügyi szolgáltatásokat nyújtó, valamint a környezetvédelmi szervezetek gazdálkodásában. Az állami támogatások aránya különösen magas az egészségügyi, a szociális, valamint a jog- és érdekvédelmi szervezetek bevételei között.

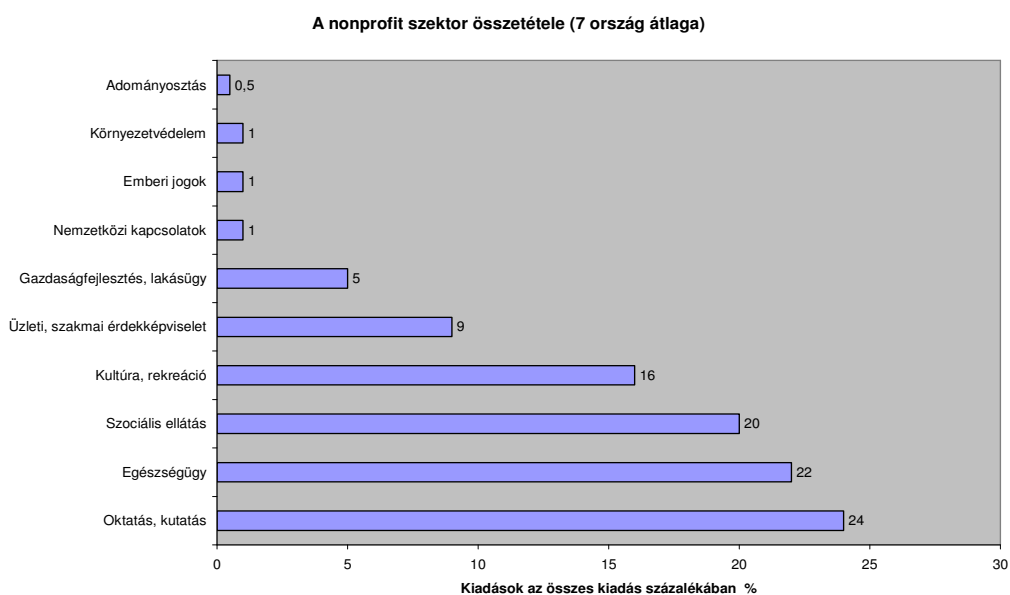
A kutatás fogalmazta meg először azt, hogy a magánadományok csak a nemzetközi segélyszervezetek számára jelentik a legfontosabb bevételi forrást.

4.2. Nemzetközi trendek és a humánszolgáltatások – az oktatási szervezetek példái

A nonprofit szervezetek összes kiadásainak átlagosan háromnegyede négy fő tevékenységi területre összpontosul: 1. oktatás-kutatás, 2. egészségügy, 3. szociális ellátás és a 4. kultúra-pihenés. Az országok közötti különbségek viszont igen eltérőek. Japánban és az Egyesült Királyságban az oktatás a nonprofit szervezetek legfőbb tevékenységi területe, Németországban és az USA-ban az egészségügy, a Franciaországban és az Olaszországban a szociális ellátás a vezető ágazat, Magyarországon pedig a kultúra és pihenés. A fejlődő országokban az általánosan „fejlesztési szervezetek” gyűjtőcsoportjába tartozó NGO-k vannak jelen legnagyobb számban.

A kutatási eredmények szerint az oktatás és a kutatás területén összpontosul a szektor kiadásainak közel negyede, ezen belül a legnagyobb rész a felsőoktatás finanszírozását szolgálja, de az alap- és a középfokú oktatás kiadásai is számottevő nagyságúak.

2. sz. ábra. 7 ország nonprofit szektorának összetétele a tevékenység típusa szerint

Néhány adat a tevékenység eredményeiről: Németországban az óvodás gyerekek egyharmada nonprofit óvodákba jár, Franciaországban az alsó- és középfokú oktatásban a nonprofit iskolákba járók aránya közelítőleg 1 az 5-höz, az Amerikai Egyesült Államokban az egyetemek és egyéb felsőoktatási intézmények fele nonprofit formában működik, Japánban az egyetemi hallgatók több mint 75 százaléka nonprofit egyetemekre jár, az Egyesült Királyságban az alsó- és középfokú oktatás tanulóinak 22 százaléka nonprofit iskolákba jár. Olaszországban az óvodák 21 százaléka nonprofit formában működik (Salamon 1995:24).

A vizsgálatban részt vett országok közül Japánban és az Egyesült Királyság nonprofit szektorában az oktatási szervezetek dominálnak: az Egyesült Királyságban a szervezetek 43, Japánban pedig 40 százalékát az oktatás és kutatás területén működő szervezetek kiadásai teszik ki. A két ország intézményrendszere és nonprofit szektora viszont jelentős különbséget mutat.

4.2.1. Az Egyesület Királyság és az oktatási célú NGO-k

Az Egyesült Királyság nonprofit szektora többszáz éves gyakorlattal és hagyománnyal rendelkezik. Említésre méltó, hogy már 1601-ben Erzsébet királynő rendeletet alkotott a jótékonyaságról, mely előidézte a szociális tevékenységet felvállaló egyesületek XVIII. és XIX. századi virágzását. A civil szerveződések létesítésének lehetőséget adott a hátrányos helyzetű munkások védelmére és támogatására szervezett társaságok ("friendly societies", "building societies") létrejötte, és az esetjogra épülő jogrend segített, amely szerint az állampolgároknak elemi joga, hogy a közjó érdekében szövetkezzenek. A jótékonyak minősített ("charitable") szervezetek adó és egyéb jogi kedvezményeket élveztek, ezért független testületet hoztak létre a (közhasznú) – "charitable organisation" státus odaítélésére illetve megvonására (Charity Commission). A II. világháborút követően a jóléti politika igen szűk teret jelölt ki az önkéntes szervezetek számára, de ez az utóbbi évtizedekre jelentős változásokon ment keresztül. Az Egyesült Királyságban az oktatási ágazat valamennyi területén nagy hagyományú és világszerte ismert nonprofit – főleg alapítványi - iskolák működnek, az alap-és középfokú oktatásban (Eton, Harrow) és a felsőoktatásban (Oxford, Cambridge) egyaránt. Az angol egyetemek bevételek nagy részét a korábban már említett „quango” (kvázi-nem-kormányzati) szervezet közvetítésével - a központi költségvetésből kapják. Ez az 1980-as évek Thatcher kormány privatizációs politikájának köszönhető, amikor az 1988-as és az 1992-es oktatási törvények a korábban a helyi önkormányzatok által működtetett intézmények százait alakították át nonprofit intézménnyé. „Az

így létrejött "új" nonprofit egyetemek jogi státusa jelenleg ugyanaz, mint a "régieké", finanszírozásuk is ugyanazon a "quango"-n keresztül történik." (Salamon, 1995:40).

4.2.2. Japán

Japánban máig igen nehéz a nonprofit szervezetek létrehozása, mert minden területen hatósági szabályozáshoz kötött a tevékenység végzése, nincs is olyan átfogó jogi forma, amelybe a korábban definiált szervezetek beleférnének - a leginkább közelítő szervezeti forma a "koeki hojin", a jótékony szervezet. A japán magániskolák az alap-, közép- és felsőoktatás területén egyaránt történelmi időkre tekinthetnek vissza. A XIX. század végén a Meiji kormány beindított modernizációs programja idején a hangsúlyosság vált az oktatási terület ezért a hatóságok folyamatosan szigorították a nonprofit oktatási intézmények állami ellenőrzését. Változtattak például a nonprofit alapítású iskolák szabályain. 1911. előtt a nonprofit iskoláknak csak nyilvántartásba kellett vétetni magukat az Oktatási Minisztériumban, egy 1911-ben életbelépő rendelet következtében azonban iskolát alapítani már csak miniszteri engedéllyel lehetett, kikötve az alapítványi formát is, azzal a céllal, hogy növeljék mind a tevékenységük pénzügyi megalapozottságát, mind az állami befolyást. Ez a függetlenség feladásának olyan mértékét jelentette, ami addig terjedt, hogy a hatóságoknak még a nonprofit iskolák tanárainak elbocsátásáról is dönthettek. A II. világháború elvesztését követően Japán nagy állami támogatásokat csoportosított át az oktatásügybe, ami fenntartotta az állami ellenőrzés szigorúságát. Ez a japán nonprofit szektor egészét tekintve se volt másképpen. A magániskolák helyzetét az 1949-es törvény rendezte, mely az állami iskolákéval azonos jogokat biztosított ezeknek az intézményeknek, előírva azt, hogy autonómiájuk és pénzügyi stabilitásuk biztosítása érdekében vállalati formában működő magániskolákként jegyeztessék be magukat. A törvény további állami beavatkozásokra ad lehetőséget, rendelkezett ugyan a magániskolák állami támogatásának lehetőségeiről, viszont ezáltal az iskolaalapítást az Oktatási és Kulturális Minisztérium engedélyéhez kötötte, beleszólást engedve a magániskolákra is kötelező a tanterv, a felszerelés, a tanár/diák arányra és egyéb oktatási feltételekre kérdésében. Mint korábban jeleztük, a nonprofit szervezetek aránya a felmérés szerint a japán felsőoktatásban 1991-ben már több mint 75 százalékos, s a magániskolák az alap- és a középfokú oktatásban is egyre népszerűbbek.

4.2.3. Az Amerikai Egyesült Államok

Az amerikai nonprofit szektor jelentős szerepének alapja a hagyományos individualizmus és az állammal szembeni bizalmatlanság. „A kormányzati és a nonprofit szektor együttműködésének kifinomult rendszere fejlődött ki, amely az állam erőforrás-generáló képességeit és a nonprofit szervezetek szolgáltatási kapacitását egymással kombinálva használja fel.” (Salamon-Anheier 1995:76) Az amerikai adókodeks 501(c)(3) státusa alapján a nonprofit szervezetek számos adókedvezményben részesülnek. Az Amerikai Egyesült Államokban nagy a felsőoktatásban betöltött szerepe a nonprofitoknak. A szektort tekintve az egészségügy 53%-os részesedése mellett a második legnagyobb tevékenységi terület az oktatás. Az amerikai egyetemeknek és főiskoláknak körülbelül a fele nonprofit formában működik. Kiadásaik az amerikai harmadik szektor összes ráfordításának 13 százalékát teszik ki, melyhez további 10 százalékot a nonprofit alap- és középfokú iskolák, illetve kutatási intézmények kiadása adódik hozzá, ezáltal közel a negyede a szektornak az oktatási területre koncentrálódik.

Megjegyzendő, hogy mind az USA-ban, mind az Egyesült Királyságban történelmi hagyományokra tekint vissza a kulturális szervezetek nagy jelentősége is.

4.2.4. Franciaország

A francia és az olasz nonprofit szféra hasonlóságokat mutat abban, hogy mindkettőn belül viszonylag nagy az oktatással foglalkozó szervezetek súlya. Japántól és az Egyesült Királyságtól eltérően azonban nem a felsőoktatásban, hanem az alap- és középfokú oktatásban nyilvánul ez meg. Franciaországban egy nagyobb intézményegyesítés, az "économie sociale", a szociális gazdaság része a nonprofit szektor. Ebbe az alapítványok és egyesületek mellett a szövetkezetek, takarékpénztárak és kölcsönös biztosító pénztárak is beletartoznak. Franciaországban a Nagy Francia Forradalomra visszavezethetően ellenséges viszony alakult ki az állam és az állampolgárok öntevékeny szervezetei között, 1791-től egészen 1901-ig, a Chapelier-törvény elfogadásáig nem működhetek legálisan. Ebből adódóan az állampolgári öntevékenység tradíciói helyett Franciaországban az állami intézményekre alapozott jóléti szolgáltatások hagyománya alakult ki. Az 1930-as évek kisebb kísérletei mellett igazi partneri viszony csak az 1982-es decentralizálási törvény elfogadását követően alakulhatott ki, amikor is François Mitterrand szocialista kormánya a nonprofit szektorra alapozva valósította meg az állami finanszírozású jóléti szolgáltatások bővítését (Salamon 1995:52). A decentralizálási törvény egyrészt fontos hatásköröket adott át a helyi önkormányzatoknak, és egyúttal kötelezte is őket, hogy új feladataik ellátásában partnerként szerződjenek a nonprofit szervezetekkel. Ennek köszönhető, hogy a nonprofit

szervezetek teljesen beépültek a francia foglalkoztatási programokba (contrats emploi solidarité), az intézmények egész hálózatát (enterprises intermédiaires) hozták létre annak érdekében, hogy a munkanélküli és az iskolából kibukott fiataloknak átmeneti foglalkoztatást biztosítsanak. Ebből is következik, hogy az állami támogatás Franciaországban a nonprofit szektor legfontosabb bevételi forrása lett (közel 60%), nagyságrendekkel megelőzve a saját tevékenységből és a magánadományokból származó bevételeket. Az oktatás területén Franciaországban a nonprofit szervezetek, különösen az egyházi iskolák, elsősorban az alap- és a középfokú oktatásban vállalnak nagy szerepet.

4.2.5. Olaszország

Olaszországban az egyházi jellegű alap- és középfokú oktatás éppúgy fontos, mint a szakmai képzés. Az olasz szakképzés fejlődése az 1978. évi törvény nyomán indult meg, amely a kis- és közepes méretű vállalatok számára létrehozta a szakképzési és oktatási központok rendszerét. A szakképzési rendszert elsősorban állami forrásokból és Európai Unió támogatásból működtetik, a hálózatot alkotó központok nonprofit formában szerveződtek meg, annak érdekében, hogy elkerüljék a for-profit intézményekkel folytatandó versenyt. A kutatók megjegyzik, hogy az erős olasz szakszervezetek és szakmai érdekképviseletek igen aktív szerepet játszottak ezeknek a nonprofit szakképzési intézményeknek a létrehozásában. „Ez a példa jól illusztrálja, hogy a milyen fontos szerepet játszhat a nonprofit szektor azokban az esetekben, amikor az állam szükségesnek ítéli valamilyen új feladat ellátását, de nem rendelkezik olyan intézményi infrastruktúrával, amely ezt a funkciót felvállalhatná.”(Salamon-Anheier1995:44).

4.2.6. Németország

Fontos említést tenni Németországról, ahol ugyan nem az oktatási, hanem az egészségügy és a szociális terület dominál a szektoron belül, ugyanakkor a támogatási rendszerben az igen erőteljes német "szubszidiaritási" politika hatása tükröződik. Utaltunk már arra, hogy a jóléti szolgáltatások területén sokáig az állam tűnt a legjobb szolgáltatónak, de a hetvenes évektől egyre világosabbá vált, hogy az állam nem tud minden feladatot hatékonyan ellátni. A jóléti szolgáltatások megtartása, de „kiszervezése” mellett újfajta munkamegosztás alakult ki az állam és a nonprofit szolgáltatók között, együttműködési szerződések kidolgozott rendszerében. Az állam és a nonprofit szektor viszonyát Németországban és az Amerikai Egyesült Államokban már hosszabb ideje egy ilyen együttműködésen alapuló kapcsolat jellemzi, ez a

gyakorlat egyre több országban terjed. A szubszidiaritási elv a harmincas évek Németországában a katolikus egyház szociális szerepének elismeréséből nőtt ki, és a II. világháború után beépült a szociális jogokkal kapcsolatos törvényi szabályozásba. Lényege az, hogy az államnak a feladatellátások terén elsősorban a kisebb társadalmi egységek (a család, a helyi közösség vagy egy öntevékeny szervezet) között kell keresnie a partnert, aki alkalmas lenne az adott funkció betöltésére, sőt kötelessége kísérletet tenni ezen egységek bevonására. A szubszidiaritási elv értelmében a kormánynak kötelessége, hogy a humán szolgáltatások megszervezésében, amikor csak lehet, a nonprofit szervezetekre, az egyesületi szektorra támaszkodjon. A szubszidiaritási elv érvényesülésének eredménye az, hogy Németországban az állam és a nonprofit szervezetek közötti együttműködés sokrétű rendszere alakult ki a fiatalok, a munkanélküliek, az öregek problémáinak kezelésében, az egészségügyben és a humánszolgáltatások számos más területén, témánk szempontjából kiemelve a népfőiskolai hálózatot. Ez a politika segítette a fennmaradásban a hat nagy német jóléti egyesületet, amelyek mindegyike a szolgáltató szervezetek kiterjedt hálózatát működteti.

Összegezve a kutatási eredményeket elmondható, hogy az állami és a nonprofit szektor együttműködése növekvő, a nonprofit szervezetek egyre több szolgáltatást átvállalnak a kormányzati finanszírozású szolgáltatások megszervezéséből. Ezáltal az állam jóléti szerepvállalása növekedhet anélkül, hogy az állami szektor bővülne és egyre több országban érvényesül a „finanszírozó állam” koncepciója.

4.3. A szektor megerősödése

Lester M. Salamon- Helmut Anheimer szerzőpáros már a kilencvenes évek végén globális egyesületi forradalomról ír. „Az utóbbi években a nonprofit szervezetekre irányuló, a világ minden táján tapasztalható érdeklődés elsősorban az állam több mint két évtizede tartó válságának tulajdonítható. A fejlett északon a válság a hagyományos jóléti szociálpolitika megkérdőjelezésében, a fejlődő dél jelentős részén az állam által irányított fejlődésből való kiábrándulásban, Közép-Kelet-Európában az államszocializmus összeomlásában nyilvánult meg. Világszerte komoly aggodalmat keltett az a tény is, hogy az állam az egész emberiség biztonságát fenyegető környezetvédelmi szempontokat háttérbe szorította. Az állam szerepének ez a megkérdőjelezése nemcsak a piacorientált gazdaságpolitika támogatásának kedvezett, hanem a legtöbb társadalomban előtérbe helyezte a civil szervezeteket és megnövelte a velük kapcsolatos

várakozásokat. A nonprofit szektorra irányuló figyelem oka ugyanakkor a civil szervezetek számának és súlyának növekedésében is keresendő. Valójában egy >globális egyesületi forradalom< zajlik, a szervezett magánkezdeményezések és az önkéntes tevékenység erőteljes bővülésének lehetünk szemtanúi. A civil szervezetek szaporodását részben az idézte elő, hogy egyre több a kétség az állam problémamegoldó képességeit illetően, egyre kevésbé látszik valószínűnek, hogy az állam képes a maga erejéből megoldani azokat a szociális, fejlesztési és környezetvédelmi problémákat, amelyekkel a mai nemzeteknek szembe kell nézniük. A civil társadalom fejlődéséhez hozzájárult ugyanakkor az elmúlt két évtized kommunikációs forradalma valamint az a tény is, hogy a növekvő művelt középosztály a gazdasági és politikai véleménynyilvánítás lépten-nyomon tapasztalt hiányát állandó frusztrációként éli meg.” (Salamon – Anheier 1999:12).

4.4. A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményei

Az 1991. évi Johns Hopkins összehasonlító kutatást 1995-ben egy újabb követte, mely elősegítette a szektor méreteinek és sajátosságának szélesebb körű, 22 országra kiterjesztett vizsgálatát. A bevont országok köre az Európai Unióból: Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Hollandia, Spanyolország és az Egyesült Királyság, az Európán kívüli fejlett ország közül: Ausztrália, Izrael, Japán és az Amerikai Egyesült Államok; Közép-Európából a Cseh Köztársaság, Magyarország, Románia és Szlovákia; Latin-Amerikából pedig Argentína, Kolumbia, Mexikó és Peru, valamint Dél-Afrika. (Salamon – Anheier, 1999) ekkor már vizsgálták a vallási szervezetek adatait is, melyet az értékekhez nem hozzáadva, külön tüntettek fel. A kutatás célja, az volt, hogy a világ több mint húsz országában felmérje a nonprofit szektor méretét és szerkezetét, a szektorra jellemző fejlődési minták közötti eltérések okaival foglalkozzon a jogi, történelmi és a szélesebb értelemben vett társadalmi vonatkozások tükrében; valamint, hogy a szektor teljesítményét foglalja össze. A tanulmány a nonprofit szektor méretére, szerkezetére, pénzügyeire és szerepére vonatkozó legfontosabb megállapításai az alábbiak:

- a. Jelentős gazdasági tényezővé vált a szektor
- b. Országoként és régióként jelentősek a méretbeli különbségek
- c. A jóléti szolgáltatások dominanciája jellemző
- d. A bevételek nagy része saját forrásból és állami támogatásból származik, a magánjótékonyosság nem jelentős
- e. A szektor mint foglalkoztatás-élénkítő tényező van jelen a gazdaságban

5. fejezet. Humán szolgáltatások a szektorban

A nonprofit szektor a legtöbb vizsgált régióban jelentős gazdasági erőt képvisel mind a foglalkoztatás, mind a nemzeti jövedelem szempontjából. A Johns Hopkins Kutatócsoport által vizsgált 22 országban a nonprofit szektor egy 1,1 ezer milliárd dolláros ágazatnak felelt meg a kilencvenes években, mely nagyságrendileg közel 19 millió fizetett (számított) főállású foglalkoztatottnak adott munkát. Ezzel a szektor több alkalmazottat foglalkoztatott, mint a világ legnagyobb magáncége. Az alkalmazottak létszámát tekintve több embert foglalkoztatott a vizsgált időszakban, mint a kommunális szolgáltatás, a textilipar, a papír- és nyomdaipar vagy a vegyipar, és csaknem annyit, mint a szállítás és hírközlés. Ezt a nagyságrendet tovább növelte az önkéntesek száma. A vizsgált országok népességének átlagosan 28 százaléka végzett önkéntes munkát valamilyen nonprofit szervezet számára. Ez további 10,6 millió számított főállású foglalkoztatottat jelent. Az egyházi szervezetek figyelembevételével a fenti szám tovább növekszik.

5.1. A nonprofit szektor megerősödése

1991 és 1995 között a nonprofit szektor foglalkoztatotti létszámának bővülése Európában volt a legszámottevőbb, Franciaországban, Németországban, Hollandiában és az Egyesült Királyságban átlagosan 24 százalékos, ami 4%-os évi növekedést és 3,8 millió új (számított) főállású foglalkoztatottat jelent. Izraelben, Japánban és az Egyesült Államokban a bővülés a szektorban átlagosan 20 százalékos volt. (Összehasonlításképpen ezekben az országokban az összes foglalkoztatott száma ugyanebben a periódusban csupán 9 százalékkal, éves szinten kevesebb, mint 2 százalékkal bővült.) A foglalkoztatás tehát a nonprofit szektorban két és félszer nagyobb ütemben nőtt, mint a gazdaság egészében. 1991 és 1995 között a nonprofit munkahelyek száma az egészségügy és a szociális ellátás területén növekedett jelentősen, az 40 százalékkal az egészségügyben 32 százalékkal a szociális területen.

A kutatásban résztvevő országok esetében a nonprofit kiadások aránya a bruttó hazai össztermékhez viszonyítva átlagosan 4,6 százalék. A vizsgálat megállapította, hogy a nonprofit alkalmazottak aránya a nem mezőgazdaságban foglalkoztatottakhoz viszonyítva majd 5 százalék, a szolgáltató szféra létszámához viszonyítva 10 százalék, a teljes közalkalmazotti létszámhoz viszonyítva pedig 27 százalék volt 1995-ben. A kutatók eljátszottak azzal a gondolattal, hogyha a

nonprofit szektort egy külön országnak tekintenénk, akkor a világ nyolcadik legnagyobb gazdasága lenne, megelőzve Brazíliát, Oroszországot, Kanadát és Spanyolországot.

A nonprofit szektor komoly gazdasági tényező lett, de méretét és egyéb jellemzőit vizsgálva régióként lényeges eltéréseket tapasztalhatunk. Általános eredménye a kutatásnak, hogy a nonprofit szektor a fejlett országokban jelentősebb, mint Latin-Amerikában és Közép-Kelet-Európában.

Meglepő eredményként számoltak be a kutatók, hogy „az USA dominanciájáról szóló mítosznak vége” lett, hiszen kiderült, az alkalmazotti létszámot alapul véve több nyugat-európai ország (Hollandia, Írország és Belgium), valamint egy a „többi fejlett ország” közül (Izrael) is relatíve nagyobb nonprofit szektorral rendelkezik, mint az Egyesült Államok. Ugyanakkor Finnország, Ausztria, Spanyolország, Németország, Franciaország és Japán, más történelmi-társadalmi folyamatok következtében csak alulról közelíti meg az átlagot. A szektor országoként eltérő nagyságát az összehasonlító projekt tanulmány a kormányzati jóléti kiadások meglétével vagy éppen azok hiányával, bonyolult kapcsolati rendszerével magyarázza.

Fontos megállapítása a kutatásnak, hogy a megnövekedett foglalkoztatás nem a magánjótékonyosság vagy az állami támogatások bővülésének, hanem elsősorban a díjbevételek jelentős mértékű emelkedésének köszönhető, hanem egyfajta *piacosodásnak*. 1990 és 1995 között az 1990-es adatokkal is rendelkező 6 országban a nonprofit jövedelmek növekményének több mint felét (52%) a díjbevételek emelkedése adja. (Az állami támogatás 40, a magánadományok csupán 8 százalékot tettek ki.) Tehát az első felméréshez képest a magánjótékonyosság és az állami támogatás aránya csökkent. Nem volt viszont ez jellemző Izraelben, Magyarországon és az Egyesült Királyságban, ahol a nonprofit szektor állami támogatásának mértéke jelentősen nőtt. Ugyanakkor a piacosodási trend nemcsak az Egyesült Államokban hanem Nyugat-Európában is jellemző volt.

5.2. A jóléti szolgáltatások és az oktatás dominanciája

1995-ben a nonprofit szektorban foglalkoztatottak kétharmada három hagyományos jóléti szolgáltatásban jelent meg: 30 százalékuk az oktatás, 20 százalékuk az egészségügy, 18 százalékuk a szociális ellátás területén dolgozik. A fentiekől nem marad el jelentősen a szabadidő és kultúra területén foglalkoztatottak aránya sem (14 százalék). Amennyiben figyelembe vesszük

az önkéntesek szerepét, akkor viszont módosul a kép, mert az önkéntesek 55 százaléka két alapvető területen, a szabadidő és a szociális ellátás területén nyújt segítséget, és nagy számban vesznek részt környezetvédelmi, jogvédelmi és a gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szervezetek munkájában.

Ha regionálisan vizsgáljuk a nonprofit szektort, jelentős eltéréseket észlelünk. Nyugat-Európa országaiban a nonprofit foglalkoztatottak háromnegyede az oktatás, az egészségügy és a szociális ellátás területén dolgozik. Ez a számarány a kutatók megállapítása szerint a katolikus és a protestáns egyházaknak az oktatásban és a szociális ellátásban betöltött évszázados, történelmi szerepét tükrözi. Példa erre Írország, ahol a katolikus egyház hatása különösen erős az oktatásban, növelve ezáltal a terület foglalkoztatottainak számát. Németországban, Hollandiában és Belgiumban, valamint kisebb mértékben Ausztriában és Spanyolországban a szubsidiaritás elvén a nonprofit szervezetek erőteljesen jelen vannak a szociális, jóléti problémákkal folytatott küzdelemben, és egy esetleges állami beavatkozás is velük együttműködve, rajtuk keresztül történik. Ezekben az országokban inkább az önkéntesek számának tekintetében jelentős a sport és rekreáció, valamint a jogvédelem területe.

Közép-Európában továbbra is a szabadidő és a kultúra területén erőteljes a jelenlét, a régióban a nonprofit szektor számított főállású foglalkoztatottjainak több mint egyharmada kulturális és rekreációs egyesületekben dolgozik, köszönhetően a szocialista hagyományoknak, hiszen ezek az egyesületek a rendszerváltás idején előnnyel, esetenként saját tulajdonúvá váló - korábban állami tulajdonban lévő - ingatlannal rendelkeztek. Ugyancsak jelentős az üzleti, munkavállalói és szakmai érdekképviseletekben a teljes nonprofit foglalkoztatás. A külföldi támogatás erősíti viszont a környezetvédelemmel és a jogvédelemmel foglalkozó nonprofit szervezeteket. A hagyományos jóléti szolgáltatások - egészségügy, oktatás, szociális ellátás - területén azonban jóval kevesebb munkaerőt foglalkoztatnak, mert ezek a területek továbbra is állami ellátásban maradtak.

Latin-Amerikában a katolikus egyháznak az oktatásban betöltött kiemelkedő szerepe kapcsán a nonprofit foglalkoztatottak jelentős része az oktatásban található. A felső- és középosztály pedig a költséges magánoktatás intézményeit erősíti. A gazdasági-történelmi hagyományoknak megfelelően igen magas itt az üzleti-szakmai érdekképviseletek részaránya is.

A többi fejlett országban kevésbé egységes képet kapunk. Az Egyesült Államok, Japán, Ausztrália és Izrael a nonprofit foglalkoztatottak legnagyobb része (35%) az egészségügyben dolgozik, ezt követi az oktatás (29%). Ezt a képet leginkább az Egyesült Államokban és Japánban

nyert adatok alakítják, ugyanis a nonprofit tevékenységek döntő többségeit mindkét országban az egészségügy és a felsőoktatás adja. Ezekben az országokban egyedül az egészségügy a teljes nonprofit foglalkoztatás közel felét teszi ki, míg az oktatás, elsősorban a felsőoktatás további 22 százalékot. Izraelben viszont fordított a kép, az oktatásban – főként az alap- és középfokú oktatásban – eléri az 50 százalékot a foglalkoztatási részarány, az egészségügyben pedig a 27 százalékot. A jóléti szolgáltatásokhoz kötődő tevékenységek Ausztráliában is dominánsak, de itt a három terület – az egészségügy, az oktatás és a szociális ellátás – egyensúlyban van, átlagosan 20% körül.

A vizsgált 22 ország nonprofit szektorában dominancia szempontjából öt, többé-kevésbé eltérő szerkezetípust különböztethetünk meg.

1. Az oktatás dominanciája
2. Az egészségügy dominanciája
3. A szociális ellátás dominanciája
4. A kultúra-rekreáció dominanciája
5. Az egyensúlyi modell (nincs dominancia)

1. sz. táblázat. A nonprofit szektorok szerkezettypusai országokként

A DOMINÁNS TERÜLET ALAPJÁN	ORSZÁG
Meghatározott típus*	Argentína, Belgium, Brazília, Írország, Mexikó, Izrael, Peru,
Oktatás	Egyesült Királyság
Egészségügy	USA, Japán, Hollandia
Szociális szolgáltatások	Ausztria, Franciaország, Németország, Spanyolország
Kultúra/Rekreáció	Cseh Köztársaság, Magyarország, Románia, Szlovákia
Egyensúlyi	Ausztrália, Kolumbia, Finnország

* A fizetett alkalmazottak száma alapján

Forrás: Salamon – Anheier 1999

A 1.sz. táblázat rendszerezi, hogy mely országra mely arányok a legjellemzőbbek. Az oktatási dominancia a vizsgált 22 ország közül nyolcra jellemző. Belgium, Írország, Egyesült Királyság, Argentína, Brazília, Peru, Mexikó és Izrael tekintetében, mint látható, a legmagasabb a foglalkoztatási arány az oktatás területén, az alkalmazottak átlagosan 48 százaléka dolgozik az oktatásban. Erőteljes a katolikus egyház jelenléte a latin-amerikai országokban, Belgiumban és Írországban, különösen az alap- és középfokú oktatásban. Izraelben hasonlóan az oktatásnak az egyházhoz való viszony határozza meg az oktatási területen a nonprofit szerepvállalást. Az Egyesült Királyságban a már bemutatott felsőoktatási szerep az indok. Az országok természetesen abban különböznek, hogy mely egyéb területen erőteljes a nonprofit jelenlét.

A korábbiakban már említést tettünk a többi modellről, új kategóriát jelent viszont az „egyensúlyi modell”, ahol egyetlen tevékenységi csoport sem emelkedik ki jelentősen. Ide tartozik Ausztrália, Kolumbia és Finnország, ahol az oktatás, az egészségügy és a szociális ellátás teljes nonprofit foglalkoztatáson belüli részaránya egyenként nem emelkedik 26 százalék fölé.

Összefoglalóan elmondható tehát, hogy a nonprofit szektor dinamikusan fejlődött, de minden országban eltérő ütemben, a helyi kulturális, történelmi, politikai és gazdasági viszonyok függvényében a társadalmi-gazdasági igényeknek megfelelően. „A civil szervezetek a polgárok szócsövei, beszámoltathatják a kormányokat, településeket támogathatnak, kielégítetlen szükségletekre irányíthatják a figyelmet és általánosságban javíthatják az élet minőségét. A szektor helyének a világ szellemi térképén történő kijelölése ezért rendkívül sürgető feladat.” (Salamon-Anheier 1995:37).

5.3. A „globális egyesületi forradalom”

Johns Hopkins Összehasonlító elemzés harmadik szakasza elsősorban Afrika, a Közel-Kelet és Dél-Ázsia 15 országára fókuszált és a 13 új ország nonprofit szektorának leírása mellett összehasonlító elemzések is készültek a korábbi kutatások eredményei és a harmadik szakasz eredményei alapján. Így a felmérés a világ 35 országának civil társadalmáról és nonprofit szektoráról adott átfogó képet. Az országokból 16 a fejlett ipari, 14 fejlődő ország, 5 pedig közép- és kelet-európai állam. A kutatás eredményeit foglalja össze Anheier, Glasius és Kaldor által szerkesztett *Globális civil társadalom I-II* (Anheier-Glasius-Kaldor 2002, 2004) illetve a Salamon, Sokolowski és List által készített *Civil társadalom világnézetben* című tanulmány (Salamon-Sokolowski-List 2003).

A kutatás egyik alaptézise szerint a karitatív, nem kormányzati szervezetek működése nem új jelenség, viszont ezek száma és tevékenységi köre ugrásszerűen megemelkedett az elmúlt években. „A szervezett magán és önkéntes tevékenység nagymértékű előretörése, egyfajta igazi 'globális egyesületi forradalom' látszik kibontakozni a világ szinte minden táján – Észak-Amerika fejlett országában, Nyugat-Európában, Ázsiában, Közép-Kelet Európa-szerte, illetőleg a fejlődő országok többségében. Sőt, a civil társadalom megerősödése a huszadik század második felében és a huszonegyedik század első felében olyan jelentős fejleménynek bizonyulhat, mint a nemzetállam kialakulása volt a tizenkilencedik század második felében, a huszadik század elején.”(Salamon- Sokolowski-List 2003:9). Ennek magyarázata, többek között, hogy egyszerűsödött a nonprofit szervezetek létrehozása, ami segíti az állampolgári aktivitás növekedését is, miközben a társadalmi problémák iránt nyitott embereket az informatika könnyen összehozhatja. Ezen folyamatok mellett nőtt az elégedetlenség mind a piaci, mind az állami mechanizmusokkal szemben. Az összefoglaló megállapítások szerint az állami szektort az a vád éri, hogy merev bürokratikus intézményeket hoz létre és egyre többet igényel a nemzeti jövedelemből, míg a piaci szektor a saját érdekeit helyezi csak előtérbe, mellyel társadalmi egyenlőtlenségeket generál. Egyre több közgazdász, szociológus és politikus fogalmazta meg, hogy valamiféle „középutat” kell keresni az államtól és a piactól való kizárólagos függés feloldására a közösségi problémák megoldása érdekében. Fontos stratégiai partnerek ennek megvalósításában a civil szervezetek. Anthony Giddens szavait idézve „Az aktív civil társadalom támogatása a harmadik út politikájának alapeleme”(Giddens: 1998:78). Hiszen kisebb méretük és szervezeti felépítésük miatt képesek a hatékony működésre, miközben az egyéni, állampolgári kezdeményezéseket a közösség szolgálatába tudják állítani. A Coleman vagy Putnam nézetei szerint az ilyen nonprofit szervezetek képesek nagymértékben hozzájárulni a „társadalmi tőke” megteremtéséhez, azaz a bizalom és kölcsönösség kötelékének kialakulásához, mely alapvető feltétele a demokráciának illetve a gazdasági növekedésnek. (Coleman 1990, Putnam 1993, Salamon-Sokolowski-List 2003).

A civil szervezetek számának növekedését az is befolyásolta, hogy az 1960-as, 70-es évektől kezdődően világszerte nőtt a képzett szakemberek száma, ami különösen az elnyomó politikai rezsimekkel szemben segítette a társadalmi szervezetek alapítását. A különböző külső szereplők (egyházak, nyugati karitatív alapítványok) gyakran a szükséges pénzügyi vagy humán erőforrások biztosításával járultak hozzá a civil társadalom működéséhez (Salamon és tsai 2003).

5.4. A szektor általános jegyei

A szektor általános jellemzőit – az újabb kutatás szerint – öt pontban lehet összefoglalni.

- „a világ hetedik legnagyobb gazdasága”
- fontos munkáltató
- több mint szolgáltató
- regionális különbségek
- a legfőbb bevételi forrás a saját bevételből származik

5.4.1. „A világ hetedik legnagyobb gazdasága”

A 35 országra vonatkoztatott kutatás legfontosabb eredményei ismét arra világítanak rá, hogy a nonprofit szektor fontos gazdasági tényező, a „világ hetedik legnagyobb gazdasága”. (Ha a 35 ország civil szektora egyetlen önálló nemzetgazdaság lenne.

5.4.2. A nonprofit szektor fontos munkáltató

A vizsgált országok átlagosan a gazdaságilag aktív népesség 4,4 százalékát foglalkoztatják, vagyis majdnem minden huszadik keresőképes személyt nonprofit szervezet foglalkoztatja, együttesen tízszer több embert foglalkoztatnak, mint ezen országok kommunális szolgáltató ágazata és textilipara.

A fizetett alkalmazottak és önkéntes segítők száma önmagáért beszélő adat: a 39,5 millió számított főállású foglalkoztatottból körülbelül 16,8 millió, azaz 43% az önkéntes segítő és 22,7 millió, azaz 57% a fizetett alkalmazott. Valóban elmondható, hogy a harmadik szektor nagy arányban képes önkéntest mobilizálni. Ugyanakkor nagy eltérések figyelhetők meg az országok között. Például a szektor által foglalkoztatottak Hollandiában a gazdaságilag aktív népesség 14%-át, míg Mexikóban mindössze 0,4%-át teszi ki. A kutatás szerint a fejlett országokban a civil szektor relatíve nagyobb, ugyanakkor sok fejlődő országban igen erős hagyományai vannak azoknak a családi, generációs vagy falun belüli kapcsolatrendszereknek, amelyek a civil szervezetekéhez hasonló segítő/karitatív funkciókat látnak el. Eltérő, hogy az egyes országok mennyire támaszkodnak a fizetett alkalmazottakra, illetve az önkéntesekre. Az önkéntes munka kihasználása Egyiptomban a legalacsonyabb: 10%-os mutatóval, ugyanakkor Svédországban és Tanzániában 75%-os az arány.

Meglepő, hogy a humánerőforrás kapacitás tekintetében nincsenek szisztematikus különbségek a fejlett és a fejlődő országok között. Az önkéntes segítők száma is magas azon országok nagy többségében is, ahol a civil szektor viszonylag sok fizetett munkavállalót foglalkoztat. Ugyanakkor az alacsony nonprofit foglalkoztatással jellemezhető országok döntő többségében az önkéntes munkaerő is kisebb. Csak három skandináv országban fordult elő, hogy a civil szférában foglalkoztatottak alacsony száma ellenére magas volt az önkéntesek aránya.

5.4.3. Több mint szolgáltató a szektor

A szektorra vonatkozó harmadik megállapítás az, hogy a civil szektor funkciója több mint pusztán szolgáltató tevékenység. A Salamon, Sokolowski, List szerzőhármás által írt összefoglaló tanulmány a nonprofit szektor négy szerepét határozza meg: *a humán szolgáltatásokat, a képviselői szerepet, az érték kifejező funkciót és a közösségépítés szempontjait.*

A szektoron belül túlsúlyban vannak a szolgáltató funkciók. Ha a hitéletre vonatkozó adatokat nem vesszük figyelembe akkor azt találjuk, hogy a szektoron belül a munkaerő több mint 60%-a az elsősorban szolgáltató funkciókat ellátó szervezetekben dolgozik. *Domináns szolgáltató funkció az oktatás és a szociális ellátás.* A nonprofit szektor szolgáltató tevékenységei közül az oktatás és a szociális ellátás a domináns – a fizetett és önkéntes munkaerő több mint 40 %-a ezeken a területeken dolgozik. Kiemelhető, hogy a civil szervezetek többnyire kielégítetlen keresletet céloznak meg, innovatívak, jó minőséget képviselnek és leginkább a rászorulókat szolgálják. De más szolgáltatási területeken pl. a lakásügy, gazdaságfejlesztés terén is erőteljes a jelenlétük.

Fontos a szektor *képviselői* szerepe is, az olyan értékek, mint pl. az alapvető emberi jogok védelme, vagy környezetvédelmi, etnikai, közösségi érdekkörbe tartozó kérdések megfogalmazása és nyilvánosságra hozása. Nélkülözhetetlen és hagyományos funkció ez, hiszen a civil társadalmi mozgalmak lehetővé teszik, hogy azok a társadalmi csoportok, amelyeket valamilyen sérelem ért, ügyüket mások előtt is megfogalmazhassák, támogatókat gyűjtve a célnak, vagy politikai döntések és a politikai gyakorlat befolyásolását kívánják elérni kulturális, vallási, szakmai vagy gyakorlati értékek és érdekek képviselőjében. Számos kulturális, szabadidős, hitéleti szervezet, szakmai egyesület, érdekképviselet és közösségi szerveződés tartozik ebbe a csoportba, s itt különösen nagy az önkéntesek aránya. Átlagosan majdnem minden harmadik dolgozó képviselői funkciókat ellátó szervezetekhez kötődik, ezen belül különösen a szabadidő és kultúra, illetve a szakmai képviselői területein.

A politikai befolyásoláson túl egy tágabb *értékkifejező funkciót* is ellát a szektor: művészi, vallási, kulturális, etnikai, szociális, szabadidős attitűdök és aspirációk közvetítését célozzák meg pl. színházi társulatok, zenekarok, sportegyesületek, vallási közösségek, önszervező csoportok, olvasóköri vállalkozások vállalják fel e szerepet, ezáltal gazdagítva vagy éppen megteremtve a társadalmi és kulturális sokszínűséget.

A társadalmilag kiemelkedő szerepű a szervezetek *közösségépítő funkciója*. A Jelentős szerepet töltenek be az ún. „szociális tőke” megteremtésében. Olyan bizalmi és kölcsönösségi kötelékeket hoznak létre, amelyek a demokratikus politika és a piacgazdaság hatékony működése szempontjából is nélkülözhetetlenek. „Az egyesületek munkájában való részvétel során az egyének közösségekbe szerveződnek, és elsajátítják azokat az együttműködési normákat, amelyek aztán a politikai és gazdasági életbe is átvihetők.” (i.m. 2003:16)

Az önkéntesek és a fizetett alkalmazottak szerepe és súlya az egyes országokban lényegesen különbözik, a fejlett országokban a fizetett alkalmazottak inkább a szolgáltató funkciókat látják el, míg az önkéntesek főleg a képviselői funkciókra koncentrálnak. Ezzel szemben a fejlődő és átalakulóban lévő országokban az önkéntesek tevékenységének legnagyobb része a szolgáltató funkciókra irányul. A különbségnek valószínűleg az az oka, hogy a fejlett országokban már általánossá vált a harmadik szektor állami támogatása. Hasonló mértékű kormányzati finanszírozás hiányában a fejlődő világ civil szektoraiban a szolgáltató funkciókat is az önkénteseknek kell ellátniuk.

A korábbi projektekhez képest új eredmény, hogy a fejlesztési célú nonprofit szervezetek sokkal több munkaerőt vonzanak a fejlődő (11%), mint a fejlett országokban (5%), ez különösen jelentős Afrikában, ahol eléri a 24%-ot. Ezt ki kell emelnünk, mert ezen szervezetek törekvései a képesség- és készségfejlesztésre, azaz oktatási tevékenységre vagy a fenntartható fejlődés elindítására irányulnak, s ez megkülönbözteti őket a máshol domináns szociális jellegű szolgáltató szervezetektől.

Nem érvényesül a szolgáltató dominancia a skandináv és a közép-kelet-európai országokban sem, a vizsgált Finnország, Norvégia, Svédország illetve Cseh Köztársaság, Magyarország, Szlovákia és Lengyelország esetében a képviselői tevékenységeket végző szervezetek foglalkoztatják a civil szektorhoz kötődő munkaerő nagyobb hányadát. Ez leginkább azzal magyarázható, hogy az állam mindkét régióban domináns pozíciót tölt be a jóléti szolgáltatások finanszírozásában és előállításában, így a nonprofit szervezetek kevesebb szolgáltatást tudnak átvenni. A volt szocialista országokban teljes mértékben állami feladat volt a

szociális szolgáltatások biztosítása, ugyanakkor, mint arra már utaltunk korlátozottan ugyan, de bizonyos szakmai és sport szervezetek működését nem tiltották, melyek aztán tovább éltek a rendszerváltást követően is.

Más okokkal magyarázható a skandináv országok képviseleti funkciójának erőteljes jelenléte. Ebben a térségben már a tizenkilencedik század végére kialakultak az alulról szerveződő munkás- és társadalmi szervezetek és az általuk vezetett mozgalmak, melyek a XX. században kikényszerítették az államtól a jóléti programok beindítását. Ez a szolgáltatási szférában csökkentette ugyan az aktív társadalmi részvételt, ami viszont kiteljesedett az érdekképviselet, valamint a szabadidős és kulturális tevékenységeken belül. A Johns Hopkins Projekt kutatói azonban megjegyzik, hogy a közép- és kelet-európai országokban a „szovjet-típusú rezsimek bukása után majdnem egy évtizeddel is meglehetősen kicsi”, ezzel szemben Skandináviában viszonylag nagy a nonprofit szektor.

5.4.4. A legfőbb bevételi forrás: a saját bevétel

Amellett, hogy a szektor gazdasági ereje nőtt, fontos, mint munkáltató és jelentős, mint szolgáltató, megállapítható, hogy a civil szervezetek – a finanszírozás tekintetében különösen - *nem helyettesítik a kormányzati szektort*. A 35 országra kiterjedő adatgyűjtés arra a meglepő eredményre vezetett, hogy a magánadományok a civil szervezetek bevételének az általában feltételezetténél jóval kisebb részét teszik ki és – a szolgáltató szerepből adódóan - *a működés legfontosabb forrását a saját bevételek jelentik*. Azaz a vizsgált országok több mint fele a szolgáltatásaikért felszámított díjakból, a tagdíjakból, valamint pénzbefektetésekhez és a vállalkozási tevékenységhez kapcsolódónak. *Jelentősek az állami támogatások*, a második legfontosabb bevételt jelentik. Világméretben az összes bevételnek átlagosan 35%-a származik állami forrásokból (támogatások, szerződés alapján folyósított összegek, vagy kormányhivatalok, illetve kvázi-nemkormányzati szervezetek által fizetett visszatérítések, pl. társadalom- és egészségbiztosítási alapok). *A magánadományozás szerepe ugyanakkor kisebb a feltételezetténél*. Az egyénektől, alapítványoktól és gazdasági vállalkozásoktól kapott adományok az összes bevételnek kevesebb mint 12%-át teszik ki.

A saját bevétel dominanciája a legtöbb tevékenységi területen érvényesül, nyolc területen a saját bevétel a legfontosabb forrás – ide tartozik az oktatás is. A 12 tevékenységi terület közül hat (szakmai és gazdasági érdekképviselet, kultúra és szabadidő, település- és gazdaságfejlesztés, többcélú adományozás, oktatás és egyéb) esetében a saját bevételek aránya meghaladja az

50%-ot. Az oktatási szervezetek jövedelme jórészt a tandíjából, míg a jog- és környezetvédelmi egyesületek bevétele általában a tagdíjából származik.

Az egészségügy és a szociális ellátás területén az állam a legfőbb támogató, a magánadományok csak két terület finanszírozásában meghatározó: a nemzetközi segítségnyújtás és a vallási tevékenységek terén.

Természetesen ebben a tekintetben is nagyok a különbségek az országok között. A saját bevételek dominanciája jellemzi a (35-ből) részletesen vizsgált 32 ország közül 22-nek a nonprofit szektorát. Érdekes, hogy a díj- és vállalkozási bevételek aránya a Fülöp-szigetek, Mexikó, Kenya, Brazília, Argentína, Kolumbia és Peru esetében a legmagasabb. Az állami támogatások dominanciája jellemző skandináv államokban, Írországból, Belgiumban, Németországban, Hollandiában, Franciaországban, Ausztriában, az Egyesült Királyságban és Izraelben is.

Az adatok arra utalnak, hogy a kormányzat magatartása fontos tényezője lehet a civil szervezetek fejlődésének és növekedésének.

5.4.5. Regionális különbségek a harmadik szektorban

Az ötödik észrevétel a regionális sajátosságokra terjed ki, hiszen jól érzékelhető, hogy a civil szektor mérete, felépítése, szerepe és finanszírozása országonként erősen különbözik. A kutatás a korábbiakhoz képest abban új, hogy a nyugat európai országok mellett bemutatja a fejlett ázsiai országok modelljét (Japán és Dél-Korea), a fejlődő és átalakulóban lévő országok jellemzőit (Afrika, Dél-Ázsia, Közel-Kelet, Latin-Amerika), ide sorolva a kelet-európai országokat is.

Összefoglalva a felmérések eredményeit megállapíthatjuk, hogy a civil-nonprofit szektor fontos szociális és gazdasági erőt képvisel a világ országaiban, a civil szervezetek mindenütt jelen vannak. Ugyanakkor lényeges eltérések vannak országonként a szektor mérete, összetétele, bevételei tekintetében, melyek az adott régió, adott ország kultúráját, hagyományait és politikai történetét tükrözik. A sok kihívás ellenére a civil szektor az egyik legfontosabb globális erő, vizsgálata, működésének megértése, a szektorközi partnerségek megvalósítása szükséges a humán szolgáltatások területén.

Ajánlott irodalom

1. Bartal Anna Mária: Nonprofit elméletek, modellek, trendek. Századvég, 2004.
2. Bíró Endre (2002): Nonprofit szektor analízis. NOSZA Projekt, EMLA Egyesület, Budapest.
3. Jenei György – Kuti Éva (2006): A civil szféra szerepe a magán- és a közszféra működésének összehangolásában, átvehető / átadható feladatok és hatékonysági következmények. Budapesti Corvinus Egyetem.
4. Kuti Éva - Marschall Miklós (szerk.) (1991b): A harmadik szektor. Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport. Budapest.
5. Kuti Éva (1998): Hívjuk talán nonprofitnak..., Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
6. Kuti Éva (2008): A magyarországi civil társadalom és a nonprofit szektor helyzete, uniós kapcsolatai, fejlődési irányai (szakértői anyag a civil szektor helyzetéről a Gazdasági és Szociális Tanácsnak) Civil Szemle 2008.
7. Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1995): Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban. Nonprofit Kutatócsoport. (Nonprofit kutatások 4.) Budapest.
8. Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1999): Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról. Ford. Hári Katalin. Civitalis Egyesület, Budapest.
9. Sebestyén István (2003): A Nonprofit szektor funkcionális megközelítése. A nonprofit prizma. Civitalis Egyesület (<http://www.nonprofit.hu/kiadvanyok/tanulmanyok.html>)
10. Pavluska Valéria (2009): A nonprofit szervezetek strukturális-működési jellemzői. In: Arapovics-Brüll: Közösségi-civil szervező. I. rész. Szociális és Munkaügyi Minisztérium Budapest.

További felhasznált irodalom

11. Kuti Éva - Marschall Miklós (1991a): A nonprofit szektor fogalma. In: Esély. 1. 61-69. o.
12. Kuti Éva (szerk.) (1992): A nonprofit szektor Magyarországon. Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
13. Perri, G (1991): Útban az Európai közösség felé: a közös piaci tagság várható hatásai Magyarországon nonprofit szektorára. In: Kuti, Éva (szerk.)(1991): A nonprofit szektor Magyarországon, Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 46-67. o.

14. Powell, Walter W. (ed.) (1987): The Nonprofit Sector. A Research Handbook. Yale University Press, New Haven.
15. Salamon, Lester M. - Anheier, Helmut K. – and ass. (1999): The Emerging Sector Revisited: a Summary. Baltimore, The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
16. Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1992): In Search of the Nonprofit Sector I: The Question of Definions. = Voluntas. 3. 2.125-151.
17. Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1994): The Emerging Sector: The Nonprofit Sector in Comparative Perspective – An Overview. Baltimore. The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
18. Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1998): Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally. In: Voluntas. 9. 3. 213-247. p.
19. Salamon, Lester M. – Sokolowski, Wojciech S. – List, Regina (2003): Global Civil Society. An Overview. Baltimore, Johns Hopkins University Institute for Policy Studies Center for Civil Society Studies.
20. Salamon, Lester M. (1987): Partners in Public Service: The Scope and Theory of Government-Nonprofit Relations. In: Powell, Walter W. (ed.): 99-117. o.
21. Salamon, Lester M. (1991): A piac kudarca, az öntevékenység kudarca és a kormány nonprofit szektorral kialakított kapcsolatai a modern jóléti államban. In: Kuti É. – Marschall M. (szerk.) (1991): 57-69. o.
22. Sebestény István (1997): Oktatási szervezetek a magyar nonprofit szektorban. In: Új Pedagógiai Szemle, 1997/2.
23. Seligman, Adam B. (1992): The Idea of Civil Society. Free Press New York.
24. Seligman, Adam B. (1997): A civil társadalom eszméje. Kávé Kiadó, Budapest.
25. Powell, Walter W. (ed.) (1987): The Nonprofit Sector. A Research Handbook. Yale University Press, New Haven.

Honlapok

www.nonprofit.hu

www.nonprofitkutatas.hu

www.civilszemle.hu

II. A nonprofit szervezetek és a harmadik szektor jellemzői

1. fejezet: A nonprofit szervezetek általános strukturális-működési jellemzői

A nonprofit szervezetek ismérvei a szervezetek általános jellemzőinek közös nevezőit foglalják össze. A mindennapokban működő szervezetek nem idealizált formában léteznek, sokféle tevékenységet folytatnak, eltérő célokért jöttek létre. Nem pusztán nemes célokot szolgálnak önkéntes munkával, hanem szolgáltatnak, esetenként vállalkoznak, forrásokat teremtenek elő fennmaradásunkhoz és működésük biztosításáért.

1.1. A nonprofit szervezetek működési jellemzői

Pavluska Valéria (2009) a nonprofit szervezetek általános strukturális működési jellemzőit az alábbi ideális jellemzőkkel írja le.

- Küldetésorientált szervezetek.
- Két fő közönségcsoporttal állnak kapcsolatban: a kedvezményezettekkel és az önkéntes forrásbiztosítókkal.
- Küldetést elősegítő tevékenységük a cél szerinti tevékenység.
- Közjavak és klubjavak előállítására törekednek.
- Önkéntes forrásokra építenek.

1.1.1. Küldetésorientált szervezetek

Ezek a szervezetek közösségi, társadalmi érték vagy érdek elősegítése jöttek létre (nem az alapítók gazdasági érkeinek szolgálatára), a szervezet tevékenysége meghatározott küldetést, missziót szolgál.

A civil-nonprofit szervezetek az alapértékeiket és irányelveiket, a hosszú távú céljaikat, az elérni kívánt eredményeiket, vízióikat a küldetésnyilatkozataikban fogalmazzák meg.

Fő kérdés: Kiért vagyunk? Miért vagyunk? Mit akarunk elérni?

1.1.2. Két fő közönségcsoporttal állnak kapcsolatban: a kedvezményezettekkel és az önkéntes forrásbiztosítókkal

A kedvezményezettek körébe a küldetéshez közvetlenül kötődő primer (elsődleges) közönség, azaz az adott tagsága, vagy a maga a célközönség. Az önkéntes forrásbiztosítók azok, akik a szervezet céljainak megvalósítását segítik, lehetnek szervezeten belüli munkatársak, tagok, önkéntesek, vagy pedig szervezeten kívüli szereplők, támogatók.

A kétféle közönségcsoport meghatározza a szervezet marketingjét, közönségkapcsolatát, hiszen egyszerre kell szólani a célközönséghez és a támogatókhoz. A szociális és segítőszervezetek például a támogatásokat többnyire nem azoktól kapják, akik a szervezet által nyújtott előnyöket élvezik, egyszerre kell tudni szólítani az elsődleges (igénybevevők) és másodlagos célpiachoz (adományozók).

1.1.3. A cél szerinti tevékenység

A küldetést elősegítő tevékenységek ún. közvetlen cél szerinti vagy primer tevékenységek, illetve másodlagos tevékenységeket (az önkéntes források biztosítása céljából). A közvetlen cél szerinti tevékenység például egy kistélepülés kulturális szervezetének esetében a szavalóverseny vagy a nyári zenei fesztivál megszervezése, másodlagos tevékenység a tandíjas tánciskola indítása és az esküvői rendezényszervezés, melyből a kulturális programokat tudják finanszírozni.

1.1.4. Közjavak és klubjavak előállítása

A nonprofit szervezetek kollektív javakat vagy klubjavakat hoznak létre. A kollektív javak elosztása a célcsoportok (kedvezményezettek) iránti szolidaritásra, a klubjavak elosztása a tagok közös érdekeire épül.

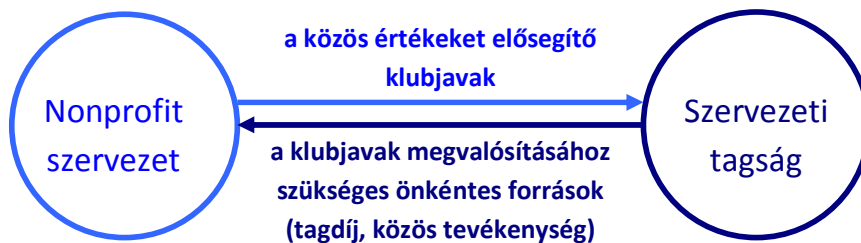
1.1.5. Önkéntes források

A szervezeteket önkéntes forrásokra, önkéntesek munkája vagy önkéntes adományra építik munkájukat.

Pavluska az általános jellemzők alapján két altípust, két modellt határoz meg.

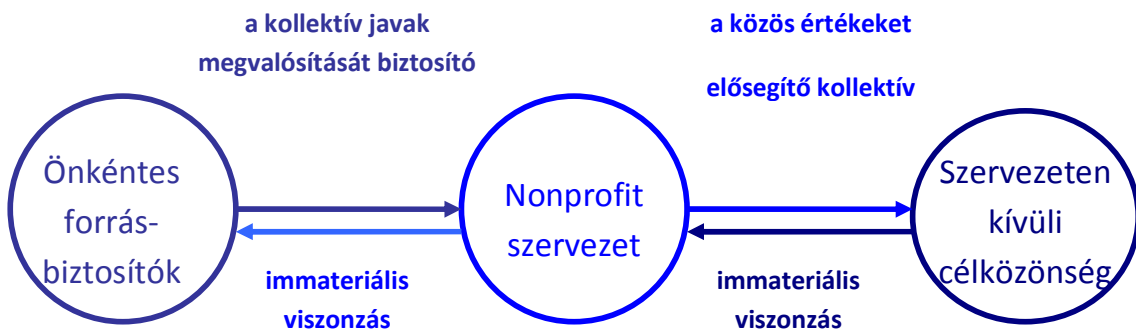
- A tagságot szolgáló – önhasznú - nonprofit szervezetek modellje
- A szervezeten kívüli közönséget szolgáló – társadalmi hasznú – nonprofit szervezetek modellje

1. sz. ábra. A tagságot szolgáló – önhasznú - nonprofit szervezetek modellje

Forrás: Pavluska 2009

2. sz. ábra. A szervezeten kívüli közönséget szolgáló – társadalmi hasznú – nonprofit szervezetek modellje

Forrás: Pavluska 2009

1.2. A nonprofit szervezetek szerepei

Az 1. részben már említett Johns Hopkins University kutatócsoportja a nonprofit szervezetek négy társadalmi szerepét emelik ki (Salamon-Sokolowski-List):

- Szolgáltatás-biztosító
- Innovációs szerep
- Értékhordozó, érték közvetítő szerepkör
- Érdekképviseleti szerepkör

1.3. Magyarországi csoportosítások

A hazai csoportosítások, felosztások

- adománygyűjtő és adományosztó szervezetek
jellemző az alapítványi forma (pl. iskolai alapítványok), a nagy adományosztók szervezetek is többnyire alapítványok, különösen közalapítványok.
- szolgáltatásokat nyújtó szervezetek
minden szervezeti formában részben az államtól átvállalt közfeladatokra (pl. oktatás, egészségügyi, szociális szolgáltatás, közbiztonság védelme), illetve az állam által nem vagy csak részben felvállalt társadalmi problémák kezelésére (pl. drogprevenció, fogyasztóvédelem) jöttek létre e szervezetek.
- érdekvédelmi szervezetek
- felhalmozási célú, önszervező szervezetek
egyesületi vagy önszervező pénztári formában működnek.
- társadalmi kapcsolatokat építő klubjellegű szervezetek
jellemzően egyesületek, nem feltétlen közhasznúak.
- hatósági, állami feladatokat átvállaló szervezetek
Jellemzően: köztestületek, kamarák, MTA (pl. tudományszervezés, minőségtanúsítványok kiadása, szakvizsgáztatás).

1.3. A szervezetek funkcionális besorolása más funkcionális megközelítésben

Sebestény István (2003) a szervezetek *funkcionális* besorolásához az alábbi kérdések megválaszolását javasolja:

- Ki?* *Kik alapítottak a szervezetet és milyen formában működik?*
- Mit?* *Milyen tevékenységet folytat a szervezet?*
- Kinek?* *Milyen sokaság érdekeit, igényeit tartja szem előtt a szervezet?*
- Hogyan?* *Milyen eszközökkel kívánja az adott célt elérni?*
- Miért?* *Milyen cél elérésére törekszik a szervezet?*

Sebestény *ideáltípusokat*, határoz meg, melyekkel a heterogén szervezetek többsége leírható, mégpedig úgy, hogy a nonprofit szektort egy képzeletbeli *prizmán* keresztül nézve, a fenti kérdésekre adható válaszok alapján bontotta fel összetevőire.

Sebestény funkcionális felosztásában az alábbi típusokat különbözteti meg.

- Önkiszolgáló szervezetek

például sport-, hobbi- és szabadidőklub (vadásztársaságok, galambászegyesületek, nyugdíjas- és öregdiákkörök stb.), és több kulturális szervezet (olvasókörök, film- és táncklubok, kábeltévé-társaságok stb.).

- Csoport-kiszolgáló szervezetek

Például: szakmai, munkaadói, termelői munkavállalói érdekképviseletek, polgárőrségek, tűzoltó egyesületek, az egészségkárosodottak szervezetei, város- és faluvédő szervezetek, tudományos társaságok, egyéb képviseletek (autóklub), egyházak stb.

- Közkiszolgáló szervezetek

Például: szociális, egészségügyi, oktatási szervezetek, munkanélküliség- és egyéb válságkezelő központ, telefonos lelkeségyszolgálatok.

- Céltámogató szervezetek

Általában alapítványok alkotnak, melyek kifejezetten egy intézmény (iskola, óvoda, kórház, templom, színház, zenekar, állatmenhely), vagy egy speciális cél (ösztöndíj, műtét elvégzése, emlékmű állítás, sportág fejlesztés) anyagi támogatására jöttek létre, az érdekeltek, vagy maga az intézmény kezdeményezésére.

- Többcélú adományozó szervezetek

a különböző (kulturális, tudományos, gazdaság- és településfejlesztési stb.) céllal létrejött állami, minisztériumi, önkormányzati közalapítványok, de például a Soros Alapítvány is.

Közszolgáltató-adományozó szervezetek

Ilyen típusú szervezet a Vöröskereszt és más szeretetszolgálatok, az egy települést átfogó univerzális alapítványok egyesületek, némely nagyobb nonprofit szövetség.

- Üzleti célú szervezetek

inkább csak jogi formájukban nonprofit szervezeteket, melyek kifejezetten termelési, piaci szolgáltatási vagy pénzügyi tevékenység végzésére jöttek létre.

A felosztás – természetesen – nem jelenti azt, hogy egy szervezet ne lenne besorolható több csoportba.

2. fejezet: Az alapcélok szerinti tevékenység

A funkcionális-strukturális megközelítések a lényegi működésre világítanak rá. A statisztikák a tevékenységek szerint osztályozzák a szervezeteket.

2.1. Az (alap)cél szerinti tevékenység

A nemzetközi gyakorlatban elfogadottá vált osztályozási rendszer tizenkét fő csoportba rendezi a küldetést szolgáló nonprofit tevékenységeket (1. tábla).

1. sz. tábla. A nonprofit tevékenységek nemzetközi osztályozási rendszere

1. Kultúra és szabadidő	5. Környezetvédelem	9. Nemzetközi kapcsolatok
2. Oktatás és kutatás	6. Gazdaság- és településfejlesztés, lakásügy	10. Vallási szervezetek
3. Egészségügy	7. Jogvédelem, érdekvédelem, politikai szervezetek	11. Szakmai, gazdasági szervezetek, szakszervezetek
4. Szociális szolgáltatások	8. Jótékonyosság	12. Egyéb

Forrás: Salamon – Anheier(1999)

Az országok közötti strukturális különbségek ellenére jellemző, hogy a nonprofit szervezetek alapcél szerinti tevékenységek minden országban jellemzően néhány ágazathoz kötődik: kultúra-szabadidő, oktatás, egészségügy, szociális kérdések, fejlesztés, érdekképviselés. Ez a tevékenységszerkezet jellemzi a hazánk nonprofit szektorát is (1. sz. ábra).

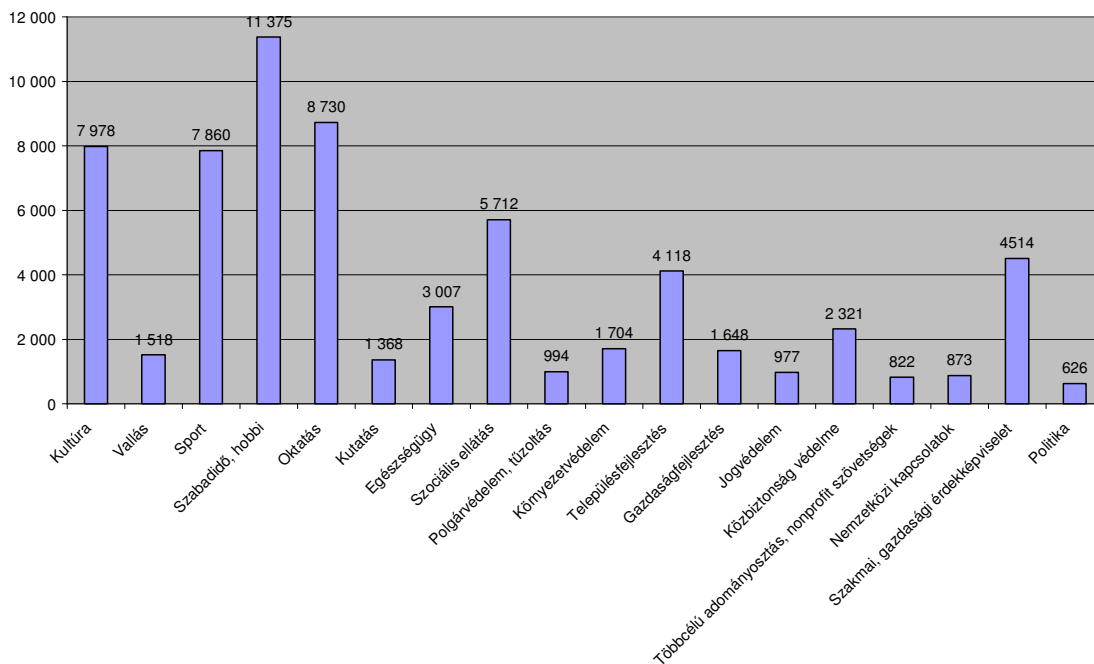
A hazai statisztikai rendszer 18 tevékenységi kategóriát alkalmaz.

1. Kultúra
2. Vallás
3. Sport
4. Szabadidő, hobbi

5. Oktatás
6. Kutatás
7. Egészségügy
8. Szociális ellátás
9. Polgárvédelem, tűzoltás
10. Környezetvédelem
11. Településfejlesztés
12. Gazdaságfejlesztés
13. Jogvédelem
14. Közbiztonság védelme
15. Többcélú adományosztás, nonprofit szövetségek
16. Nemzetközi kapcsolatok
17. Szakmai, gazdasági érdekképviselet
18. Politika

1. sz. ábra. A nonprofit szervezetek megoszlása tevékenységcsoportok szerint

Magyarországon, 2009-ben (%)

Forrás: KSH 2011.

2.2. A vállalkozási tevékenység

A cél szerinti tevékenység mellett említést kell tenni a szervezetek nem primer tevékenységéről is, melyek jellemzően a szervezet fenntartását szolgálják és bevételt eredményeznek. Például egy egészségügyi szervezet alapvetően a betegellátást segíti, de tapasztalatait képes megosztani másokkal képzés vagy konferenciák alkalmával. Az elsősegélynyújtó tanfolyamok és a konferencia részvételi díjából befolyt támogatást a z alaptevékenységre, a betegellátásra fordítja.

3. fejezet: A közhasznúság fogalma és jellemzői

A köz érdekében tett hasznos, közcélú szolgáló tevékenység, a mások érdekében cselekvés közhasznú. Ezt a tevékenységet az állam is elismeri és kedvezményekkel és a közpénzek felhasználásának átláthatósága érdekében kötelezettségekkel járó státusszal ismeri el.

3.1. A közhasznúság

A közhasznúság azt jelenti, hogy az adott szervezet tevékenységét mennyire ismeri el hasznosnak a társadalom, vállal-e a szervezet olyan közfeladatot, melyek elvégzése a közösség javát szolgálja.

A társadalmi szolidaritás megerősödése, a civil társadalom fejlődése, az adományozási kultúra fejlesztése minden állampolgár javát szolgálja, ezért a kormányzat támogatja és kedvezményekkel látja el a közhasznú cél érdekében működő szervezeteket.

Civil-nonprofit szervezetek esetében a szervezet tevékenysége maga lehet közhasznú, ez esetben jogállást is jelenthet a közhasznúság, ami kedvezményekkel (pl. adókedvezmények, vám- és illetékmentesség) és kötelezettségekkel (pl. átláthatóság, összeférhetetlenség) jár.

A közhasznúság fogalmát az 1997. évi a közhasznú szervezetekről szóló CLVI. törvény definiálta, mely szerint a: a társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére irányuló következő - a szervezet létesítő okiratában szereplő - cél szerinti tevékenységek: a társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére irányuló következő - a szervezet létesítő okiratában szereplő - cél szerinti tevékenységeket tekintették közhasznúnak. Ez a jogszabály meghatározta a közhasznú szervezetek típusait, a közhasznú jogállás megszerzésének és megszűnésének feltételeit, a közhasznú szervezetek működésének és gazdálkodásának rendjét, a nyilvántartás és beszámolás szabályait, valamint a működés és a vagyonfelhasználás törvényességi felügyeletére vonatkozó szabályokat, mellékletében felsorolta a közhasznú tevékenységeket is.

3.2. Közhasznú tevékenységek

Közhasznú tevékenység például:

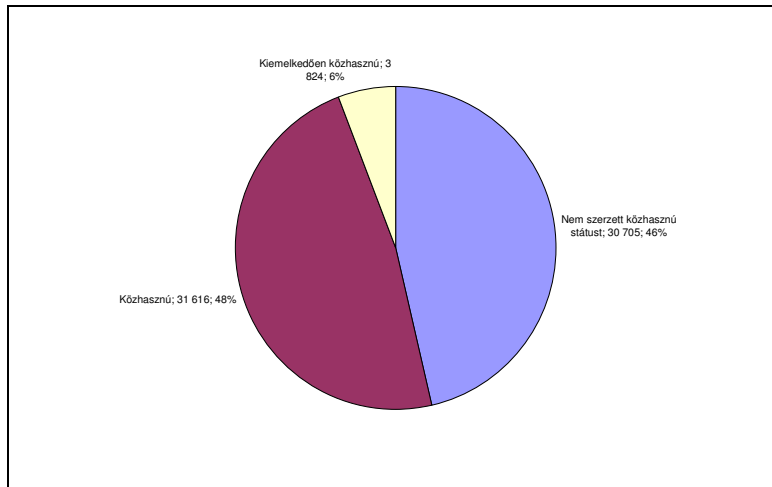
- egészségmegőrzés, betegségmegelőzés, gyógyító-, egészségügyi rehabilitációs tevékenység,

- szociális tevékenység, családsegítés, időskorúak gondozása,
- tudományos tevékenység, kutatás,
- nevelés, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés,
- kulturális tevékenység,
- kulturális örökség megóvása, műemlékvédelem,
- természetvédelem, állatvédelem,
- környezetvédelem,
- gyermek- és ifjúságvédelem, gyermek- és ifjúsági érdekképviselés,
- hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése,
- emberi és állampolgári jogok védelme,
- a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység,
- sport
- önkéntes tűzoltás, mentés, katasztrófa-elhárítás,
- fogyasztóvédelem,
- rehabilitációs foglalkoztatás,
- munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítése - és a kapcsolódó szolgáltatások,
- ár- és belvízvédelem ellátásához kapcsolódó tevékenység,
- stb.

3.3. A közhasznú jogállású és nem közhasznú jogállású szervezetek aránya

A 2009. évi KSH adatok szerint a 66 145 nonprofit szervezet több mint fele közhasznúvá nyilvánított szervezet, ezek több mint 6%-a kiemelkedően közhasznú. Nem szerzett közhasznú státust a szervezetek 46 %-a.

2. sz. ábra. A nonprofit szervezetek száma közhasznú státus szerint, 2009

3.4. A közhasznú jogállás

A közhasznú jogállást, az ezzel járó működési feltételeket, kedvezményeket és kötelezettségeket a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény szabályozza.

3.5. A közhasznú jogállás megszerzésének feltételei

A közhasznúsági nyilvántartásba vétel feltételei

A jogszabályoknak megfelelően a közhasznúsági nyilvántartásba vételhez a szervezet létesítő okiratának tartalmaznia kell, hogy a szervezet

- milyen közhasznú tevékenységet folytat, és - ha tagsággal rendelkezik - nem zárja ki, hogy tagjain kívül más is részesülhessen a közhasznú szolgáltatásaiból;
- gazdasági-vállalkozási tevékenységet csak közhasznú céljainak megvalósítása érdekében, azokat nem veszélyeztetve végez;
- gazdálkodása során elért eredményét nem osztja fel, azt a létesítő okiratában meghatározott tevékenységére fordítja;

közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független és azoknak anyagi támogatást nem nyújt, jelöltet nem támogat helyi önkormányzati, országgyűlési, európai parlamenti választáson.

3.6. Kedvezmények és különös szabályok

A kedvezmények és a közhasznú szervezetekre vonatkozó különös szabályokat a közhasznú szervezetekről szóló 1997.évi CLVI. törvény szabályozza, melyet az egyesülési jogról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló új törvény vált fel.

3.7. A közhasznú jelentés

A közhasznú szervezet köteles az éves beszámoló jóváhagyásával egyidejűleg közhasznúsági jelentést készíteni. A közhasznúsági jelentés elfogadása a legfőbb szerv (kuratórium, taggyűlés) kizárólagos hatáskörébe tartozik.

A közhasznúsági jelentés az alábbi beszámolókat tartalmazza:

- a számviteli beszámolót;
- a költségvetési támogatás felhasználását;
- a vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatást;
- a cél szerinti juttatások kimutatását;
- a központi költségvetési szervtől, az elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától és mindezek szerveitől kapott támogatás mértékét;
- a közhasznú szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások értékét, illetve összegét;
- a közhasznú tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámolót.

A közhasznú szervezet éves közhasznúsági jelentésébe bárki betekinthat, illetőleg abból saját költségére másolatot készíthet.

A közhasznú nonprofit szervezetek eredményességét négy fő dimenziója alapján lehet meghatározni (Herman 1990), ezek az ügyfél-elégedettség, az erőforrás-bevonás, a társszervezetek vezetői körében kialakult hírnév és a kimenetek, hatások.

4. fejezet: A hazai nonprofit szektor és statisztikai jellemzői

Kuti Éva (2008) szerint a hazai öntevékeny szektor fejlődésében két egymással ellentétes tradíció érvényesül: az állam és az öntevékeny szervezetek közötti együttműködés és a kölcsönös bizalmatlanság és szembenállás történelmi hagyománya. Az együttműködés a szociális területen, a betegellátásban, szegények gondozásában, a jótékonyágban mutatkozik meg leginkább, a hatalommal való szembenállás, a passzív ellenállás a politika, közéleti részvételt jellemzi. A történelmi-kulturális hagyományok megértése nélkülözhetetlen a jelenlegi állapot megértéséhez.

4.1. A nonprofit szektor elemzéséhez használt főbb statisztikai ismérvek

2. sz. tábla. A nonprofit szektor elemzéséhez használt főbb formális statisztikai ismérvek

Jogi forma	Tevékenység	Hatókör	Településtípus	Bevételnagyság
<i>Alapítványok</i>	- kultúra	- egy intézmény	- főváros	- 50 ezer Ft alatt
- (magán)alapítvány	- vallás	támogatása, konkrét cél elérése	- megyeszékhely	- 50 ezer–500 ezer Ft
- közalapítvány	- sport	- kisebb lakó-, munkahelyi körzet	- egyéb város	- 500 ezer–5 millió Ft
<i>Társas nonprofit szervezetek</i>	- szabadidő, hobbi		- község	- 5 millió(—50 millió Ft
- egyesület	- oktatás	- egy település		- 50 millió) Ft felett
- köztisztület	- kutatás	- több település		
- szakszervezet	- egészségügy	- egy megye		
- szakmai, munkáltatói érdekképviselet	- szociális ellátás	- több megye		
- nonprofit társaság	- polgárvédelem, tűzoltás	- régió		
- nonprofit intézmény	- környezetvédelem	- Magyarország		
(- politikai párt,	- településfejlesztés	- több ország,		
- egyház,	- gazdaságfejlesztés	nemzetközi		
- önkéntes	- jogvédelem			
<i>biztosítópénztár)</i>	- közbiztonság védelme			
	- többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek			

	<ul style="list-style-type: none"> - nemzetközi kapcsolatok - szakmai, gazdasági érdekképviselő - politika 			
--	---	--	--	--

Forrás: Sebestény 2003

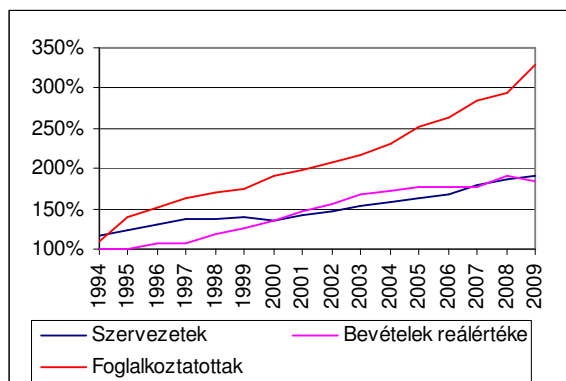
A Központi Statisztikai Hivatal 1993 óta végez adatfelvételt és elemzéseket a nonprofit szektorról. A nonprofit szervezeteket jellegük szerint három típusba sorolja a KSH. Klasszikus civil szervezetnek tekintik a magánalapítványokat és az egyesületeket, az érdekképviselő csoportjába tartoznak a köztestületek, szakszervezetek, szakmai munkáltatói érdekképviselő és az egyesülések. Az egyéb nonprofit szervezetekhez tartoznak a közalapítványokat és a közhasznú társaságok.

A nonprofit szektor legfontosabb jellemzőit A Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2009 című kiadvány (2011) és a vizsgálat gyorsjelentése (2010) alapján és a KSH által közreadott ábrák segítségével foglalja össze a fejezet.

4.2. A nonprofit szektor mérete és szerkezete

A szektor fejlődését mutatja a három legfontosabb mutató növekedése. A szervezetek száma lényegében folyamatosan növekedett, hasonlóképpen a szektor bevételeinek nagysága, azok reálértéke és a foglalkoztatottak száma egyenletesen és gyors ütemben nőtt. A szektor gazdasági jelentőségét tükrözi, hogy nonprofit szervezetek 2009-ben már több mint háromszor annyi munkavállalót alkalmaztak, mint 1993-ban.

3. ábra. A nonprofit szektor fejlődése (az 1993. évi százalékában)

Forrás: KSH 2010

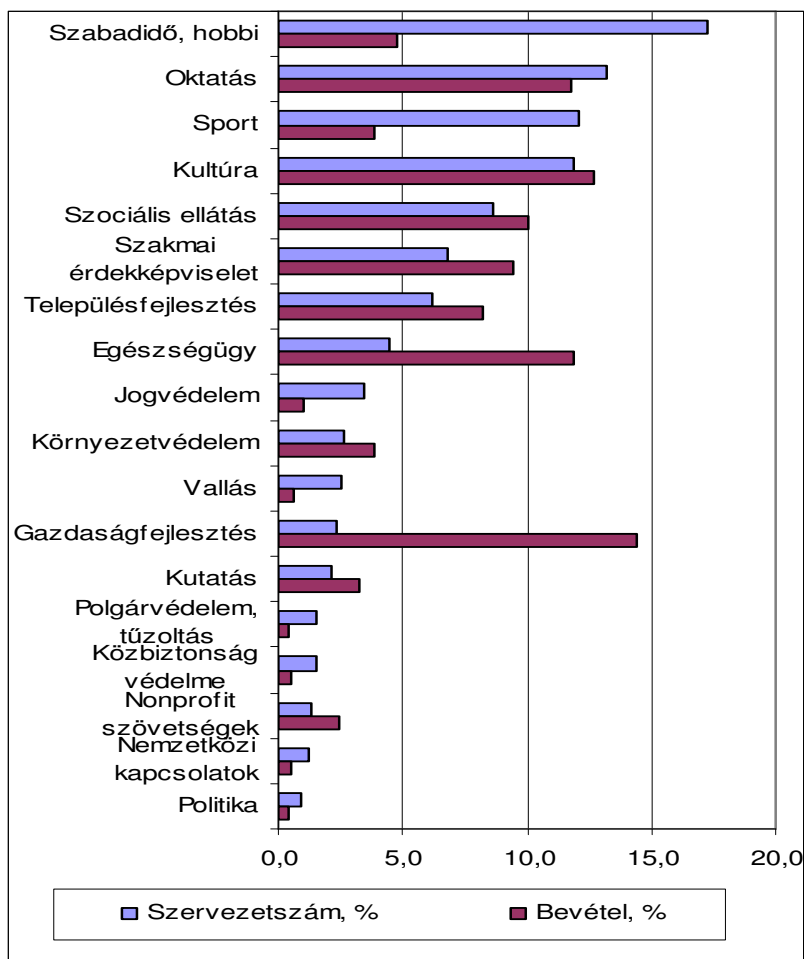
4.3. A szervezetek száma

A KSH adatai szerint 2009-ben több mint 66 ezer nonprofit szervezet működött Magyarországon. A bejegyzett szervezetek kicsivel több, mint egyharmada (23,6 ezer) alapítvány, kevesebb, mint kétharmada (42,4 ezer) társas nonprofit formában működött.

A magyarországi szektor – a rendszerváltást megelőző hagyományokból eredően – jellemzően szabadidős többségű. Az elmúlt évek tendenciáinak megfelelően az alapítványok több mint 60 százaléka három tevékenységi területhez: az oktatáshoz (32%), a szociális ellátáshoz (16%), és a kultúrához (14%) köthető. 2009-ben az egyesületek, a társas nonprofit szervezetek körében továbbra is a szabadidős (26%) és a sportegyesületek (16%), valamint a kulturális szervezetek (11%) aránya a legnagyobb.

A vizsgált időszakban erősödött a nonprofit szektor szolgáltatói szerepe, ezzel összhangban javultak gazdálkodási mutatói is. Ugyanakkor Nagy Renáta és Sebestény István arra hívja fel a figyelmet, hogy jelentős eltérések jelennek meg a különböző tevékenységcsoportokon belül a bevételek és a szervezetszám tekintetében. A sport- és szabadidős szervezetek a súlyuknál sokkal kisebb arányban részesednek a forrásokból, a gazdaságfejlesztés területén működő szervezetek pénzügyi helyzete viszont az átlagnál sokkal kedvezőbb.

4. sz. ábra. A nonprofit szervezetek és összes bevételük megoszlása tevékenységcsoportok szerint, 2009

Forrás: KSH 2010

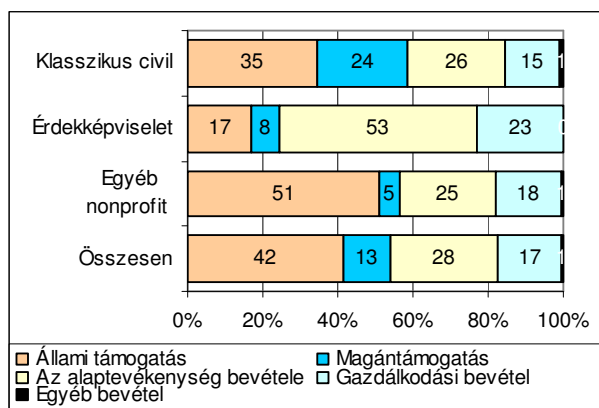
4.4. Közhasznúság

A szervezetek tevékenysége és a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLXV. törvény alapján közhasznú és kiemelkedően közhasznú jogállást kérhetnek a szervezetek. 2009-ben a bejegyzett nonprofit szervezetek közel fele, 48%-uk közhasznú státusban működött, kiemelkedően közhasznú szervezetként csupán 6 százalék.

4.5. A szervezetek bevétele

2009-ben a szervezetek közel 90 százalékának volt bevétele és kiadása, 7 % nem folytatott pénzügyi tevékenységet. Ugyanebben az évben a bevételek összege meghaladta az 1114 milliárd forintot (ami a 2000. évi 495 milliárd forinthez képest folyó áron több mint 125 százalékkal nőtt.) A bevételek területi eloszlása a fővárosra koncentrálódik, jóval több mint a szervezetek fele budapesti, de a korábbi évekhez képest az egyenlőtlenségek mérséklődése észlelhető.

5. sz. ábra. A nonprofit szervezetek bevételeinek megoszlása források szerint, 2009

Forrás: KSH 2010

2009-ben a teljes szektor bevételeinek 44 százaléka származott állami vagy önkormányzati költségvetésből, 28 %át a saját bevételek tették ki, 17%-át a szervezetek gazdálkodása és csupán 13 % volt a magántámogatások aránya. Ez részben azzal is indokolható, hogy a lakosság által igénybe vehető közcélú adományozás adókedvezménye évek óta csökken és a válság első hullámai elérték hazánkat is.

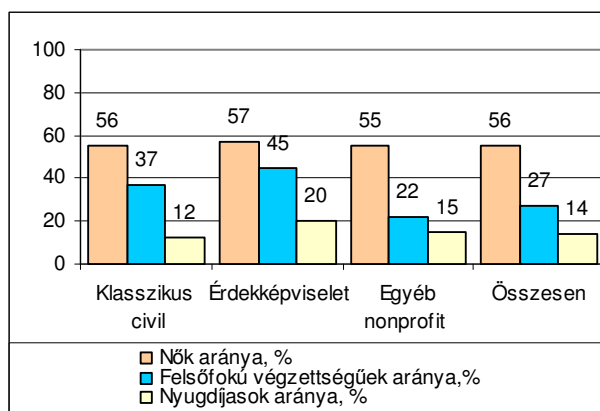
2009-ben közel 13 ezer szervezet juttatott el pénzbeli vagy természetbeni adományt a lakosság, illetve különféle szervezetek részére. A nonprofit szektor 149 milliárd forintnyi (ebből 139 milliárd pénzbeli) támogatást nyújtott, 4%-kal többet, mint előző évben.

Az adományok négyötöde szervezeteknek, a többi 20 százalék magánszemélyeknek jutott.

4.6. Humánerőforrás a nonprofit szektorban

2009-ben 130 ezer fő dolgozott a nonprofit szektorban, főállásban, teljes munkaidőben foglalkoztatottak létszáma közel 90 ezer fő volt. További közel 42 ezer munkavállalót részmunkaidőben alkalmaztak. A fizetett alkalmazottak közel kétharmadának a fővárosban és a megyeszékhelyeken működő nonprofit szervezetek biztosítottak állást, községi szervezeteknél alig 8 százalékuk dolgozott. A szektorban mért átlagos, 1,9 millió forintos bruttó éves a nemzetgazdaságban mért átlagos kereset 80 százalékát tette ki.

6. sz. ábra. A nonprofit szektor foglalkoztatottainak főbb társadalmi-demográfiai mutatói, 2009

Forrás: KSH 2010

A szektor nagyobb mértékű foglalkoztatását erősen nehezítik a rész-munkaidős foglalkoztatás adminisztratív terhei, a kiszámíthatatlan pályázati alapú bérfizetés, a nem versenyképes bérek és fizetési konstrukciók, a cafetéria hiánya és a rugalmas munkaidő. Mindezek a magas fluktuációhoz vezetnek (Bartal-Nagy-Sebestény 2011).

A KSH adatai szerint 2009-ben a szektorban tevékenykedő önkéntesek becsült száma 427 ezer fő volt. Az általuk teljesített közel 60 millió munkaóra több mint 28 ezer főállású foglalkoztatott munkaidejének felelt meg.

„Majd 20 évvel a politikai rendszerváltás után ott tartunk, hogy a civil szerveződéseknek ismét van félnivalójuk. Igaz, nem a politikai rendőrségtől félnek, ami kétségkívül nagy fejlődés. Csak a nehezen elért eredményeiket szeretnék megóvni, csak működésük kisebb-nagyobb szabálytalanságainak lelepleződésétől, a támogatóik elfordulásától, a „piaci” pozícióik megrendülésétől tartanak. Ez azonban talán még bénítóbb, mint annak idején a politikai gyökerű félelem volt. Itt is „mindenki szem a láncban”, de a lánc már nem a zsarnokság, hanem a normasértő, szabálykerülő magatartással kapcsolatos össznemzeti cinkosság.” (Kuti 2008.)

5. fejezet A civil nonprofit szektor jogi szabályozása Magyarországon

A nonprofit szervezetek működésére vonatkozó fontosabb jogszabályok

Főbb törvények

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1989. évi II. törvény az egyesülési jogról

1990. XCIII. évi törvény az illetékekről

1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról

1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról

1996. évi CXXVI. törvény a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról

1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról

1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről

2000. évi C. törvény a számvitelről

Főbb kormányrendeletek

114/1992. (VII. 23.) Korm. rendelet a társadalmi szervezetek gazdálkodó tevékenységéről

115/1992. (VII. 23.) Korm. rendelet az alapítványok gazdálkodási rendjéről

224/2000. (XII. 19.) Korm. rendelet a számviteli törvény szerinti egyes egyéb szervezetek beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól

160/2003 (X.7.) Korm. rendelet a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény végrehajtásáról

Főbb miniszteri rendeletek

6/1989. (VI. 8.) IM rendelet a társadalmi szervezetek nyilvántartásának ügyviteli szabályairól

12/1990. (VI. 13.) IM rendelet az alapítványok nyilvántartásának ügyviteli szabályairól

2011. végén új keretjogszabály alkotása várható, mely az egyesülési jogról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvénytervezetként ismeretes. Amennyiben az új jogszabály lép érvénybe, a fenti jogszabályok közül több hatályát veszti.

A jogszabályok változása mindig előfordulhat, ezért érdemes a civil szolgáltató központokkal folyamatosan tartani a kapcsolatot, nyomon követni honlapjaikon a változásokat, és amikor egy jogszabály alkalmazása történik, ellenőrizni kell, hogy hatályos jogszabályt forgatunk-e. Érdemes a www.magyarorszag.hu folyamatosan frissülő jogszabálykeresőjét használni.

Irodalom

Ajánlott irodalom

1. Bartal Anna Mária: Nonprofit elméletek, modellek, trendek. Századvég, 2004.
2. Nagy Renáta – Sebestény István (2011) A Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2009. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest
3. Kuti Éva (1998) Hivjuk talán nonprofitnak... Nonprofit Kutatócsoport. Budapest.
4. Kuti Éva (2008) A magyarországi civil társadalom és a nonprofit szektor helyzete, uniós kapcsolatai, fejlődési irányai (GSZT)
5. Pavluska Valéria (2009): A nonprofit szervezetek strukturális-működési jellemzői. In: Arapovics-Brüll:Közösségi-civil szervező. I. rész. Szociális és Munkaügyi Minisztérium Budapest.

További felhasznált irodalom

6. Bartal Anna Mária- Nagy Renáta -Sebestény István (2011): „Tények és lehetőségek”. Civitalis Egyesület. Budapest
7. Czike Klára – Kuti Éva (2005): Lakossági adományok és önkéntes tevékenységek. Gyorsjelentés a 2004-es felmérés eredményeiről. Budapest, Önkéntes Központ Alapítvány – Nonprofit Kutatócsoport Egyesület.
8. Nagy Renáta – Sebestény István (2010) A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői 2009-ben. Gyorsjelentés. Statisztikai tükör 2010/138.
9. Nonprofit szervezetek Magyarországon 2004 és 2006. Budapest, KSH.
10. Salamon, Lester M. - Anheier, Helmut K. (1999): Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról. Ford. Hári Katalin. Budapest, Civitalis Egyesület.
11. Salamon, Lester M. – Sokolowski, Wojciech S. – List, Regina (2003): Global Civil Society. An Overview. Baltimore, Johns Hopkins University Institute for Policy Studies Center for Civil Society Studies.
12. Sebestény István (2003): A Nonprofit szektor funkcionális megközelítése. A nonprofit prizma. Civitalis Egyesület (<http://www.nonprofit.hu/kiadvanyok/tanulmanyok.html>, letöltve: 2006. 03 .14.

Honlapok

www.nonprofit.hu

www.nonprofitkutatas.hu

www.ksh.hu

www.niok.hu

www.magyarorszag.hu

III. A nonprofit gazdálkodás lényegi jellemzői

1. fejezet. A nonprofit szervezetek gazdálkodásának alapjai

A gazdálkodás hatalmas témát ölel fel, jelen fejezet nem a teljességre csupán az alapok bemutatására, a nonprofit sajátosságok kiemelésére, a bevételek és kiadások érzékeltetésére, a közhasznú szervezetek speciális voltának bemutatására, a klasszikus civil szervezetek (egyesületek, magánalapítványok) gazdálkodását érinti. (Bár nonprofitok a kamarák, köztestületek, érdekvédelmi szervezetek, egyházak vagy az önkéntes kölcsönös biztosító pénztárak de sajátos gazdálkodásuk nem tárgya e témának.)

A nonprofit szervezetek gazdálkodása köznyelvi elnevezést takar, a magyar jogi szabályozás e területen nem egy egységes joganyagban jelenik meg, hanem a különböző szervezetekre vonatkozó jogi kereteket több szintű és több témájú jogszabály határoz meg. A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény a nonprofitokat az „egyéb szervezetek” közé sorolja. Egységes jogi környezetet igyekszik megvalósítani az egyesülési jogról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló új törvény.

Gazdálkodó tevékenységnek nevezzük azon tevékenységek összességét, amelyek a szervezet vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetére kiható gazdasági eseményt eredményeznek.

1.1. A nonprofit szervezetek gazdálkodását, pénzügyi szabályozását érintő főbb jogszabályok

Kahulits Andrea (2009) szerint a nonprofit szervezetek gazdálkodását és pénzügyeit érintő jogszabályi feltételrendszer összességében elfogadható, azonban az egyes jogszabályok közötti

jogharmonizáció hiánya többször is felmerül, és ez nem könnyű helyzetet teremt a nonprofit szervezetek munkatársai számára.

A Polgári Törvénykönyv 1959. évi IV. törvény vonatkozó rendelkezései

Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény

A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény

A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény

A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti

felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény

A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény

1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről

A Parlament elé kerülő az egyesülési jogról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló új törvény

A gazdálkodás általános követelményeit meghatározó törvények

1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról (rövidítve: SzJA törvény)

1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és osztalékadóról (rövidítve: Tao törvény)

1992. évi LXXVI. törvény az általános forgalmi adóról (rövidítve: Áfa törvény)

1990. évi XCI. törvény az adózás rendjéről (rövidítve: Art.)

1990. évi XCIII. törvény az illetékről (rövidítve: illetéktörvény)

1990. évi C. törvény a helyi adóról (rövidítve: Htv.)

1999. évi CXXI. törvény a gazdasági kamarákról

2000. évi C. törvény a számvitelről (rövidítve: Sztv.)

2000. évi CIII. törvény a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról(vámtörvény)

A gazdálkodás speciális követelményeit leíró jogszabályok

1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről (rövidítve: nonprofit törvény vagy közhasznú törvény)

1996. évi CXXVI. törvény a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról (1 %-os törvény)

1992. évi XXXVIII. törvény az Államháztartásról (rövidítve Áht.)

217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet az Államháztartás működési rendjéről

224/2000. (XII.19.) Korm. rendelet a számviteli törvény szerinti egyes egyéb szervezetek beszámolóképzési és könyvvezetési kötelezettségeinek sajátosságáról

114/1992. (VII. 23.) Korm. rendelet a társadalmi szervezetek gazdálkodásáról

115/1992. (VII. 23.) Korm. rendelet az alapítványok gazdálkodásáról

1.2. A nonprofit szervezetek gazdálkodásának alapelvei

Három legfőbb alapelv:

- Nonprofit szervezet gazdasági-vállalkozási tevékenység végzése céljából nem alapítható.
- Profitszétosztás tilalma: a gazdálkodása során elért eredményét nem oszthatja fel, bevételét a létesítő okiratában meghatározott tevékenységére kell fordítania.
- A nonprofit gazdasági társaság is csak kiegészítő jelleggel folytathat üzletszerű gazdasági tevékenységet, a társaság esetleges nyeresége a társaság vagyonát gyarapítja (Kahulits 2009).

1.2.1. Az (alap)cél szerinti tevékenység

A civil szervezetek az alapító okiratukban vagy alapszabályukban meghatározott cél megvalósítása érdekében vagyonukkal önállóan gazdálkodnak.

A cél (alapcél) szerinti tevékenység jellemzően olyan szükségleteket elégít ki (egészségügyi vagy szociális segítség, oktatás, kulturális tevékenység, tűzvédelem stb.), amelyek a piaci versenyen általában kívül esnek. Már a szervezet létesítésekor fontos rögzíteni, hogy a klasszikus civil szervezetek célja nem a piaci versenyben való érvényesülés, hanem a közösség érdekében való cselekvés. Az állam ezt a – többnyire közhasznú – tevékenységet kedvezményekkel segíti. Ezért a szervezetek elsődlegesen vállalkozási célú tevékenységet nem folytathatnak, ugyanakkor céljaik elérése érdekében, az eredeti célokat nem veszélyeztetve végezhetnek vállalkozási tevékenységet.

1.2.2. A gazdasági-vállalkozási tevékenység

Civil szervezet elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenység folytatására nem alapítható.

Gazdasági-vállalkozási tevékenység: a jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló vagy azt eredményező gazdasági tevékenység, ide nem értve a bevétellel járó, létesítő okirat szerinti cél szerinti tevékenységet, valamint a közhasznú tevékenységet.

A nonprofit szervezet a vállalkozási tevékenysége során elért eredményét (bevételét) tagjai, alapítója vagy legfőbb szervének tagjai között nem oszthatja fel. A keletkező profitot nonprofit szervezetlétesítő okiratában megjelölt céljaira kell fordítani.

A létesítő okiratban az alaptevékenységet és a vállalkozási tevékenységet pontosan kell megfogalmazni, mert ez alapján kell minősíteni az egyes tevékenységeket, itt kell lefektetni a szervezete gazdálkodásának lényegi pontjait (törzsvagyon képzéséről, kötelezettségvállalási és aláírási jogosultságról stb.).

A gazdasági-vállalkozási tevékenység fogalmát a társasági adótörvény tartalmazza, meghatározva, hogy melyek azok a tevékenységek, amelyek ellenértéke nem esik társasági adókötelezettség alá. Tehát vállalkozási tevékenységnek tekinthető azok a – teljesen legális – tevékenységek, amelyeket bevétel vagy vagyonszerzés érdekében végez a szervezet és az alapító okiraton vagy alapszabályon kívül esnek.

1.3. A közhasznú jogállásból eredő sajátosságok

A közhasznú szervezetek jellemzőit az I. könyv 7. fejezet tárgyalja részletesen. A gazdálkodás alapelvei mellett sajátos – a kedvezményekből és a kötelezettségekből eredő – szabályok vonatkoznak a közhasznú jogállással rendelkező szervezetekre, melyeket a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény szabályoz.

1.4. Közhasznú jelentés

A közhasznú szervezet köteles az éves beszámoló jóváhagyásával egyidejűleg közhasznúsági jelentést készíteni. A közhasznúsági jelentés elfogadása a legfőbb szerv (kuratórium, taggyűlés) kizárólagos hatáskörébe tartozik.

A közhasznúsági jelentés az alábbi beszámolókat tartalmazza:

- a számviteli beszámolót;
- a költségvetési támogatás felhasználását;
- a vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatást;
- a cél szerinti juttatások kimutatását;
- a központi költségvetési szervtől, az elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától és mindezek szerveitől kapott támogatás mértékét;
- a közhasznú szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások értékét, illetve összegét;
- a közhasznú tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámolót.

A közhasznú szervezet éves közhasznúsági jelentésébe bárki betekinthez, illetőleg abból saját költségére másolatot készíthet.

2. fejezet: A pénzügy helye a szervezet életében

Egy tudatosan működtetett nonprofit szervezet alapításakor meghatározza célját, küldetését, kialakítja azt a stratégiát, amivel a tervek megvalósítása valóra válhat. Ennek a stratégiának szerves része a pénzügyi tervezés, a működtetés anyagi hátterének tudatos szervezése. Ezért első lépés a pénzügy helyének meghatározása a szervezet életében, hiszen nem lényegtelen, hogy a célok alá rendeljük a pénzügyi-gazdálkodási területet, vagy a pénzügyi források eltérítik eredeti céljainkat. a pénzügyi vezetés feladataként a pénzügyi stratégiai döntések meghozatala, a törvényesség biztosítása, és a szervezet pénzügyi tevékenységének koordinációja.

2.1. A pénzügyi vezetés területei

Tóth János (1996) a pénzügyi vezetést három részterületet fogja össze, ezek a forrásteremtés, a pénzügyi tervezés és menedzsment és a működés biztosításához szükséges adminisztráció (1. sz. ábra).

- Forrásteremtés:

Biztosítja a célok megvalósításához szükséges erőforrásokat (adományszervezésből és saját bevételekből).

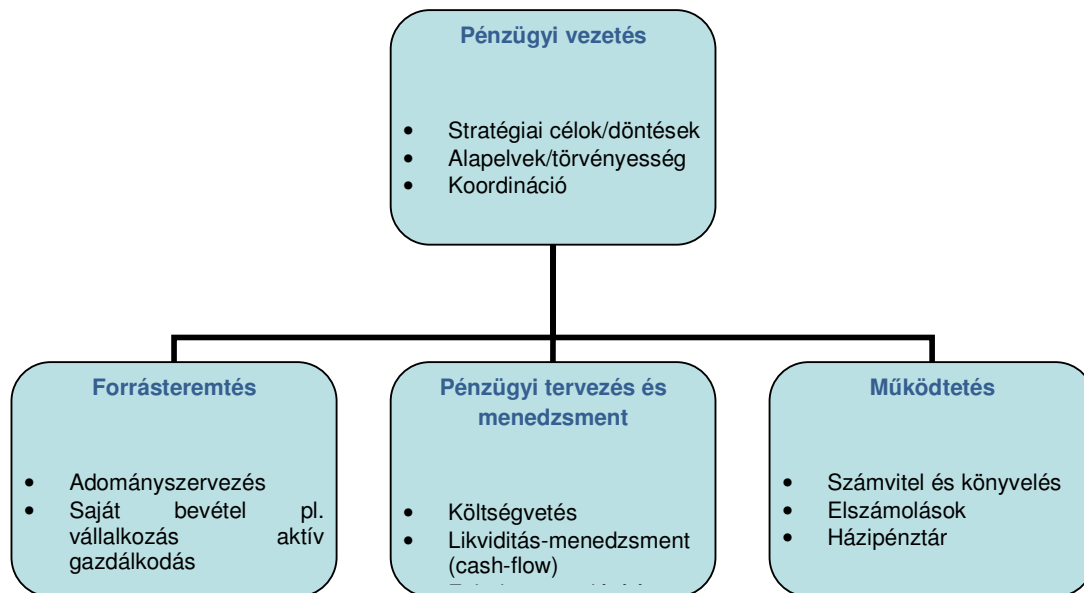
- Pénzügyi tervezés és menedzsment:

Környezetelemzés, költségvetés tervezés és a terv megvalósítása, a likviditás fenntartása.

- Működtetés:

Az adminisztrációs hátteret és a törvényes működést biztosítja.

1. sz. ábra. A pénzügyi vezetés területei

Forrás: Tóth János (1996)

2.2. Pénzügyi tervezés

A szervezet céljait tudatos pénzügyi tervezéssel lehet hatékonyan megvalósítani.

Az alábbi sorrendet követve lehet működtetni a nonprofit szervezetet:

- a. Pénzügyi stratégia meghatározása
- b. Éves költségvetés készítése
- c. Bevételi lehetőségek tervezése
- d. Kiadások tervezése
- e. Pénzügyi terv készítése
- f. Pénzügyi terv végrehajtása, forrásteremtés, a szervezet menedzselése.
- g. Az időközi pénzügyi felesleg befektetése
- h. A pénzügyi folyamat adminisztrálása
- i. Folyamatos monitoring, szükséges módosítások
- j. Elszámolások, beszámolás, jelentések készítése.

Kahulits Andrea az alábbi szempontokat javasolja megfontolásra a pénzügyi tervezés során, idézve:

- Alapítói szándék megfelelő érvényesülése a tevékenység során
- A múlt értékelése, a jelen elemzése, és a jövőkép megrajzolása
- A civil szervezet „küldetése”. Az egyéni küldetés-tudat kialakítása
- A szolgáltatást igénybe vevők körének változása, szűkülése, bővülése
- Van e versenyhelyzet a működési területen
- Kik a meglévő és lehetséges szövetségesek a célok megvalósításában
- Kivel van függőségi viszony, mi veszélyeztetheti a munka eredményességét
- A szolgáltatás „ára” reális-e (túl alacsony, túl magas)
- Az adott tevékenység ellátása elég hatékony-e ebben a formában
- Elégedettség övezi-e a munkát
- A tevékenységet ellenőrzők milyen hibákat fedeztek fel a működés során
- A működéshez szükséges források folyamatosan biztosítottak-e
- Tagdíjak
- A programok finanszírozásához források feltárása, megpályázás esélyei
- Más bevételek megszerzéséért végzendő munka (adomány, 1 %)
- Önkormányzattól átvállalható feladatok
- Megfelelő alkalmazottak, önkéntes segítők szervezése
- Nemzetközi példák megismerése, honosítása, átvétele
- Nemzetközi kapcsolatok, „testvér szervezetek”
- Együttműködés határon túli magyar szervezetekkel
- Információs rendszerekkel való kapcsolat
- Számítástechnikai eszközök az irodai működésben
- Jogszabályi környezet változásainak hatása, szükséges lépések
- Kapcsolat ernyő-szervezetekkel, területi, országos képviselőkkel.

Forrás: Kahulits (2009)

3. fejezet: Bevételek és kiadások a magyarországi nonprofit szervezetek forrásszerkezete

A nonprofit szervezetek alapvető pénzügyi folyamata (a vállalkozásokhoz hasonlóan) az éves bevételeken és a kiadásokon, azaz a költségvetésen alapul. A civil-nonprofit szervezetek sajátos társadalmi szerepük miatt sajátos bevételekkel is rendelkezhetnek. A bevételek típusai országonként eltérőek lehetnek, a különböző formációk, a történeti és gazdasági háttérnek, valamint a jogi szabályozásnak megfelelően. Hazánkban a nonprofit szervezetek forrásszerkezete sajátos – mint a korábbi fejezetek bemutatták – a gazdálkodás jellegzetessége, hogy elkülönül az (alap)cél szerinti és a vállalkozási tevékenység.

3.1. Bevételek

Korábbi fejezet már utal rá, hogy a civil és közhasznú szervezetekre vonatkozó valamint a gazdálkodással foglalkozó jogszabályok alapvetően két nagy csoportra osztják a nonprofit szervezetek bevételeit

- Az (alap)célszerinti vagy közhasznú tevékenységhez kötődő (kedvezményezett) bevételek valamint
- vállalkozási tevékenységből származó bevételek.

A civil szervezetek bevételei:

3.1.1. Tagdíj – társadalmi szervezetek esetében

Tagdíjat azoknak az egyesületek, szövetségek a tagjai fizetnek, ahol a tagsági viszony feltételül szabja a szervezet legfőbb szerve (közgyűlése). Tekintettel arra, hogy ez a tagok számára kötelezően fizetendő, ezt a szervezet létesítő okiratában rögzíteni kell a jogszabályoknak megfelelően.

3.1.2. Alapító vagyon, alapítótól kapott befizetés – alapítvány esetében

Az alapítótól kapott befizetés az alapcél szerinti tevékenység folytatása érdekében.

Alsó korlátot a jogszabály nem ír elő, a bíróság az alapítvány bejegyzésekor az egyéni kérelmek alapján azt vizsgálja, hogy a rendelkezésre bocsátott alapító vagyon a közérdekű célok

megvalósításához elegendő-e. Jellemzően az alapító vagyonnak legalább a szervezet elindulásának költségeit kell fedeznie. Az alapító vagyon – ha az alapító okirat másképp nem rendelkezik – a cél szerinti működésre felhasználható. Megszűnés esetére az alapító az okiratban rögzítheti a megmaradó vagyon sorsát, ha nem rendelkezik erről a bíróság a megmaradt vagyont hasonló célú alapítvány számára rendelheti.

3.1.3. Alapcél szerinti tevékenység bevételei

Cél szerinti tevékenységből származó bevétel: a létesítő okiratban meghatározott tevékenységek (szolgáltatások, termékek) ellenértékének bevétele (pl. betegeket ellátó szervezet a rászorulóktól nem kér térítést, de kérhet a gondozásról készített kiadványért a kiadványt megvásárlóktól a könyvpiacnak megfelelő áron díjat. Ezt a bevételt vissza kell fordítani a betegellátásra). (lásd II. 2. fejezet)

3.1.4. Közhasznú szervezet esetében a közhasznú tevékenység bevételei

Az alapcél szerinti bevételhez hasonlóan (esetenként megegyezően) a szervezetnek nyilván kell tartania és éves közhasznú jelentésében jelezni kell, hogy mi tekinthető a közhasznú tevékenységből származó tevékenység ellenértékének. Ezt a bevétel vissza kell fordítani a szervezet tevékenységére.

3.1.5. Az államháztartás alrendszereitől kapott támogatás, költségvetési normatíva

Költségvetésből megállapodáson alapuló támogatások. Szerződésben vagy jogszabályban rögzített állami feladatot ellátó nonprofit szervezet igényelhet költségvetési normatívát a tevékenység végzésére. (Pl. közoktatási feladat ellátásakor a tanulók után kapott fejkvóta.)

3.1.6. Egyéb állami költségvetési támogatás

Pályázati úton elnyert vagy a költségvetési fejezetekben meghatározott támogatások.

3.1.7. 1%-os támogatás, azaz a személyi jövedelemadó meghatározott részének adózó rendelkezése szerint felajánlott összege

A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény alapján az adózók a már befizetett, tőlük az adóév során levont személyi jövedelemadójuk 1%+1%-t a jogszabályban rögzített elvek szerint civil szervezetek számára felajánlhatják (lásd V. Könyv. 1. fejezet).

3.1.8. Más szervezettől, illetve magánszemélytől kapott támogatás, adomány

Az adomány olyan pénz, dolog vagy szolgáltatás, amelyet az adományozó a szervezet céljainak (közcél) megvalósulása érdekében a szervezet számára ellenszolgáltatás nélkül bocsát rendelkezésre. (lásd IV. 2. fejezet).

3.1.9. Az Európai Unió költségvetéséből származó közvetlen támogatás

Olyan uniós pályázatokon elnyerhető támogatások, melyeket uniós pályázatóktól közvetlenül lehet megszerezni, nem a hazai pályázatókon keresztül.

3.1.10. A szervezet eszközeinek befektetéséből származó bevétel

Amennyiben a civil szervezet rendelkezésére áll vagyontárgy, annak hasznosításából is származhat bevétel. (A szervezetek tulajdonában vagy használatában lévő ingatlanok, tárgyi eszközök bérbeadásából, vagy a velük végzett szolgáltatásból származó bevételek.) A gyakori forráshiány miatt rendszerint átmenetileg szabad pénzeszközök banki betétben vagy állampapírban történő elhelyezése is ide sorolható.

3.1.11. A gazdasági-vállalkozási tevékenységből származó bevétel

A szervezet gazdasági-vállalkozási tevékenységből származó bevétele, amelyet a szervezet bevétel és vagyonszerzés végett végez. (pl. a cél szerinti tevékenységgel összhangban nem levő képzések, szórakoztató rendezvények belépődíjai, reklámtevékenység). Nem minősül vállalkozási bevételnek a létesítő okiratban nevesített cél szerinti tevékenység illetve a létesítő okiratban nevesített közhasznú tevékenység bevétele.

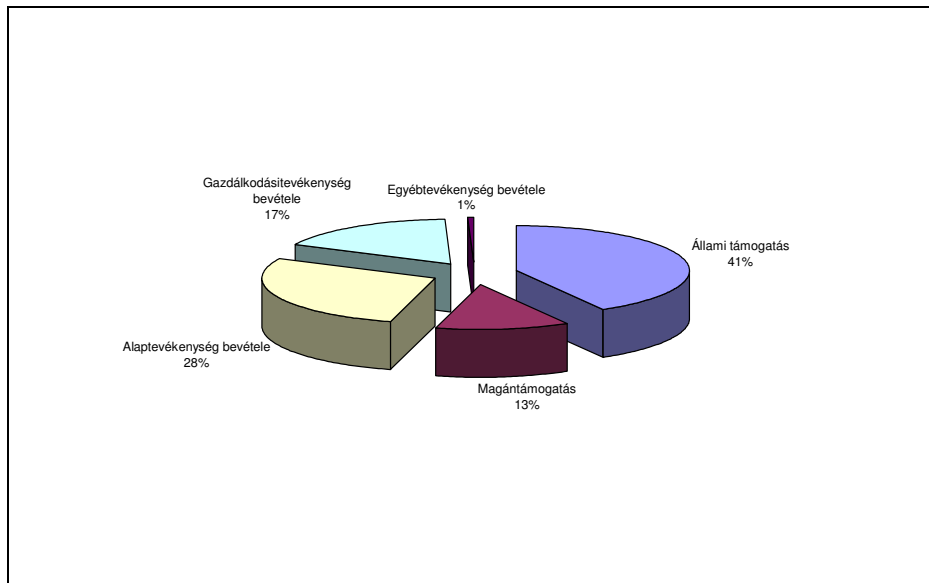
3.1.12. Egyéb bevételek.

Minden egyéb, a szervezetet illető, fel nem sorolt bevétel, a szervezetet általában esetenként megillető bevétel (pl: a szervezetek céljait szolgáló eszközök, készletek és immateriális javak értékesítéséből származó árbevételek, kártérítés stb).

3.2. A nonprofit szektor bevételeinek megoszlása

Magyarországon a civil nonprofit szektor bevételeinek 40%-át az állami támogatások teszik ki, a magántámogatások 2009-ben mindössze 12%-ot tettek ki. Nem segíti az adományozási kedvet, hogy napjainkra teljesen megszűnt a támogatások adókedvezménye. A források közel negyedét teszik ki az alaptevékenységből származó bevételek, vállalkozási tevékenységgel a sektort alkotó szervezetek 17%-os bevételre tettek szert.

2. sz. ábra. A nonprofit szervezetek bevételeinek megoszlása források szerint, KSH 2009 [%]

1. sz. tábla. A nonprofit szektor bevételei források szerint, KSH 2009

Bevételi forrás	A bevétel	
	összege, millió Ft	megoszlása, %
Központi költségvetésből származó támogatás	375 333,1	33,9
Önkormányzati támogatás	75 112,1	6,7
Személyi jövedelemadó 1%-a	10 452,1	0,9
Áfa-visszatérítésből származó bevétel	2 480,0	0,2
Összes állami támogatás	463 377,2	41,6
Vállalati, pénzügyi támogatás	52 548,7	4,7
Lakossági támogatás	23 575,4	2,1
Külföldi támogatás	44 207,5	4,0
Támogatás nonprofit szervezetektől	20 295,4	1,8
Összes magántámogatás	140 627,1	12,6
Tagdíjbevétel magánszemélyektől és jogi személyektől	48 250,8	4,3
Alap-, illetve közhasznú tevékenység bevétele	265 230,0	23,8
Alaptevékenység összes bevétele	313 480,8	28,1
Gazdálkodási, vállalkozási bevétel	152 807,6	13,7
Pénzügyi tevékenységből származó bevétel	37 198,7	3,3
Gazdálkodási tevékenység összes bevétele	190 006,3	17,1
Hitel- és kölcsönfelvétel	6 431,3	0,6
Egyéb bevétel	481,5	0,0
Összes bevétel	1 114 404,2	100,0

Forrás: KSH

3.3. A civil szervezet költségei (ráfordításai, kiadásai):

A nonprofit szervezetek kiadásainak teljeskörű felsorolására nem lehetséges, csupán a jellemző alapkiadásokat érdemes érzékeltetni.

A jogszabályok a kiadásokat a következő módon csoportosítják:

3.3.1. Alapcél szerinti tevékenység érdekében felmerült közvetlen költségek (ráfordítások, kiadások)

A felmerült közvetlen költségek sokfélék lehetnek, ezek sem a szervezet működéséhez, sem az esetleges vállalkozásához nem köthetők. Pl. egy segélyszervezet adományosztáskor használt autó üzemanyagának költsége, vagy egy oktatással foglalkozó szervezet képzésekor az oktatóterem bérleti díja.

3.3.2. Közhasznú szervezet esetében a közhasznú tevékenység költségei (ráfordításai, kiadásai)

Legjellemzőbb költségek azok a kiadások, amelyek a létesítő okiratban megfogalmazott közhasznú célok megvalósítása során merülnek fel: ösztöndíjak, támogatások, segélyek, vagy a természetbeni szolgáltatásokkal kapcsolatos kiadások: munkaruha, gyógyszerek, élelmiszerek stb.

3.3.3. Az alapítvány esetében a kezelő szervének költségei (ráfordításai, kiadásai) és az egyéb közvetett költségek (ráfordítások, kiadások)

A szervezet működtetése során felmerült közvetett költségek pl.: a székhely bérleti díja, telefon-, posta-, irodaszer költségek, utazási kiadások, bérek és azok közterhei, megbízási díjak.

3.3.4. A gazdasági-vállalkozási tevékenység érdekében felmerült közvetlen költségek (ráfordítások, kiadások)

A nonprofit szervezet vállalkozási tevékenysége során felmerült költségek.

3.3.5. Egyéb felmerült közvetett költségek (ráfordítások, kiadások)

A költségeket, tárgyi értékcsökkenési leírását az első pontban felsorolt bevételeknek megfelelően, bevételarányosan kell megosztani. A kiadásokat (ráfordításokat) a fenti csoportosításon túl a Számviteli törvény általános előírásainak megfelelően kell alkalmazni.

3.4. A pályázati kiírások és elszámolások logikája szerinti kiadások

Jellemzően a pályázatok tervezéskor és elszámoláskor a kiadásokat az alábbi bontásban kell megadni:

3.4.1. Személyi jellegű kiadások:

Bérek, megbízási díjak és azok járulékai, egyéb személyi jellegű költségek (napidíj, cafetéria) a számviteli törvény szerinti tételeket.

3.4.2. Dologi jellegű kiadások

Minden, ami a szervezetnél felmerül és nem bér vagy tárgyi eszköz. Pl. rezszi, telefon, irodaszer, kis értékű eszközök beszerzése valamint a vásárolt szolgáltatások értéke (pl. oktatás, szállítás, nyomdaköltség, előadói díjak stb.)

3.4.3. Felhalmozási jellegű kiadások

Jellemzően nagyobb értékű (50 ezer Ft fölötti) eszközök beszerzése, a számviteli törvény szerinti tárgyi eszközök.

A hazai nonprofit szervezetek bevételének és kiadásának tervezése nehéz, hiszen sokan pályázati támogatásból igyekeznek az alaptevékenységhez szükséges forrásokat is megteremteni, az pedig kiszámíthatatlan, hogy a szervezete melyik pályázaton lesz sikeres, mekkora összeg folyik be adományból vagy 1%-os felajánlásból. Sok esetben a nonprofit szervezet nem azt valósítja meg, amit szeretne, hanem amire pályázati kiírást talál, azt alakítja úgy, hogy saját kiadásait is fedezze.

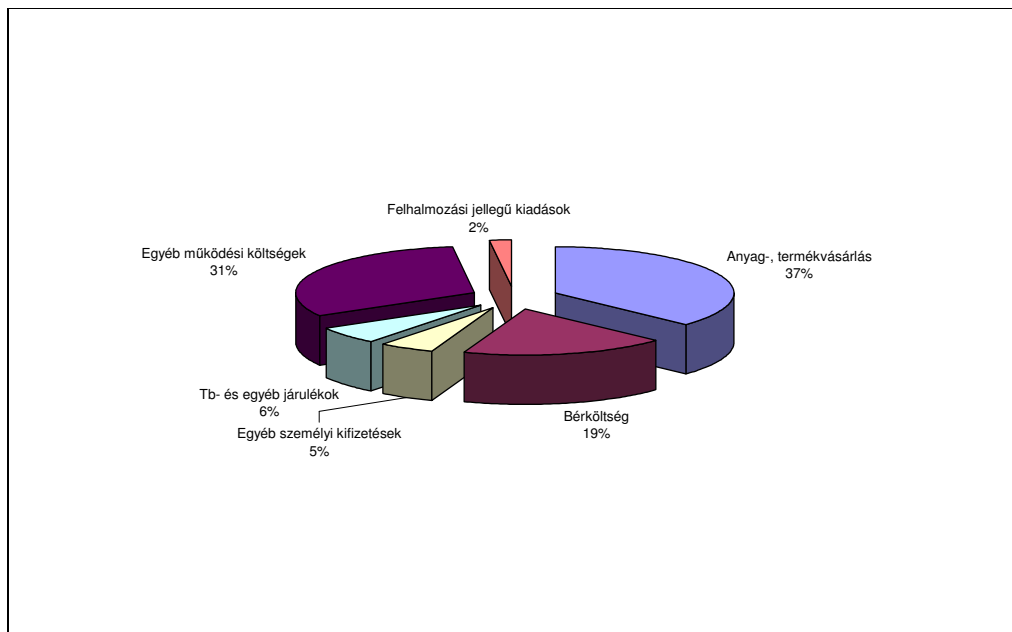
Ezért célszerű több lábon álló pénzügyi tervet készíteni, amíg nincs a szervezetnek több állandó bevétele, addig nehéz költségvetési tervet készíteni.

3.5. A nonprofit szervezetek kiadásai

2009-ben a nonprofit szervezetek kiadásainak legnagyobb hányadát, 37%-át az anyag-, termékvásárlás tette ki, az egyéb működési költségek valamivel több mint 30%-ban jelentek meg. Az ezt követő legnagyobb kiadást a bérköltség teszi ki, ehhez kapcsolódnak a

társadalombiztosítási- és egyéb járulékok, illetve az egyéb személyi kifizetések. A felhalmozással kapcsolatos költségek 2%-ot tettek ki.

3. sz. ábra. A nonprofit szervezetek különböző költségeinek aránya, KSH 2009

Irodalom

Bódi György (2000): 1% a gyakorlatban. in: 1% – Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok. Nonprofit Kutatások 9. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 121-136.

Hatályos jogszabályok

Hegyesi Gábor (2009) A szociális munka elmélete és gyakorlata 5. A szociális munka adminisztrációja. ELTE TÁTK. Budapest

(szerk): Nonprofit menedzser. Tananyag V. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.

Nagy Renáta – Sebestény István (2011) A Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2009. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest

Orosz Ágnes (2005) Pénzügyi menedzsment és könyvvitel. www.ngoemanuel.org

Tóth János (1996) A pénzügyi gazdálkodás. Mi fán terem...? CTF. Budapest.

Honlapok

www.nonprofit.hu

www.nonprofitkutatas.hu

www.ksh.hu

www.niok.hu

www.magyarorszag.hu

IV. A forrásbiztosítás területei

1. fejezet. A nonprofit szervezetek összetett forrásszerkezete

A nonprofit szervezetek forrásszerkezete jóval összetettebb, mint a vállalkozásoké vagy az állami szervezeteké, hiszen a hagyományos erőforrások (pénz, ember, infrastruktúra) körét kibővítik más specifikus formák. Az alábbi fejezet Pavluska Valéria (2009) közgazdász gondolatmenetét idézi.

1.1. A nonprofit szervezeti források főbb csoportjai és alapvető formái

Komplex megközelítésében az alábbi csoportokra osztható a nonprofit szervezetek forrása:

1. *pénzügyi források*: támogatások, adományok, értékesítési bevételek, díjak, tőkehozamok
2. *természetbeni források*: adományozott és vásárolt eszközök
3. *humán források*: fizetett és önkéntes munkaformák
4. *információ*: fizetett és társadalmi tőke jellegű
5. *társadalmi tőke források*: bizalom, értékek és normák, nyilvánosság, együttműködés.

1.2. A pénzügyi és természetbeni források

A nonprofit szervezetek többféle forrásra alapozva működnek, ezek egyik csoportosítása az alábbi:

- *eredet szerint*: egyéni, szervezeti; állami, vállalati, lakossági;
- *a forrástulajdonos célja szerint*: támogatás, csere, egyéb tranzakciók;
- *forrás szerint*: adományok, díjak, értékesítési bevételek;
- *küldetéshez való viszonya szerint*: cél szerinti és vállalkozási bevételek.

Az ezzel foglalkozó statisztikák, illetve a területet érintő vizsgálatok a bevételeket három csoportba sorolják:

- a. Magántámogatások (vállalati, lakossági és civil szervezetek adományai)
- b. Állami támogatások (normatív költségvetési támogatások, egyedi és pályázati programfinanszírozás, működési támogatás, állami bevételek átengedése – adókedvezmények)
- c. Saját bevételek (tagdíjak, alapcél szerinti tevékenységek díja, vállalkozási árbevétel, pénzügyi tevékenységekből származó bevétel).

A következő fejezetek a magántámogatások, adományok fogalmára, a lakossági és a vállalati adományozásra térnek ki részletesen, a bevételek és kiadások fejezet már utalt az állami támogatásokra és bemutatta a saját bevételek körét.

2. fejezet. Az adományozás és adományozók

Az adományozás – a támogatási formától és annak értékétől függetlenül – meghatározó az egyén és a közösség, egyén és társadalom viszonya szempontjából. Nagy hagyományokra tekint vissza a jótékonyosság mind a vallásos, mind a szabadgondolkodók körében. Aki adományoz, az gondol másokra, érzékeny embertársai problémáira, bizalma van a kérelmezők iránt és felelősséget is érez gondjaik enyhítésére. A segítségnyújtás, a gyengébb felkarolása, a vallásos emberek által adott alamizna vagy a szabadgondolkodó emberek bőkezű és névtelen adakozása mindig erényeként jelent meg. A legkisebb adomány is, amit a közvetlen családi és baráti körön kívülre esők számára ajánl fel a jótékony adakozó, fontos a szolidaritás, az társadalom szövete, a társadalmi tőke erősítésének megvalósításában.

2.1. Adomány, adományozás

2.1.1. Az adomány fogalma

Az adomány olyan pénztárgyedés, nem pénzbeli támogatás vagy önkéntes munka, amely ellenszolgáltatással nem járó juttatás. A nagylelkű adakozók sokszor névtelenül, titokban adományoztak, nem egyszerűen az adományozó által fogyasztandó magánjavak támogatása érdekében, még akkor sem, ha meghatározott célokra szánták az adományt. A jótékonyosság önzetlen segítségnyújtást jelent, fogalomkörébe az önkéntes tevékenységek egy része éppúgy beletartozhat, mint a rászoruló csoportoknak, személyeknek és az őket segítő szervezeteknek juttatott adományok (Kuti-Czike 2006).

Adomány: olyan természetben és pénzben nyújtott támogatás, amelyet az egyének minden ellenszolgáltatás nélkül ajánlanak fel nonprofit vagy egyházi szervezetek, közintézmények, illetve a családi és baráti körükön kívüli magánszemélyek számára.

2.1.2. Jogszabály szerinti értelmezés

A közhasznú szervezeteket érintő jogszabályok szerint közcélú adományt közhasznú, illetve kiemelkedően közhasznú szervezetnek lehet adni. Nem minősül közcélú adománynak az olyan juttatás, amely esetében akár közvetve is megállapítható, hogy annak befizetése csak látszólagos, vagy csak látszólag szolgálja a támogatott szervezet céljait, vagy, ha az adókedvezményen kívül a támogató, vagy közeli hozzátartozója a támogatás fejében további vagyoni előnyben részesül. Nem számít vagyoni előnynek az adományozó nevére, tevékenységére történő utalás.

2.1.3. Tartós adományozás

Tartós adományozás a jogszabályok szerint a közhasznú szervezet és támogatója által írásban kötött szerződés alapján nyújtott pénzbeli támogatás. A tartós adományozás esetén az erről szóló szerződésben a támogató arra vállal kötelezettséget, hogy a támogatást

- a szerződéskötés (vagy a szerződés módosítása) évében és az azt követő legalább három évben
- évente legalább egy alkalommal
- azonos vagy növekvő összegben
- ellenszolgáltatás nélkül adja.

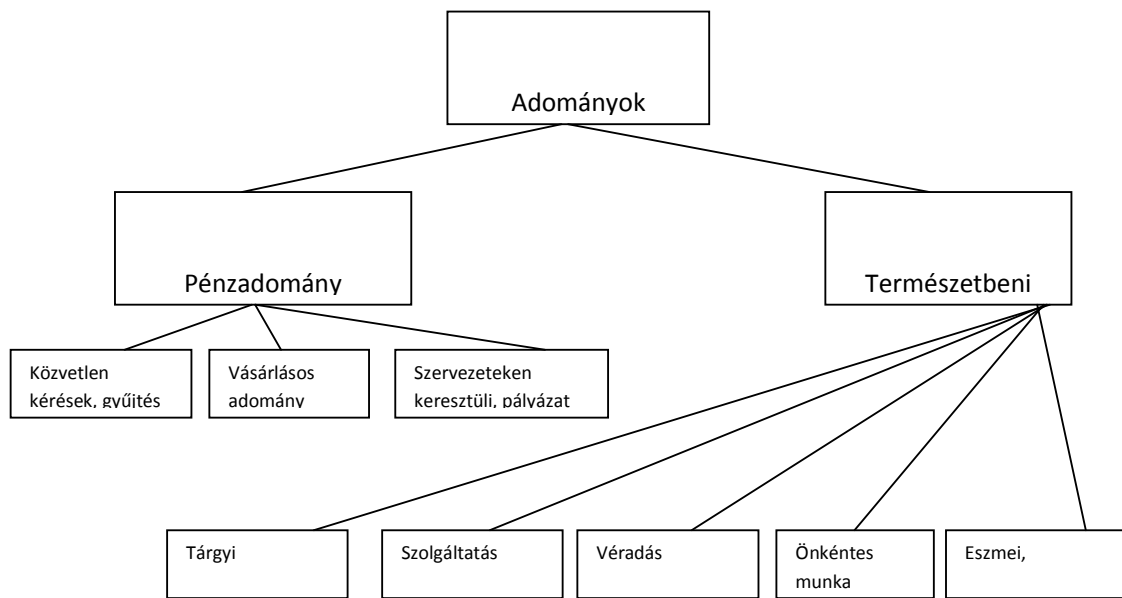
Nem számít ellenszolgáltatásnak, ha a közhasznú szervezet a közhasznú szolgáltatása nyújtása keretében utal az adományozó nevére, tevékenységére.

Tartós adományozásra is érvényesek a közcélú adományozás tekintetében fent felsorolt általános feltételek.

2.2. Az adományok típusai, formái

Az adomány lehet pénzadomány vagy természetbeni juttatás.

1. sz. ábra. Az adományok összetett szerkezete

3. fejezet. Lakossági adományozás

3.1. Pénzadomány

A pénzadományt – Kuti Éva és Czike Klára (2006) 2004. évi felmérése alapján – három csoportban sorolhatjuk. Ezek a közvetlen kérések, gyűjtőakciók, a vásárlás útján megvalósított adományozás és a szervezeteknek juttatott adományok.

3.1.1. Közvetlen kérések, gyűjtőakciók

Közvetlen megkeresések személyekhez, ügyekhez kapcsolódó, vagy katasztrófák hatására induló gyűjtésekhez köthető adományok. A magyar adományozó jellemzően – a gyakoriság sorrendjében – templomi perselybe (30%), koldusnak/ kéregetőnek, nyilvános helyen perselybe, adományvonal felhívásával, emelt díjas SMS küldésével adományoznak pénzüsségeket.

3.1.2. Vásárlás útján megvalósított adományozás

Vásárlás útján megvalósított adományozás esetén a támogató ellenszolgáltatásban is részesül, így nem tekinthető tiszta jótékonytételnek. Továbbá, ha hozzájut valamilyen áruhoz, az sem garantált, hogy az általa kifizetett termékár több mint az átlagos piaci ár. Mégis a pénzadományok körébe soroljuk. A gyakoriság sorrendjében: képes levelezőlap, újságvásárlás hajléktalantól, jegyvásárlás jótékonytételi rendezvényre, sors- és tombolajegy, templomi gyertyavásárlás, képző- és népművészeti alkotás/ajándéktárgy, bélyeg, virág/élelmiszer utcai vásárlása jellemző hazánkban.

3.1.3. Szervezeteknek juttatott adományok

Ezek az adományok nonprofit szervezeteknek, állami, önkormányzati intézményeknek, egyházaknak, pártoknak címzett támogatások. Leggyakoribb: egészségügyi és szociális célú, oktatási és a kulturális, sport-, szabadidős, a környezetvédő és a határon túli magyarokat segítő szervezetek lakossági támogatottsága.

A lakosság szervezeteknek nyújtott pénzübeni adományozását nem segíti, hogy az egyéni adományok adókedvezményei, sajnos, folyamatosan csökkentek, 2010 januárjától pedig teljesen megszűntek.

3.2. Természetbeni adományok

A természetbeni adományok szerkeázagazók lehetnek, alábbi csoportosítás az összetettséget és a teljességet csak érzékeltetni próbálja (1. sz. ábra).

Természetbeni adománynak tekinthető

- a) a tárgyi adományozás
- b) a véradás speciális forma
- c) önkéntes munka valamint
- d) eszmei adomány, információadás, a társadalmi tőkeadomány.

Nem pénzbeli támogatás: vagyoni értékkel rendelkező forgalomképes dolog, szellemi alkotás, illetőleg vagyoni értékű jog részben vagy egészében, véglegesen vagy ideiglenesen történő teljesen vagy részben ingyenes átruházása vagy átengedése, illetve szolgáltatás biztosítása.

3.2.1. Tárgyi adományok

2004-ben a természetbeni adományozásba a 18 éves és idősebb népesség közel fele (48 százaléka) bekapcsolódott. Legtöbbször könyveket, lemezeket, játékszereket adományozott a magyar lakosság (az adományozó közel egyötöde). Többnyire a határainkon túli magyaroknak, karácsonyi cipős dobozos játékadományok a népszerű adományozási módok.

Az összes természetbeni adományozás 12-át tették ki 2004-ben a rászorulóknak számára eljuttatott élelmiszeradományok. Ritkábban fordul elő a bútorok, berendezési tárgyak, háztartási gépek, számítógépek, járművek ajándékozása, de ezek értéke jóval magasabb.

Sokan nem csak egy, hanem több különböző formában is nyújtanak támogatást. A természetbeni adományokat legtöbbször közvetlenül a rászoruló magánszemélyeknek, családoknak (nagyobb részt ismerősök, kisebb részben ismeretlenek) adják a magyar lakosok, és

jellemzően informális úton, nem professzionális szervezeten keresztül, követve, hogy kihez jut el az adomány.

A támogatásokat nagytöbbségben szociális és egészségügyi célú szervezetek kapták, őket követi másodikként az egyház, harmadik helyen pedig az oktatási terület. Megjelenik még a határon túli magyarok, illetve a kultúra, művészetek, hagyományőrzés támogatása is, jóval kisebb (összesen 10%-os) arányban. (Kuti – Czike 2006).

3.2.2. Vértadás

Külön említést érdemel a társadalmi szolidaritás e semmihez sem hasonlítható formája. Vért csak ember adhat és életet menthet vele. A már említett 2004. évi felmérésben részt vevők csupán 8%-a adott vért. A túlnyomó többség 89% nem adott, 3 % nem adhatott vért. A véradók közel 80%-a önkéntes munkát is végzett (Kuti – Czike 2006).

3.2.3. Önkéntes munka

Az önkéntes munka olyan tevékenység, melyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára. (Lásd 5. fejezet)

3.2.4. Eszmei adomány, információadás, a társadalmi tőkeadomány

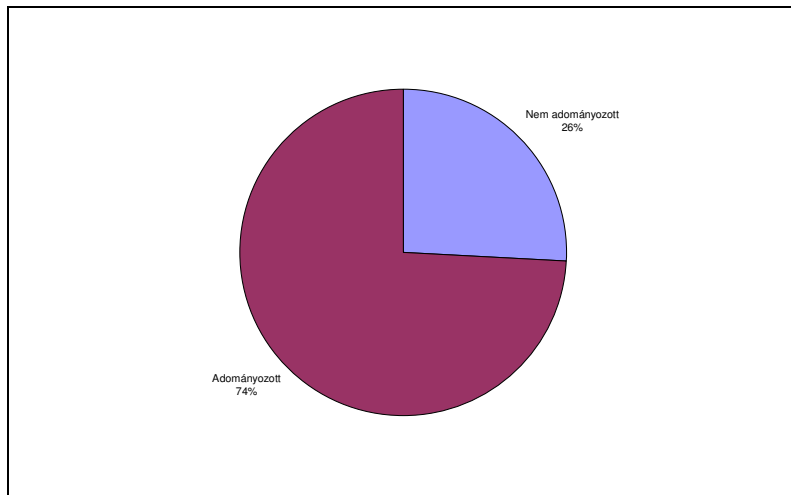
A természetbeni adomány speciális formája a társadalmi kapcsolatokból származó eszmei adomány. A társadalmi tőke a csoportokon belüli és a csoportok közötti kapcsolatokat is jelenti, melyek elősegítik például elismert közszereplő védnökségét egy rendezvényen, vagy információk átadását, amely előnyhöz jutathatja a civil szervezetet. (Lásd 6. fejezet)

3.3. Lakossági adományozás adatai Magyarországon

1993 és 2004 között nőtt az adományozási kedv, 2004-ben a lakosságnak közel háromnegyede (több mint 6 millió ember) adott pénzben, természetben vagy mindkét formában támogatást a rászoruló magánszemélyeknek és a különböző civil szervezeteknek, egyházaknak,

állami, önkormányzati intézményeknek, csupán valamivel több mint negyede (25,7%) nem volt adakozó. 1993-ban ez az arány rosszabb volt, 57,7 adományozó és 42,3 nem adakozó volt. Nőtt azoknak is a száma, akik a családi és baráti körön kívülre adományoztak.

2. sz. ábra. Adakozók és nem adományozó lakosság aránya Magyarországon 2004-ben

Forrás: Kuti – Czike 2006.

3.4. Az adományozók készletései

Adományozóknak tekintettük mindazokat, akik rokonságukon és szűkebb baráti körükön kívül eső személyeket, alapítványokat, egyesületeket, egyházakat, állami intézményeket természetbeni (használt ruha, élelem, könyv, játék stb.) vagy pénzadományokkal támogattak.

Önkéntes munkának szintén a rokonsági és baráti körbe nem tartozó személyeknek és szervezeteknek nyújtott ingyenes segítséget tekintettük.

Czakó-Harsányi-Kuti-Vajda 1995

Sokan vizsgálták az adakozás motivációit. A segítségnyújtás szociálpszichológiai megközelítései az negatívállapot-enyhítésre és az empátia-altruizmus elméletekre utalnak (Szigeti

2002). A negatívállapot-enyhítés modellje szerint segítő viselkedésünk egyik oka az, hogy rászorulókat látván rossz érzésünk támad, egyfajta büntudatunk, amit az adakozással, segítséssel csökkentünk, így érzelmi nyereséggel jár a támogatás nyújtása. Az empátia-altruizmus modell szerint igazi együttérzés alakul ki, mely során a másik emberrel való azonosulás során a másik szenvedésének enyhítését kívánja az empatikus segítő. Bizonyos normák - a viszonyosság, az elosztás, a társas felelősség normája - ezt a viselkedést támogatják. Pavluska (2009b) arra hívja fel a figyelmet, hogy az adakozás motivációjának felmérése azért nehézkes, mert az emberek nem igazán tudják, hogy miért adakoznak, nagylelkű cselekedetük valószínűleg a lehetséges motivációk komplex együtt hatásának következménye. Olyan komplex motivációt, mint például a „jó érzés” nehéz megragadni.

Az adományozás feltételezhető motívumait Lovelock és Weinberg az észak-amerikai tapasztalatai alapján az alábbi táblázatban foglalták össze.

1. sz. tábla. Az adományozási magatartás jellemzői

Adományozási motivációk	Adományozási korlátok
– A másokon való segítség vágya; felelősségérzetet akar kinyilvánítani	– Én-központúság; jobban szereti magára költeni a pénzét
– Hála az intézménytől korábban kapott előnyökért és kedvező tapasztalatokért	– Rossz tapasztalati vannak az intézménnyel kapcsolatban, vagy nem kapott előnyöket
– Érdekltség az intézmény fennmaradásában és a minőség javításában	– Érdetelenség az intézmény jövőjében
– Az intézménnyel vagy az ügyvel kapcsolatos involváltság	– Az intézmény, az ügy ellenzése, vagy érdektelenség
– Szokás - az egyén évek óta adományoz	– Más szervezetek előnyben részesítése az adományozásnál
– A büntudat csökkentése, mert nem tud több időt és erőfeszítést fordítani a szervezetre (az adományozás egyszerű és minimális erőfeszítést igényel)	– Nincs hagyománya az adományozásnak
– A befolyásolás és ellenőrzés lehetőségének megszerzése a szervezet fölött	– A segítségnyújtás elégtelen szintjének érzése
– Kellemetlen tehertől való megszabadulás	– Tájékozatlanság, rosszul informáltság a szervezetről és tevékenységeiről
– Csoportnyomásnak való engedés	– Soha nem kérték adományozásra

– Adókedvezmény lehetősége – Személyes elismerés vágya (az adományozó nevének megörökítése) – Az adományozóknak nyújtott speciális előnyök megszerzése	– Nem megfelelő személy kérte, vagy nem megfelelő módon – Nem engedheti meg magának – Rossz időpontban keresték fel (átmenetileg kifogyott a forrásokból, más szempontokat kell előnyben részesítenie) – Feledékenység, a szándékot nem követi tett (elmarad a follow-up)

Forrás: Lovelock – Weinberg 1989, in Pavluska 2009

Az adományozás gyakori motivációi:

- felkérés, megkeresés
- együttérzés, részvét
- szokás vagy hagyomány
- a vallás biztatása
- elismerés megszerzése
- ismertem valakit, aki volt ilyen helyzetben
- a nonprofit szervezet elismerése
- egyéni vagy családi előny megszerzése
- zavartság elkerülése (a visszautasítás kínos lenne)
- a kérőtől való megszabadulás
- felelősségérzet, hogy másoknak segítsünk
- közösségi elvárás
- jó érzés

Az adományozás és az önkéntes tevékenység szorosan összefügg az adományozó társadalmi és demográfiai jellemzőivel: nemével, életkorával, iskolázottságával, jövedelmi viszonyaival, társadalmi beágyazottságával. Általában az adományozók és az önkéntesek köre nagy mértékben fedi egymást, ezt hazai kutatások alátámasztották.

Legjobb adományozó Magyarországon:

- aktív korú (30–60 éves)
- konszolidált
- 2 gyermekes családban élő
- jól képzett
- magas társadalmi állású
- viszonylag nagy, több különböző forrásból származó jövedelemmel bíró
- a fővárosban vagy nagyobb vidéki városokban lakó állampolgárok,
- akik nemcsak támogatóként, hanem tagként is kötődnek önkéntes szervezetekhez.

Czakó és szerzőtársai, 1995:8

3.5. A MikulásGyár példája

Évek óta jól működik a lakosság szolidaritására támaszkodó decemberi adománygyűjtő akció a MikulásGyár. A használt játékokból és ruhákból álló felajánlásokkal kezdődő cipős doboz gyűjtés jól szervezett akcióvá fejlődött a budapesti Felvonulás téren, sőt ma már több bevásárlóközpontban is lehet adakozni.

A MikulásGyár szervezőinek becsült adatai szerint a Felvonulási téren működő hatalmas adománygyűjtő sátorban 40-50 ezer ember fordult meg egy téli akció során. 13 plázában is gyűjtenek adományokat, ahol a napi átlagos látogatói létszám 225 ezer fő. Az adakozók számára a dobozokból lehet következtetni: a Felvonulási téren összegyűlt dobozsám: 10.337, a plázákban összesen: 2.180 volt, az összes postán térítésmentesen feladott dobozok száma 5.000 volt, így összesen tehát: 17.517 doboz ajándék gyűlt össze 2009-ben. A Magyar Vöröskereszt mérése alapján 2009-ben 133.000 rászoruló 2010-ben 161.000 fő kapott így ajándékot.

Nehéz felmérni pénzben az adománypontokra vitt használt ruhák és játékokból álló felajánlások összegét, ezt a szervezők félmilliárd forintnyi adományra becsülik (a felajánlott pénzadományokkal együttesen).

Több új számítógép, LCD televízió, mikrohullámú sütőt is felajánlottak rászorulóknak az elmúlt években, ezeket mind iskolák, alapítványok, intézmények kapták. Érkezett termelőtől például 110 fenyőfa, vagy a Nyugdíjasok Szövetsége – gyaníthatóan hölgytagjai - felajánlásából

horgolt és kötött sálak, sapkák, pulóverek sokasága. A kaposvári fegyházban raboskodók pedig fából rengeteg játékot faragtak és küldték el a MikulásGyárnak.

Az adománygyűjtést a Solal Marketing Awards 11 tagú nemzetközi független szakmai zsűrije 2010-ben Európában a második legnagyobb karitatív akciónak ítélte meg.

A vállalati adományozást, az önkéntes munkát és a társadalmi tőke fogalmát a következő fejezetek tárgyalják.

4. fejezet. A vállalati társadalmi felelősségvállalás, a CSR

A vállalati társadalmi felelősségvállalás, a CSR (Corporate Social Responsibility) azt jelenti, hogy a vállalatok külső kényszer nélkül, önkéntesen az üzleti stratégiájukba társadalmi és környezeti megfontolásokat is figyelembe vesznek. Ennek klasszikus formái megjelennek az alkalmazottak és azok családjáról való szociális gondoskodásban, a munkatársak rekreációs-szabadidős szervezeteinek segítségével, a helyi kultúra, helyi közintézmények támogatásában, civil programok segítségével, újabban pedig a globalizált világban a környezetvédelmi felelős gondolkodás erősítésében és a szociális különbségek enyhítésében, valamint az üzleti etika, a vállalatirányítás, a jobb munkakörülmények formálásában, az emberi jogok biztosításában.

Az adományozás a vállalati társadalmi felelősségvállalás egyik területe. Olyan eszköz, amely segíti a vállalatot stratégiai, etikai, hatalmi vagy társadalmi célok elérésében és egyúttal lényeges forrást jelent a civil szektor számára.

4.1. A vállalati felelősségvállalás előzménye, hagyományai

Már a középkori céhek idején is működött mai értelemben vett társadalmi felelősségvállalás. A céhek tagjai közötti összetartás része volt az egymásnak segítség, a városi közösség részeként pedig a rászorulóknak (árvák, özvegyek, betegek) segítése. A felvilágosult gondolatok lényegi eleme az egyenlőség és az igazságosság elve, a közös teherviselés, a testvériség a jómódú szabadkőművesek jótékonyági akcióiban is megnyilvánult. Az állam szociális intézményeinek kiterjesztése, az adóbefizetésekből finanszírozott oktatás, egészségügy és szociális ellátások és intézmények kevesebb teret adva átalakították a vállalati jótékonyt. Lényegében mind a jóléti állam koncepciója, mind a szocialista állam gyakorlata kudarcot vallott, ezáltal a nonprofit szektor jelentősége is megnövekedett. A globalizáció átrendezte a gazdaságot, a vállalkozások már nem helyi alapon szerveződnek, ezáltal kevésbé érzik felelősséget a helyi közösségek, vagy a profitot hozó telephely országa iránt, nem is biztos, hogy tartós együttműködésre törekvenek. A környezeti és társadalmi tudatosság, a vállalatok társadalmi felelősségvállalása a gazdaságpolitikai kérdések középpontjába került (Kuti 2005).

4.2. Vállalati felelősségvállalási modellek

A témával foglalkozó kutatók (Kuti 2005, Harsányi-Révész 2005, Török 2005) négy különböző kategóriát, négy különböző filozófiát mutatnak be arról, hogy az üzleti vállalkozások miért jótékonykodnak.

A négy modell a neoklasszikus vagy a vállalati teljesítmény modellje; a politikai modell; etikai modell és végül a stakeholderek, érintettek modellje.

a. *Neoklasszikus / vállalati teljesítmény modell* szerint a vállalat fő feladata a nyereségtermelés. A vállalatok társadalmi felelőssége akkor hasznos, ha hozzájárul a tulajdonosi érték növeléséhez, ezért a vállalati adományozás preferált formái többek között a munkamorál fejlesztése, a PR tevékenység javítása, a hasznosítható technológiai kutatások, valamint a szakképzésbe való befektetés.

b. *Etikai modell*: A vállalkozások a társadalomba beágyazottan, kölcsönös függőségek rendszerében működnek, bizonyos értelemben hatalmukat a társadalomtól kapják, ezért felelősek a társadalomért, valami jót kell tenni a közösségért. Az üzleti élet egyfajta

társadalmi kontrollját jelenti ez, elvárva a cégektől, hogy felelős társadalmi partnerként működjenek. A modell szerint a vállalat vezetése a társadalmi problémák enyhítése érdekében adományokat osztva felelős társadalmi szereplőként viselkedhet, a nyereségszerzés követelményétől függetlenül.

c. *Politikai-hatalmi modell* kiindulási alapja az a feltételezés, hogy adott vállalat hatalmát és függetlenségét úgy tarthatja meg, ha jó kapcsolat alakít ki a kormányzati befolyásolás ellensúlyozóival a nonprofit szervezetekkel. A kapcsolatépítés, a politikai hatalom megtartásának egyik eszköze az adományozás az ellensúlyt jelentő civil szervezeteknek.

d. *Stakeholderek (érintettek) modellje* abból indul ki, hogy egy vállalat olyan komplex entitás, amely külső és belső érintettel áll kapcsolatban (alkalmazottak, tulajdonosok, vevők, társadalmi csoportok stb.), ezeknek különböző elvárásai vannak a vállalattal szemben. A stakeholder csoportoknak más-más, esetenként igen eltérő érdekeik vannak, melyek különböző pénzügyi, politikai, társadalmi irányokba húzhatják a vállalatot. Ez a modell a leggyakoribb a vállalati adományozás és a SCR vizsgálatokor (Harsányi-Révész 2005).

4.3. A vállalati motivációs tényezők

A szakirodalom a vállalati jótékonyság motivációjaként a stratégiai motivációkat, az altruizmust, politikai indokokat illetve a menedzserek egyéni elkötelezettségét jelöli meg.

Több ország adományozási gyakorlatát vizsgálva (Egyesült Királyság, Franciaország, Németország) elmondható, hogy a leginkább meghatározóbb tényező a vállalati imázs növelése, a Public Relations erősítése. Sokszor a vállalatok a termékadások növekedését várták az adományozás hatására (pl. Németország), ez a motiváció sokkal kisebb súllyal jelent meg az Egyesült Királyságban. Fontos irányzata a vállalati jótékonyság vizsgálatának a kulturális környezet hatásának figyelembe vétele (USA, Mexikó, Kína, Japán) ez az utóbbi évek természeti hatásai és a globális felmelegedés aggodalmi és az ezért kiálló civil szervezetek mozgalmi következtében egyre hangsúlyosabbá vált (Harsányi-Révész 2005).

4.4. A CSR és az Európai Unió

2001. óta az Európai Unió területén is jelentős a vállalati társadalmi felelősségvállalás, különösen, amióta az Európai Közösségek Bizottsága a támogatások mellett felszólította a vállalatokat a fenntartható fejlődés iránti elkötelezettségük, a minőségi munkahelyek létrehozása, a felelősségvállalás kinyilvánítására.

„A vállalati társadalmi felelősség (CSR) fogalom jelentése, hogy a vállalatok önkéntesen szociális és környezeti szempontokat érvényesítenek üzleti tevékenységükben és a partnereikkel fenntartott kapcsolatokban¹. Azt jelenti, hogy a vállalatok a társadalmi igények kezelése érdekében túllépnek a kollektív szerződésekből rögzített minimális jogi előírásokon és kötelezettségeken. A vállalatok az érdekelt partnerekkel együttműködve a társadalmi felelősségvállalás révén hozzájárulhatnak a gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi ambíciók kielégítéséhez. Ennek megfelelően a vállalati társadalmi felelősségvállalás globálisan és az EU szintjén is egyre fontosabb fogalomná vált, és részét képezi a globalizációról, a versenyképességről és a fenntarthatóságról folyó vitának. Európában a vállalati társadalmi felelősségvállalás támogatásában a közös értékek védelmének, valamint a

szolidaritással és a kohézióval szembeni fogékonyság növelésének igénye tükröződik.”

Európai Közösségek Bizottsága 2006.

A Bizottság közleménye szerint az alábbi célkitűzésekhez segíthet a CSR-tevékenység:

- Integráltabb munkaerőpiacok és magasabb szintű társadalmi integráció, mivel a vállalatok aktívan törekszenek hátrányos helyzetű társadalmi csoportok tagjainak foglalkoztatására;
- A képességfejlesztésbe, az élethosszig tartó tanulásba és a foglalkoztathatóságba történő befektetés, amelyek szükségesek a globális tudásalapú gazdaságban való versenyképesség megőrzéséhez, valamint az európai munkaképes korú lakosság öregedésének kezeléséhez;
- Közegészségügyi fejlesztések, amelyek a vállalatok önkéntes kezdeményezései alapján születhetnek meg olyan területeken, mint az élelmiszerek és nem mérgező vegyszerek marketingje és címkézése;
- Javuló innovációs hatékonyság, különösen a társadalmi problémákat érintő innovációk területén azáltal, hogy intenzívebbé válik az interakció a külső érdekeltekkel és hogy az innovációnak jobban kedvező munkakörnyezetek jönnek létre;
- A természeti erőforrások ésszerűbb felhasználása és kisebb környezetszennyezés, főként az ökológiai innovációkba történő beruházásoknak és annak köszönhetően, hogy önkéntes környezetvédelmi vezetési rendszereket és címkézést fogadnak el;
- A vállalatok és vállalkozók pozitívabb társadalmi megítélése, amely hozzájárulhat a vállalkozásokkal kapcsolatos kedvezőbb vélemények elterjedéséhez;
- Az emberi jogok, a környezetvédelem és az alapvető foglalkoztatási normák nagyobb tisztelete, különösen a fejlődő országokban;
- A szegénység mérséklése és továbblépés a millenniumi fejlesztési célok felé.

4.5. A vállalati adományozás formái

Mit adnak a vállalatok?

- pénzadományokat
- szolgáltatásbeli adományokat
- ismertséget
- tárgyi adományokat, termékeket
- díjakat, ösztöndíjakat
- a vállalati munkatársak önkéntes munkáját
- a dolgozóikhoz való hozzáférést
- a vásárlóikhoz, fogyasztóikhoz, ügyfeleikhez való hozzáférést
- az ügyhöz kapcsolódó marketinget
- más vállalatokat (is) adományozásra serkenthetnek
- más vállalatokat (is) adományozásra serkenthetnek(Török 2005).

4.6. A vállalati adományozás mutatói

Az adományozás területén nagy hagyományokkal rendelkező Amerikai Egyesült Államokban az ezredfordulót követő években az ország GDP-jének több mint 2%-át (2,3-2,4%) tette ki a nonprofit szervezetek számára történt adományozás (Giving USA 2003, In: Harsányi-Révész 2005). Az adományozottak elsősorban egyházi-vallási szervezetek, ezek évek óta az összes adomány több mint harmadát kapják. 10% feletti részesedéssel bírnak az oktatási célú szervezetek, és az adományok 10 % körüli részét kapják az egészségügyi, valamint a szociális szolgáltatásokat nyújtó nonprofit szervezetek. Meglepő ugyanakkor, hogy legtöbbször az egyének adakoznak, ez az összes adományok több mint 3/4-ét teszi ki! Arányait tekintve ezután következnek az alapítványok adományai (nem tartoznak ide a vállalati alapítványok) majd a hagyatékokból származó adományok (7,5%). A vállalati jótékonyági kiadások 5,1%-át jelentik az adományok összességének. Ez a megoszlás az évek során hasonlóan alakult.

Az amerikai vállalatokénál kevesebb adományozást mutat a brit vállalatok adózás előtti eredménye, ezek a cégek bevételeiknek körülbelül 0,2%-át fordítják jótékonyági kiadásokra. A jelentős különbség oka a kedvezőtlenebb adózás lehet, ugyanis az amerikai adószabályok ösztönzőbben hatnak az adakozásra.

A Business in the Community mozgalom egy tágabb képre mutat rá, mely nem csupán a pénzadományokat veszi figyelembe, hanem tágabb értelmezésbe helyezi a társadalomhoz való

hozzájárulást. A PerCent Club egy olyan indexet alakított ki, amely a pénzbeli támogatást, a természetbeni adományokat, a vezetők idejét és az alkalmazottak munkáját veszi figyelembe a vállalat társadalmi, közösségi hozzájárulásának meghatározásakor. Ezzel az index-szel mérve a 2001-2005 közötti időszakot, 50%-os növekedés volt kimutatható a résztvevő 148 vállalat körében (Harsányi-Révész 2005).

4.7. Magyarországi vállalatok és a jótékonyosság

A területet vizsgáló Kuti Éva (2005) szerint a globalizálódó világgazdaság résztvevői körében egyre többen fogadják el normaként a társadalmi felelősségvállalás gondolatát, mely norma megszilárdulása hazánkban is „valószínűnek látszik”, ha a magyar tradíciókra alapozunk. A tudatos CSR tevékenység elsősorban a multinacionális vállalatok kommunikációjában jelenik meg, de egyre gyakoribb a jótékonyági akciók és civil kezdeményezések támogatása a magyar cég esetében is, különösen ha a társadalmi problémák megoldása a helyi civil szervezetekkel együttműködve történik (Török 2005, Laki 2005).

A jelenleg a hatályos adótörvények és egyéb jogszabályok kis mértékben sarkallják a vállalkozásokat adakozásra. (A szabályozást a 4. fejezet mutatja be.) az összes nonprofit szervezet bevételének aránya esetében alig 13 százalékot tesz ki a magán támogatás, ami a lakosság nagyarányú adományait is magában foglalja 2009-ben.

Átfogó vizsgálatra 2003-ban került sor (Kuti 2005). Eszerint a vizsgált magyar vállalatok közel kétharmada lenne hajlandó adakozásra, 16 százalékuk mondta azt, hogy nem támogatott és semmiképp nem is támogatna nonprofit szervezeteket. A vállalatok egyötöde nem volt adakozó, de nem zárta ki, hogy a később valamilyen formában részt vegyen jótékonykodásba.

A vizsgálat adataiból kiderült – hogy ellentétben a kialakult multinacionális vállalatok adakozásáról alkotott pozitív képpel – a hazai vállalkozások között másfélszeres az adományozók aránya, mint a külföldi cégek körében. Sőt, a külföldi tulajdonú vállalkozások közel fele semmiképp nem nyújtana támogatást, ez a negatív hozzáállás a hazai vállalatoknak csak 15 százalékát jellemzi.

Jellemzően a magyar vállalkozások túlnyomó többsége (62%) anyagi megfontolásból nem adakozik. Figyelemreméltó a civil szervezetek adománygyűjtésére vonatkozó fontos vizsgálati eredmény, hogy sok vállalati vezető tapasztalataira hivatkozva kifejezte bizalmatlanságát az

adományt kérők és a civil szervezetek iránt. Többen kifogásolták a módszereket, eszközöket de azt is jelezték az interjúalanyok, hogy sokan az adományozást követően elmulasztották megköszönni a bőkezűséget. Hiányzik az adománygyűjtők megbízhatóságának, hitelességének garantálása, az adományszerzés etikai normáinak lefektetése és a betartásukhoz szükséges szabályozási, szervezeti, infrastrukturális feltételek megteremtése (Kuti 2005).

A vállalkozások több mint 40 százaléka gyerekek (különösen beteg gyerekek) támogatását tekintette adományozásra ösztönző célnak, további egynegyedük egészségügyi és a szociális ellátást jelölte meg. Harmadik helyen szerepelt az oktatás és a sport. Érdeemes lenne megvizsgálni a 2011. évi adományozásokat, abból a szempontból, hogy hatást gyakorolt-e az adományozásra a sporttámogatások után járó adókedvezmények. Valószínűsíthető ugyanis, hogy a sporttámogatók köre kiszélesedett a kedvező adótörvények által, különösen a prioritást élvező labdarúgás, vízilabda, jégkorong és kézilabda sportágak valamint a stadionépítések esetében.

Kuti Éva szerint a magyar vállalkozások gyakorlatát elsősorban tehát a társadalmi felelősségvállalás etikai modellje határozza meg. Az üzleti vállalkozások leginkább szolidaritási megfontolásokból adományoznak, s kevésbé jellemző az a tudatosság, hogy a hagyományos jótékonyágon túladományozáson túl kockázatviselőként is érdemes a környezetükben felmerülő társadalmi problémák megoldásáért anyagi áldozatokat és felelősséget vállalniuk (Kuti 2005).

A válság mindig erőteljesen befolyásolja a jótékonyágot, általános jelenség, hogy krízisidőszakokban csökken az adományozási hajlandóság. Ezt igazolja a legutóbbi kulturális területet támogató vállalatok körében végzett felmérés.

Kuti Éva egy későbbi, 2009. évi vállalati mecenatúrát kulturális területen vizsgáló kutatása egybeesett a válság időszakával, ezért erre vonatkozó kérdéseket is feltettek a hazai vállalkozásoknak. A vizsgálatban részt vett szervezetek több mint négyötöde nyilatkozott úgy, hogy a válság következtében rendkívüli intézkedések szükségesek (Kuti 2010:54) a művészet iránt leginkább elkötelezett vállalatok egyharmada már 2008-ban, felhagyott a kultúra támogatásával, 2009-ben pedig a cégek közel fele nem tervezte az adományozást. Hasonló folyamat indult el Nagy Britanniában és Franciaországban, de közel sem ilyen jelentős mértékű csökkenéssel.

4.8. Lakossági és vállalati segítség katasztrófa esetén – esetpélda

2010. október 4-én a Mal Zrt. Ajka melletti egyik iszaptározójának átszakadt a gátja, ennek következtében egymillió köbméternyi lúgos vörösiszap ömlött ki, az áradás három települést - Devecser, Kolontár, Somlóvásárhely - öntött el. A szerencsétlenség következtében tizen meghaltak, több mint százaz megsérültek, több száz ház vált lakhatatlanná a környező termőföldek és folyók pedig szennyezetté. Az anyagi kár több tízmilliárd forintra becsülhető.

A szerencsétlenséget követően spontán és szervezett adománygyűjtés kezdődött. a hivatalos honlapokon folyamatos híradás jelent meg az adakozókról 2010 decemberéig. A Vöröskereszt segélyvonalat működtetett felhívásával hívásonként 200 Ft-tal lehetett támogatni a károsultakat, ennek hatására hasonló „Nemzeti Segélyvonal” is életbe lépett. Az OTP bankszámlát is nyitottak a károsultak megsegítésére.

A BorsodChem Zrt. százötvenezer liternyi sósavat ajándékozott a marónátront tartalmazó vörösiszap lúgos kémhatását közömbösítő kárelhárítóknak, akik az elöntött területeken tevékenykednek.

A magyar származású amerikai befektető, Soros György, a Nyílt Társadalom Alapítványon keresztül egymillió amerikai dollár támogatást küldött a károsultak megsegítésére.

Ennek hatására a magyar kormány egy Magyar Kármentő Alapot hozott létre, amelyre az egész világból várták a felajánlásokat, melyben George Pataki is közreműködött.

Adományokat gyűjtését kezdeményezte a Máltai Szeretetszolgálat és a devecseri Római katolikus plébánia is.

Jótekonysági mérkőzések sorozata indult a rászorultak javára. Játszott például a pápai stadionban az Újpest FC és a Ferencváros Tornaclub öregfiúk-csapata, az MKB Veszprém pedig a Montpellier elleni Bajnokok Ligája mérkőzése előtt rendezett tombolasorsolást, melyből a devecseri kézilabdasportot támogatta. A Győri Audi ETO KC a Vác elleni mérkőzésén 500 000 forintot adományozott a károsultaknak és a Devecseri Kézilabda Sportegyesületnek, majd a Podravka Koprovnica elleni bajnokok ligája mérkőzésükön átadtak a Devecseri Kézilabda Klubnak egy aláírt mezt árverezés céljára. A Videoton FC a Devecseri SE ellen jótekonysági mérkőzést játszott, amin közel félmillió forint gyűlt össze, egy másik, Paksi FC elleni meccsen további másfél millió forint. Makón a Pick Szeged és Orosháza csapata gyűjtött adományokat. A Magyar

Labdarúgó Szövetség a San Marinó elleni mérkőzés teljes jegybevételét ajánlotta fel a katasztrófa áldozatainak.

A felsőoktatás is adományozásba kezdett, a székesfehérvári Kodolányi János Főiskola 300 000 forintot ajánlott fel a Magyar Kármentő Alapon keresztül, az ELTE joghallgatói sütésbe kezdtek és palacsinta Bisztrót hoztak létre, melynek bevételét, közel 200 000 forintot közvetlenül a károsultaknak juttatták el. Panyola község lakosai viszont pálinkát főztek, ennek eladásával a tragédia résztvevőit segítették.

Jótekonysági koncertek és gálák sora szerveződött. Például Gárdonyban a Nemzedékek házában a Fláre Beás együttes lépett fel, Zalalövőn, a Salla Művelődési Központban rendezett gálára meghívták Devecser polgármesterét, Székesfehérváron a Vörösmarty Színház szervezett jótekonysági műsort. Szobon és Nagymaroson a Dunakanyar Fúvóegyüttes és Ifjúsági zenekara lépett fel. A Hajógyári Szigeten rendezett műsor bevételével és a szórakozóhelyek üzemeltetőjének 5 milliós hozzájárulásával segítettek a bajbajutottaknak.

A győri Audi Hungaria Motor Kft 500 000 eurót ajánlott fel, Andy Vajna filmproducer és Demján Sándor vállalkozó 10-10 millió forintot ajánlottak fel a szerencsétlenség áldozatainak. Más felajánlások is megvalósultak, Bakonycsernye képviselő testülete 3 önkormányzati épületet ajánlott fel a vörösiszap károsultjainak javára.

A vörösiszappal elöntött területek takarítására Szlovákia 2 lavinamentő gépet küldött Devecserbe, a gépek egy szlovák fejlesztésű, kísérleti vegyszerrel próbálták meg közömbösíteni az iszap lúgos kémhatását.

A nagykarácsonyi Mikulás vendégül látta a devecseri és a kolontári gyerekeket otthonában, 2010 decemberében Joulupukki, a lappföldi Mikulás a szerencsétlenül jár Devecserbe és Kolontárra látogatott.

A terület kárelhárításában önkéntesek ezrei vettek részt. A sort lehetne folytatni. Sajnálatos módon viszont csalók éltek vissza a katasztrófával, akik Magyar Vöröskereszt, a Magyar Televízió és a Magyar Rádió nevében adományokat próbáltak gyűjteni. Az befolyt összegek felhasználásának átláthatatlanságára több helyi szervezet is felhívta a figyelmet.

5. fejezet. Az önkéntes segítség

5.1. Az önkéntesség

Az önkéntesség mögött húzódó meghatározó késztetés és emberi érték a szolidaritás, embertársunk segítése, ebből adódóan mint a társas együttélés természetes velejárója, egyidős az emberi civilizációval. Maga az önkéntesség kifejezés a latin *“voluntarius”* szóból származik, ami „akaratlagos”, „nem kényszerített”, azaz önkéntes jelentésű. (Eredete a „voluntas”, akarat, a „volo”, kívánság szóból származtatható).

Miképpen az adományozásnak, a segítségnek is komoly tradíciói vannak. Hazánkban is hagyománya van a jótékony segítségnek, a közös munkának, vagy akár a kalákába szerveződő összefogásnak. Az önkéntesség új formája a rendszerváltást követően újjászülető, a nonprofit szervezetekhez vagy egyházhoz kapcsolódó karitatív tevékenység a kilencvenes évektől megjelenik, mégis Magyarországon lényegében ENSZ által meghirdetett Önkéntesek Évétől (2001) válik számottevő tevékenységgé, áramlik be a köznyelvbe az önkéntesség fogalma.

Az elmúlt 10-15 évben egyre több nemzetközi szervezet hívta fel a figyelmet az önkéntesség társadalmi hasznosságára, melyet az ENSZ és az Európai Unió is deklarált dokumentumaiban.

Ennek hatására többféle meghatározása lett az önkéntességnek.

5.2. Az önkéntesség definíciói

5.2.1. Az Egyesült Nemzetek Szövetségének

Az önkéntes tevékenység elismerésének közvetlen előzménye, hogy az ENSZ kinyilvánította: 2001. az önkéntesek nemzetközi éve. Ez esztendő népszerűsítette az önkéntességet, felhívta a figyelmet arra, hogy a kormányzatok milyen módon ösztönözhetik és támogatják ezt a társadalom számára haszonnal járó tevékenységet.

Az normatív, tételes definíciót fogalmaz meg az Egyesült Nemzetek Önkéntesei (UNV) által készített jelentésben arról, hogy mi az önkéntesség. Három jellemzőt fogalmaz meg:

- Az önkéntes tevékenység után nem jár nem anyagi ellenszolgáltatás, bár a kiadások megtérítése és jelképes fizetség adható.
- Az önkéntességet belső indíttatásából, nem kényszerítve, az egyén szabad akarata alapján kell végezni (nem sorolható ide a „kommunista szombat”, vagy egyéb előírt, kötelező jellegű szolgálat)
- A tevékenység más személy vagy a társadalom hasznára irányul hasznára szolgál, közvetlen haszonnal nem jár (noha mindig kimutatható hosszú távú saját haszon is).

5.2.2. Az ILO megengedő definíciója

Az ILO általi meghatározás szerint az önkéntesség olyan munka, melyet önkéntesek végeznek jótékonyági szervezetekben, illetve humanitárius vagy nonprofit civil szervezetekben (nem nyereségorientált szervezetekben) és az elvégzett munkáért munkavállalóként a piaci ár alatti fizetést kapnak.

5.2.3. Európai uniós definíció

Az Európai Unió Bizottsága 1997-ben az Amszterdami szerződésben méltányolta először az önkéntességet, melyben az önkéntes szolgáltatási tevékenység úgy jelenik meg, mint ami a tapasztalatszerzés, az információcsere, a fiatalok és idősök részvétele által hozzájárulás a társadalmi szolidaritáshoz. A deklaráció előzménye az 1996-ban alapított „Európai önkéntes szolgálat” (EVS). A dokumentum megkülönbözteti az informális és a formális tevékenységet, ez utóbbi az önkéntes szolgáltatás, mely során rögzített az időtartam, meghatározottak a keretek.

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (visszatérve az ENSZ által megfogalmazott definícióhoz) 2006-ban megjelenteti „Az önkéntes tevékenység: szerepe az európai társadalomban és kihatásai” című dokumentumot, mely a legátfogóbb összefoglaló a témában. (2006/C 325/13) Az EGSZB kéri az Európai Bizottságot, hogy hirdesse meg az Önkéntesek Évét, az Eurostat gyűjtsön statisztikai adatokat az önkéntes tevékenységről, legyen egy egész Európát átfogó infrastruktúra, mely támogatja az önkéntes tevékenységet.

Az Európai Unió országaiban használatos különböző definíciókban közös a következő három, elengedhetetlen kritérium:

- Önkéntes tevékenységet az egyén szabad akaratából, önszántából vállal, az ilyen tevékenység semmiféleképpen nem lehet kötelező. Ez biztosítja az önkéntesek tevékenységük iránti elkötelezettségét és azonosulásukat munkájukkal.
- Az önkéntes tevékenységért nem fizetnek, az egyén nem pénzügyi meggondolásból vállalja, az önkéntesek keletkező költségei azonban megtéríthetők.
- Az önkéntes tevékenység célja, hogy az egyén a családi körön túl más emberek, illetve társadalmi csoportok érdekében is cselekedjen és ezzel hasznára váljon a társadalomnak, mint olyanak (bár kétségtelen, hogy az önkéntes tevékenység jelentős haszonnal jár az önkéntes személyére, személyiségfejlődésére nézve is). (2006/C 325/13)

Vitatott, hogy a definíció csak a rendszeres tevékenységre vonatkozzon, hogy beletartozzon-e a szomszédi segítségnyújtás, vagy a szervezett kölcsönös segítség. Szintén nem egyértelmű, hogy a formális és szervezett formában végzett – mérhető – önkéntes tevékenység sorolható-e ide, vagy az informális, helyi közösségért végzett önkéntes tevékenység.

Tekintettel arra, hogy az önkéntes tevékenység minden formában hasznos a tág meghatározások

5.2.4. Az Önkéntes Központ Alapítvány megfogalmazásában

Az önkéntesség olyan tevékenység, melyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára, továbbá az önkéntes nem helyettesíti a fizetett munkaerőt. Az önkéntes nem elsősorban saját családjának segít, munkálkodása hozzáadott értéként jelenik meg a fogadó szervezet életében. A tevékenység megvalósulhat non-profit, civil szervezet, vagy állami intézmény-, ritkább esetben for-profit szervezet (cégek, vállalkozások) keretein belül. Előnye, hogy elősegíti a társadalmi beilleszkedést, hozzájárul a szegénység, a kirekesztődés csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz. Az önkéntesség segít környezetünk és közösségünk jobbá tételében. (www.oka.hu)

5.3. Nem a fizetett munka helyettesítése

Az EGSZB nyilatkozata fontos megállapítást tesz: „Nem az a cél, hogy az önkéntes tevékenység helyettesítse a fizetett munkát, sőt kifejezetten az a kívánatos, hogy a fizetett munkát ne lehessen önkéntes tevékenységgel helyettesíteni. Az önkéntes tevékenység különleges értéke az, hogy hozzájárul a közösség formálásához. Az önkéntes tevékenység nem egyszerű társadalmi szolgáltatás és nem is azért van, hogy állami alapfeladatokat vállaljon át.” (2006/C 325/13)

A nyilatkozat az önkéntes tevékenység többletére, a hozzáadott értékére is kitér, melyek a társadalmi tőke és a társadalmi kohézió (szociális és társadalmi kötelek létrehozása; az önkéntes tevékenységben szereplők mindegyike erősíti a társadalommal való azonosulást, az összetartozás érzését) valamint a érték a polgárok részvétele a közösség aktív formálásában.

5.4. Az önkéntes tevékenység típusai

5.4.1. Az önkéntes tevékenység jellemző típusai többek között:

- részvétel a közösség életében és állampolgári szerepvállalás;
- közérdekű ügyek képviselése, figyelemfelhívó kampányok szervezése, aktív jogvédelem és fogyasztóvédelem;
- jótékonyág, segítségnyújtás, különösen az időseknek és a fogyatékkal élőknek, a közvetlen környezetükben, vagy akár a fejlődő országokban is;
- a közvetlen közérdek képviselése – főként különleges helyzetekben, például természeti katasztrófák után stb.;
- kölcsönös segítségnyújtás és önszolgáltató csoportok;
- vallási szervezetekben való szerepvállalás
- a társadalomban a különböző „tiszteletbeli” pozíciókat betöltő polgárok, akik a politikai és tudományos élet, egy-egy kisebb szervezet, sportegyesület stb. vezetéséből, működtetéséből veszik ki részüket. (2006/C 325/13)

5.4.2. Az önkéntes szolgálat

Az önkéntes szolgálat az önkéntes tevékenység különleges típusa. Ez a forma időben és kereteit tekintve kölcsönös megállapodáson alapuló szabályok és feladatok által meghatározott, nem csupán az önkéntes szabadidejében végzett tevékenység.

Az uniós dokumentumok az önkéntes szolgálat típusait 4 szempont szerint megkülönböztetik:

- Önkéntes tevékenységek: mindenfajta önkéntes munkán alapuló kötelezettségvállalás, amelyre jellemző, hogy mindenki számára nyitott, nem fizetett, önkéntes, van mögötte nevelési szándék (a nem-formális vagy informális tanulási környezetben megvalósuló) és hozzáadott szociális értékkel rendelkezik.
- Önkéntes szolgálat: az önkéntes tevékenységek részét képezi, a fentiek mellett jellemzi a meghatározott időtartam; a világosan megfogalmazott célok, tartalmak, feladatok, szerkezet és keret; a megfelelő támogatás és a jogi és szociális védelem.
- Civil szolgálat: önkéntes alapon működő, az állam által vagy annak megbízásából pl. szociális területen vagy a polgári védelem területén szervezett szolgálat.
- Polgári szolgálat: egyes országokban a kötelező katonai szolgálat alternatívája, de nem önkéntes alapú.

5.5. Önkéntesség Magyarországon

Hazánkban is hagyománya van a jótékony segítségnek, a közös munkának, vagy akár a kalákába szerveződő összefogásnak. A kötelező társadalmi munka, a „kommunista szombatok” intézménye rossz szájját adott a közjó szolgálatának. Az önkéntesség új formája, a nonprofit szervezetekhez vagy egyházhoz kapcsolódó karitatív tevékenység a kilencvenes évektől megjelenik, mégis Magyarországon lényegében ENSZ által meghirdetett Önkéntesek Évétől (2001) válik számottevő tevékenységgé, áramlik be a köznyelvbe az önkéntesség fogalma.

Az érdeklődés felkeltésében, az önkéntesség terjedésében mérföldkő a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény, illetve az, ezt követően létrejött, önkéntes tevékenységeket koordináló intézményhálózat.

5.5.1. A magyarországi szabályozás

A hazai országgyűlés elismerve a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységét kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenységét, megalkotta a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvényt. Mint ahogy a preambuluma fogalmaz, annak érdekében, hogy e jelentős társadalmi erőforrás a közcélok elérése érdekében is mind hatékonyabban mozgósíthatóvá váljon. A törvény keretbe foglalja a közérdekű önkéntes tevékenység alapvető szabályait, továbbá kedvezmények és garanciák biztosításával ösztönözni kívánja az állampolgárok és szervezeteik részvételét a társadalom előtt álló feladatok megoldásában, a közcélok elérésében.

A jogszabály jelentősége, hogy jogi statusba helyezte az önkéntességet, világos helyzetet teremtett azáltal, hogy az önkéntes költségtérítés adó és járulékmentessé vált, valamint kiterjesztette a közérdekű önkéntesség intézményét a nonprofit szektoron kívülre is.

5.5.1. A hazai önkéntesség számokban

Többféle mérési szempont alapján különböző adatokkal rendelkezünk az önkéntességről.

Az önkéntesség definícióiból kiderült, hogy megkülönböztethető a formális és az informális, azaz a szervezethez kötődő, mérhető és nem igazán mérhető, kölcsönös reciprok szomszédsági segítségnyújtáson alapuló önkéntes munkát.

Az elmúlt húsz évben több alkalommal is készült felmérés az önkéntesekről, a KSH a szervezett önkéntességről folyamatosan gyűjt adatot, ezen felül 1993-ban és 2004-ben és 2008-ban, vizsgálták a magánszemélyeknek és szervezeteknek önkéntes munkát végzők számát Magyarországon. Bár a felméréseket összevetése nehézkes, hiszen különböző, szűkebb tágabb értelmezés alá került az önkéntes tevékenység, az önkéntesek életkora eltérő. (ábra).

2. sz. ábra. A hazai önkéntes-vizsgálatok jellemzői az 1990-es évektől (Bartal 2009 alapján)

	1995-től	1993.	2004.	2008.
	Központi Statisztikai Hivatal	Czakó et al.	Czike-Kuti	EVS (Európai Érték Vizsgálat)

az önkéntesség értelmezése	legszűkebb	tág	legtágabb	köztes
minta	csak a jogi formával rendelkező szervezetek önbevallása alapján	magán személyeknek és szervezeteknek önkéntes munkát végző 18 éven felüli népesség - véletlenszerű megkérdezés alapján	Magán személyeknek és szervezeteknek önkéntes munkát végző 14 éven felüli népesség - véletlenszerű megkérdezés alapján	jogi és nem jogi formával rendelkező szervezeteknek önkéntes munkát végző 18 éven felüli népesség – reprezentatív megkérdezés alapján
Önkéntesek száma	426.697 fő (2009) a népesség 5%-a	1.726.778 fő a felnőtt népesség 17%-a	3.474.731 fő a 14 éven felüli népesség 40%-a	901.545 fő a felnőtt népesség 11%-a

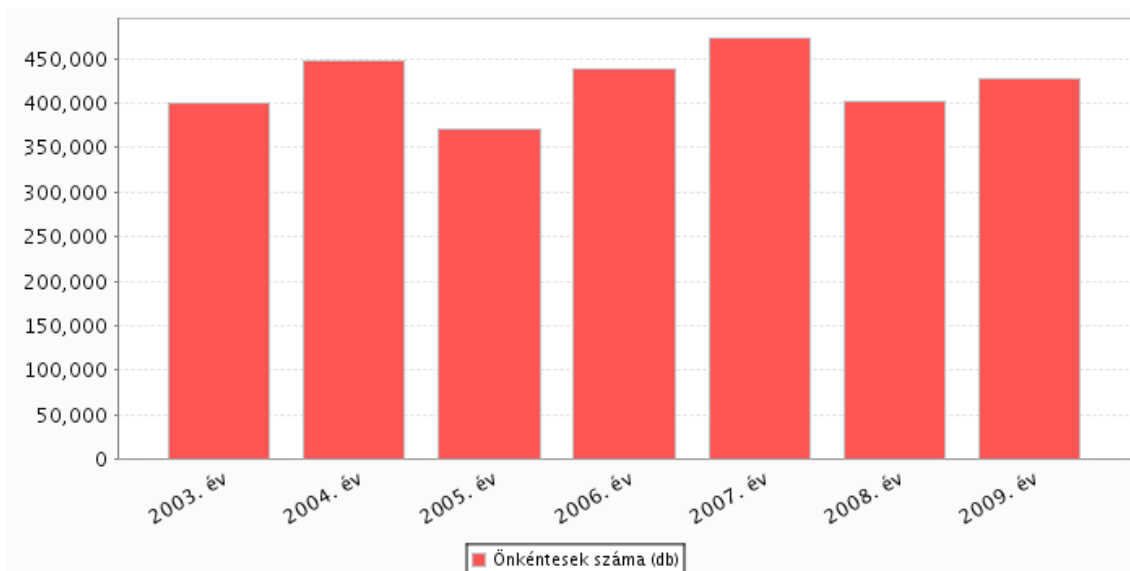
A reprezentatív Európai Érték Vizsgálat szerint 2008-ban a vizsgált népesség közel 11%-a, több mint 900 ezer ember végzett önkéntes munkát szervezetek számára.

A KSH szűkebb értelmezése és a szervezetek bevallása alapján 2009-ben a szektorban tevékenykedő önkéntes segítők becsült száma 427 ezer fő volt (KSH 2011). A szervezetek valamivel több mint felében tevékenykedett önkéntes, az egyesületeknél és magánalapítványoknál – vagyis a klasszikus civil szervezeteknél – tevékenykedett az önkéntesek több mint 93 százaléka.

A KSH által, a legszűkebben értelmezett teljesítés szerint az önkéntesek által teljesített közel 60 millió munkaóra több mint 28 ezer főállású foglalkoztatott munkaidejének feleltethető meg, ennek becsült értéke megközelítette az 56 milliárd forintot.

Nehéz trendet kimutatni a résztvevők számának tekintetében, hullámzó mértékben segítette a lakosság a szervezeteket.

4. sz. ábra. Az önkéntesek számának alakulása 2003-2009. között

Forrás: KSH 2011.

5.6. Az önkéntes munka jellege

A 2004-ben végzett legtágabban értelmezett önkéntesek felmérése alapján, családon és baráti kapcsolaton kívül, magánszemélyek és intézmények javára történő önkéntes tevékenységek végzésébe a 14 éven felüli lakosság 40 %-a (mintegy 3,5 millió fő) vett részt (Czike-Kuti 2005).

A legjellemzőbb tevékenység:

1. a lakóhelyi, települési segítségnyújtás (68 %),
2. a hivatalos ügy elintézése (41 %), illetve
3. a szociális, egészségügyi, művelődési területen tevékenykedő szervezetek segítése (21 %) területeken végezték.

A felmérés szerint az önkéntesek legszívesebben a gyermekek számára nyújtanak támogatást, de jelentős a fogyatékosokat támogatók száma, illetve az idős emberek számára végzett önkéntes tevékenység is.

A felmérés a középiskolás korosztályt is vizsgálta, de a legaktívabbak a 31–40 éves korosztályba tartozók.

A KSH adatai szerint a nonprofit szektorban hazánkban évek óta a szabadidős területen van jelen a legtöbb önkéntes. Ez nem meglepő, hiszen a Magyarországon a legtöbb nonprofit szervezet is ezen a területen tevékenykedik.

Sorrendet tekintve

1. *a szabadidő-hobbi*
2. *a szociális ellátás,*
3. *a kultúra és*
4. *a többcélú adományoztatás*
5. *közbiztonság védelme*

területén dolgozó civil szervezeteket segítették hazánkban a legtöbben (Nagy-Sebestény 2011).

Az unióban jellemzően az alábbi területeken működnek önkéntesek:

1. *Vallási szervezetek*
2. *Sport szabadidő*
3. *Jóléti szervezetek, szociális szolgáltatás*
4. *Kulturális szolgáltatás*
5. *Ifjúsági munka*
6. *Szakmai egyesülések*
7. *Szakszervezet, politika*
8. *Legkevésbé: békemozgalmak, harmadik világ, fejlődő országok segítése.*

Az EVS 2008. évi hazai felmérése némileg eltér a KSH adataitól, de abban egyezik, hogy a sport-szabadidő áll első helyen (Bartal 2010). Az európai uniós átlag rangsorában első helyre a vallási szervezeteknél folytatott önkéntesség került, míg az azonos metodikával végzett hazai kutatás szerinti vizsgálatban ez a második helyre szorult.

1. *sport, szabadidő*
2. *vallási szervezetek, egyházban*
3. *kulturális szolgáltatás*
4. *jóléti szolgáltatás.*

5.7. Az önkéntesek motivációja

Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán szerint (2009) a hazai önkéntesség erőteljesen érték, de kevésbé norma és legkevésbé sem hitrendszer által vezérelt cselekvés. Azt vizsgálták, milyen motivációs tényezők állnak az önkéntes tevékenységek háttérében. Ezek a területek a következők:

- Az önkéntest legfőképpen a másokon való segítség, egy társadalmi ügy vagy egy társadalmi csoport melletti elköteleződés motiválja.
- A szervezet missziójának megértését, az önkéntes tapasztalatokból eredő tanulási vágyat jelzik motivációként.
- Társadalmi tényezők befolyásolják az egyént, az, követni szeretné barátait, családtagjait, illetve környezetében lévőket, akik önkéntesek.
- Egyfajta önvédelem motiválja, az, hogy az önkéntes megszabaduljon a magáról alkotott negatív érzésektől.
- Karrier-tényező jelennek meg, az az igény, hogy a jövőbeni foglalkozása szempontjából hasznos tapasztalatokra tegyen szert az önkéntesség által.
- Elismertség motiválja, az önkéntes munka formális megbecsülésének igénye, melyet a szervezet és annak munkatársai nyújtanak, illetve a társadalom többi tagja.
- Szociális interakciók igénye jelenik meg, az, hogy új ismeretségeket és barátságokat kössön az önkéntesség által az egyén.
- Reciprocitás elve motiválja, az önkéntességet egy adok-kapok cserekapcsolatnak tekinti az önkéntes.
- Visszahatás (reaktivitás) jelenik meg, az önkéntes motivációja az, hogy jobbá tegye azt a rosszat, ami történt vele az életében.
- Önmegbecsülés hajtja, az önkéntes munka által jobban, és fontosabbnak érzi magát.
- Vallás, hitéletbeli elköteleződésnek való megfelelés motiválja.

- Helyi önkormányzati vagy kormányzati hiányok okán elvállal önkéntes tevékenységet az egyén, a helyi önkormányzati /kormányzati forrás és támogatás hiánya motiválja.
- Kulturális motiváció: az önkéntes fontosnak tartja a kultúra megóvását, megőrzését, és a különböző kultúrák megismerését.
- Környezetvédelmi motiváció: az önkéntes motivációja arra épül, hogy tegyen valamit a természet- és környezetvédelemért, fontosnak tartja a fenntartható fejlődést.

A 2008. évi EVS felmérés mintája alapján a tipikus önkéntes (Bartal 2010).

- olyan 18-45 év közötti nő, aki
- városokban vagy községekben él,
- inkább házas, de nagy gyakorisággal lehet hajadon,
- inkább gyermekes, aki általában 2 gyermeket nevel, de gyakori, hogy gyermektelen,
- felsőfokú vagy középfokú végzettsége van,
- gazdaságilag aktív,
- szolgáltatás jellegű, illetve felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő munkakörben dolgozik,
- a maga módján vallásosnak és katolikus felekezetűnek vallja magát,
- átlagos havi jövedelme inkább 75-150 ezer forint között van, de gyakori, hogy ennél magasabb, 250-300 ezer forint,
- az elmúlt 10 évben lett önkéntes,

a szervezeteknél végzett leggyakoribb önkéntes tevékenysége, hogy rendezvények, események szervezésében és lebonyolításában segédkezik, vagy pedig adminisztratív feladatokat lát el, vagy pedig gyermek- és ifjúságvédelmi programokban segédkezik

Az értékvizsgálat megállapította, hogy az önkéntesség elsősorban örömforrás, másodsorban *közösségi élményt is jelent.* „A magyar önkéntesek értékvezérelt cselekvését elsősorban egy *társadalmi ügy és csoport* melletti elköteleződés motiválja, ami kiváltja az *altruisztikus magatartást, a segítséget.* /.../ az önkéntesség mögöttes dinamikájában nagy szerepet játszik, hogy *a szervezetek munkatársai partnereként kezelik –e az önkénteseket* vagy

„beosztottként“, illetve a *munkatársak mennyire ismerik el az önkéntes segítők munkáját.*”
(Bartal 2010).

5.8. Az önkéntesek menedzselése a szervezetben

A civil szervezetek általában kevés alkalmazottal, főleg önkéntesek segítségével dolgoznak. (Mint korábbi fejezet utalt erre, a szervezet nagyságától is függ az önkéntesek és a foglalkoztatottak száma). A forráshiányos szervezeteknél az önkéntesek motiválásakor gyakorlatban szinte nem, vagy alig használatos eszköz a pénzügyi ellentételezés. A valahová tartozás érzése, az egyéni kihívás jelentheti az ösztönzőt, a különös odafigyelés a testreszabott feladatok meghatározása – már a toborzás, kiválasztás, képzés, feladatellátás esetében. Amennyiben a szervezetnek fizetett alkalmazottja is van külön gondot kell fordítani a jutalmazás, a teljesítményértékelés esetében az önkéntesek elismerésére.

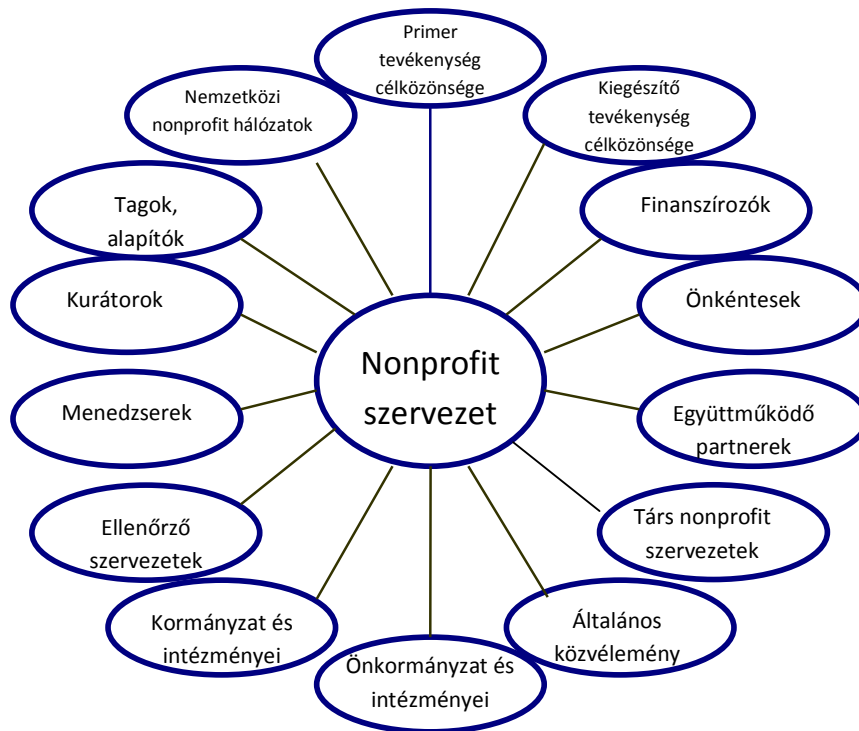
6. fejezet. A tőkévé konvertálható társadalmi kapcsolatok

A természetbeni adomány speciális formája a társadalmi kapcsolatokból származó eszmei adomány. Ilyen lehet például elismert közszereplő védnöksége egy rendezvényen, vagy egy sajtókapcsolatból eredő ingyenes megjelenés médiában, vagy pusztán bizonyos információk átadása, ami előnyhöz jutathatja a civil szervezetet. A civil kurázsi építőköve.

6.1. A civil szervezetek célközönsége és érdekelti köre

A nonprofit szervezetekben többféle, összetett célközönség jelenik meg egyszerre, hiszen a szervezetek alapvető célja a missziójuk, társadalmi küldetésük teljesítése. A kedvezményezettek köre sokszor nem esik egybe a forrásbiztosítók, támogatást adók körével, a működési feltételeket biztosítása érdekében az érintettek (stakeholderek) széles körével kell kapcsolatban állniuk. Az összetett kapcsolatrendszert, a nonprofit szervezetek társadalmi tőkéjét az 5. sz. ábra mutatja be (Pavluska 2009b)

5. sz. ábra. A nonprofit szervezetek közösségcsoportjai

Forrás: Pavluska 2009b

6.2. A társadalmi tőke definíciója

Világbank háromféle társadalmi megközelítést alkalmaz, szűk definíciója szerint a társadalmi tőke az emberek adott közösségen belüli kapcsolatait és a közösség által elismert normáit jelenti, melyek csoportkohéziót és identitást eredményez. Tágabb értelmezésben a társadalmi tőke a csoportokon belüli és a csoportok közötti kapcsolatokat is jelenti. Harmadrészt pedig a társadalmi környezetet is magában foglalja, azaz a kapcsolatokon kívül a normákat, tradíciókat, szokásokat is (World Bank, idézi TÁRKI 2005: 26).

A bemutatott művek alapján a közgazdaságtan különbséget tesz a társadalmi tőke fajtái közt, attól függően, hogy milyen a társadalmi kapcsolat minősége, irányultsága és erőssége (i.m.). Három aspektusát nevezhetjük meg, egyrészt *az erős kötésű összetartó társadalmi tőkét* (például családon vagy etnikai közösségen belüli kapcsolatok), másrészt a *gyengébben összekötő társadalmi tőkét*, mely a leginkább alkalmas a különböző társadalmi csoportok, rétegek közötti kapcsolatteremtésre, integrációra és mobilitásra. Harmadrészt az *összekapcsoló társadalmi tőkét* definiálhatjuk, mely a kormányzat és a civil társadalom vagy más hierarchikusan elkülönülő társadalmi csoportok kapcsolódását jelenti.

6.3. Előnyök és veszélyek

A társadalmi tőke nem minden esetben pozitív jelenség, lehetnek negatív irányultságai is, lehet kirekesztő jellegű, s lehet esetleg a maffia vagy a korrupció melegágya. Az alábbi táblázat a TÁRKI összefoglalója (2005) alapján példákat mutat a társadalmi tőke által nyerhető előnyökre és a hátrányokra. A jelentés szerint a „társadalmi tőke legfontosabb politikai funkciója a civil társadalom kiterjesztésében és megerősítésében jelölhető meg. Aktív civil társadalom nélkül nincs demokratikus politikai rendszer.” (i.m.: 24)

3. sz. tábla A társadalmi tőke előnye és hátrány (TÁRKI 2005 alapján)

A magas társadalmi tőke hatása	Előny	Hátrány

Nagy gazdasági növekedés	<p>A piaci koordináció során felmerülő keresési, információs, alku- és döntési, ellenőrzési és kikényszerítési költségeket erőteljesen csökkenti.</p> <p>Az informális csatornák jelentős szerepet játszhatnak üzleti lehetőségek megszerzésében</p>	<p>Kartellek képződését, a bennfentes információk terjedésének nyomon követhetetlen mozgását, s a hatékonyságot csökkentő, a korábbi partnereket kényszerűen összefűző klikkek kialakulását is.</p>
Alacsonyabb szintű bűnözés	<p>Összetartóbb szomszédságok figyelme növeli a bűnözés kockázatát, a családi és családok közötti jó kapcsolatok alkalmasabbak a gyerekek szocializációjára</p>	<p>Az egymást állandóan figyelő, az önkéntes rendőri feladatokat „túlfejlesztő” szomszédság és család börtönné, de legalábbis az individuális létet, a többféle lehetőséget erősen korlátozó intézménnyé válhat.</p>
Fokozódó iskolai teljesítmény	<p>Az iskola és a család közötti kommunikáció elősegíti a közösen elfogadható értékek megtalálását és kimunkálását, ami a tanulás hatékonyságát segíti elő. A szülői munkaközösségek sokban rá tudnak segíteni az iskolai oktatás színvonalának növelésére.</p>	<p>Az erős családi ellenőrzés csökkentheti az iskolai innovációk lehetőségét.</p>
Jobb lelki/egészségi állapot	<p>Az összetartóbb társadalomban alacsonyabb az értékvesztés, elidegenedettség, az öngyilkosság gyakorisága.</p> <p>Elterjedtek az öngyógyítás pozitív formái, a betegség megelőzésének esélye, az orvossal való kapcsolattartás legalkalmasabb módjainak megtalálása, az azonos betegségben szenvedők önszorgató csoportjainak szervezése.</p> <p>A társas környezetben élő idősök körében lassul az öregkori leépülés folyamata, a kiterjedtebb kapcsolatok növelik az önbizalmat, az elégedettséget, a boldogságérzet mértékét a társadalom különböző csoportjaiban.</p>	
Hatékonyabb közigazgatás	<p>Hatékony helyi önkormányzatok létrehozása, a centralizált igazgatás bürokratizálódásának és a korrupció kialakulásának</p>	<p>Felerősödik a „második” (gazdaság, nyilvánosság, jogrend, erkölcs) szerepe a mindennapi élet szerveződésében, a civil</p>

	<p>megakadályozása.</p> <p>Nő az általános bizalom és az állam legitimitása.</p>	<p>társadalom a járadékszerzés melegágyává válik, s a civil társadalom szereplői (pl. az NGO-k) olyan érdekcsoportokká alakulhatnak, amelyek a közösségi forrásokat magáncélokra hasznosítják.</p>
Magasabb színvonalú közszolgáltatások	<p>Ha egy helyi közösség identitása erős, saját magáénak érezheti a helyi közszolgáltatásokat – az iskolán kívül ilyen a vízellátás, az egészségügyi ellátás, az infrastruktúra – képes lehet a közösség tagjait mozgósítani építkezésekhez és később is jobban ügyel ezek fenntartására.</p>	<p>Ha a társadalmi tőke csupán az elit körében erős, akkor kiszoríthatják az alacsonyabb társadalmi státuszú csoportokat ezek élvezetéből és létrejöhetnek a magas és alacsony státuszúak számára különböző minőségű szolgáltatásokat biztosító közszolgáltatások</p>
Demokratikusabb politika	<p>A civil társadalom ellensúlyozó szerepet játszik az állammal szemben, védi az állampolgárokat az állam túlhatalmával szemben.</p>	<p>Ha nem alakul ki a civil „kisvilágok” sokasága a társadalom atomizálódik, individualizálódik, az állam jötevő diktátorként kezelheti alattvalóit. Ugyanakkor van olyan elemzés, amely a weimari köztársaság példáján bizonyítja, hogy amennyiben az erős civil társadalomban nagymértékben elterjed a demokratikus politikai intézményrendszerrel szembeni elégedetlenség, akkor a demokrácia támaszából az összeomlás katalizátorává válhat a civil társadalom (Berman, 1997).</p>

Forrás: Arapovics 2009.

Irodalom

Ajánlott irodalom

1. Bartal Anna Mária (2010): Önkéntesek és nem-önkéntesek a 2008. évi Európai Érték Vizsgálat tükrében, avagy Aki önkéntes nagyobb valószínűséggel boldogabb és elégedettebb? www.volunteermotivation.hu
2. Czike Klára – Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport, Önkéntes Központ Alapítvány.

3. Európai Közösségek Bizottsága (2006) A növekedés és munkahely-teremtési partnerség megvalósítása: Európa mint kiválósági központ a vállalatok társadalmi felelőssége terén. Brüsszel, 22.3.2006
4. Harsányi Eszter – Révész Éva (2005) A vállalati adományozás modelljei és gyakorlata. In: Kuti Éva szerk. A „jótékonyság” vállalati stratégiája. Vállalati adományozás Magyarországon. Nonprofit Kutatócsoport. Budapest. 13-42. o.
5. Kuti Éva (2005): A magyarországi vállalatok társadalmi felelősségvállalása (2005) In: Kuti Éva szerk. A „jótékonyság” vállalati stratégiája. Vállalati adományozás Magyarországon. Nonprofit Kutatócsoport. Budapest. 43-82.
6. Nagy Renáta – Sebestény István (2011) A Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2009. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest
7. Pavluska Valéria (2009): A nonprofit szervezetek strukturális-működési jellemzői. In: Arapovics-Brüll:Közösségi-civil szervező. Tananyag. I. rész. Szociális és Munkaügyi Minisztérium Budapest.
8. Pavluska Valéria (2009b): Nonprofit és PR. In: Arapovics-Brüll: Nonprofit menedzser tananyag.. Szociális és Munkaügyi Minisztérium Budapest.
9. Putnam, Robert D. (2000): Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York. Simon and Schuster.
10. TÁRKI (2005) A társadalmi tőke növelésének lehetőségei társadalompolitikai eszközökkel. Kutatási vezető: Tóth István György, TÁRKI, Budapest

További felhasznált irodalom

11. 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről
12. A Tanács 2010/37/EK számú határozata (2009. november 27.) az aktív polgárságot előmozdító önkéntes tevékenységek európai évéről (2011) Az Európai Unió Hivatalos Lapja 2010.1.22. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:017:0043:0049:HU:PDF>
13. Arapovics Mária: Az emberi erőforrás-fejlesztés szerepe a gazdasági versenyben. In: Henczi Lajos (szerk.). Felnevelés. Nemzeti Tankönyvkiadó. 2009. 15-22.o.
14. Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2009): A magyar önkéntesek motivációjának vizsgálata és a Magyar Önkéntesmotivációs Kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei www.volunteermotivation.hu

15. Czakó Ágnes- Harsányi László - Kuti Éva - Vajda Ágnes (1995): Lakossági adományok és önkéntes munka. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal
16. Czike Klára – Bartal Anna Mária (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában. Budapest: Civitalis Egyesület.
17. Derényi András – Tót Éva (2011): Validáció. A hozott tudás elismerése a felsőoktatásban. OFI. Budapest.
18. Egyetemes Értékek az Egyetemen (EÉE) konferencia, 2011. szeptember 23. ELTE PPK Budapest. Kutatócsoport: Arapovics Mária PhD, Pavlics Tamás, Avatóné Lovas Judit, Babos Zsuzsanna, Bozóky Tamás, Hunyadi Bulcsú, Kálmán Teréz, Kicsiny Zsóka, Oross Dániel, dr.Takács Dávid. Megjelenés alatt.
19. Elméletek az emberi erőforrás fejlődéséről (1966): In: Illés Lajosné (szerk.) Az oktatás gazdaságossága. F.Harison C. AMyers Tankönyvkiadó, Budapest
20. Emberi erőforrások és fejlődés (1968): In: Az oktatás tervezése (1968): Tanulmányok. F.Harison UNESCO, Tankönyvkiadó, Budapest
21. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság vélemény – Tárgy: „Az önkéntes tevékenység: szerepe az európai társadalomban és kihatásai” (2006/C 325/13)
22. Glennerster, H. (1999): Az oktatás gazdaságtana: A szerencse forgandó? In: Csaba I. – Tóth I. Gy. (szerk.) (1999): A jóléti állam politikai gazdaságtana, Osiris, Budapest, 317-335. o.
23. Grootaer, Christian (2001): Social Capital: The Missig Link? In: Social Capital and Participation in Everyday Life eds: Paul Dekker, Eric M. Uslaner, Routledge, London (2001): 9-29. pp.
24. Kiáltvány az Európai Önkéntes Tevékenységről, Európai Önkéntes Központ (Centre Europeen du Volontariat, CEV), 2006.
25. Laki Mihály (2005): Szociális érzékenység és közéleti szerep.
26. Magyar nagyvállalkozók az ezredfordulón.) In: Kuti Éva szerk. A „jótékonyág” vállalati stratégiája. Vállalati adományozás Magyarországon. Nonprofit Kutatócsoport. Budapest. 83-102.
27. OECD (2006): Understanding the Social Outcomes of Learning. Measuring the Effects of Education on Health and Civic Engagement, Proceedings of the Copenhagen Symposium, Paris
28. Putnam, Robert (1993): Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, Princeton.

29. Schultz, Theodore W.(1983): Beruházás az emberi tőkébe. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
30. Török Marianna (2005) Vállalati adományozás a hazai gyakorlatban In: Kuti Éva szerk. A „jótékonyosság” vállalati stratégiája. Vállalati adományozás Magyarországon. Nonprofit Kutatócsoport. Budapest. 103-139.

Honlapok

www.nonprofit.hu

www.nonprofitkutatas.hu

www.ksh.hu

www.niok.hu

www.oka.hu

<http://www.otletprogram.hu/>

www.niok.hu

www.civilszemle.hu

<http://www.onkentesen.eu/>

<http://volunteermotivation.hu>

<http://www.hakosz.hu/>

<http://www.kozod.hu>

www.nonprofit.hu

www.i-dia.org

<http://www.mobilitas.hu/flp/evs>

<http://www.onkentesseg2011.hu/>

www.eurodesk.hu

<http://onkentes.lap.hu>

www.korhazionkentes.hu

www.kozossegfejlesztes.hu

V. Adományszervezés (Fundraising), Ajánlatkészítés

1. fejezet. Az adományszervezés

A forrásteremtés pilléreire (alapcél szerinti tevékenységre, vállalkozói tevékenységre, bevételek és kiadásokra, gazdálkodási alapokra) már a korábbi fejezetek utaltak az adományozók körét és magatartását, az adományok típusait az előző fejezet bemutatta. Az alábbi, zárófejezet az adománygyűjtésre (fundraisingre) és az ehhez szükséges eszközökre, technikákra tér ki.

1.1. Az adománygyűjtés

Az adománygyűjtés – vagy a köznyelvbe is bekerült szóval szóval – fundraising (alapnövelés) a meghatározott célokhoz szükséges pénzügyi források megszerzésére irányuló folyamat.

Olyan megtervezett, összetett folyamat, amely, külső forrásokat teremt elő a szervezet céljainak megvalósítása érdekében adománygyűjtés, adományszervezés, illetve jótékonyági célú eladás segítségével.

Az adományszervezés komplex tevékenység, mely a szervezet küldetésének pontos megfogalmazását, kapcsolatszervezést, jó kommunikációs stratégiát, bizalomelnyerést, a közös érdekek összehangolását és a precíz adminisztrációt igényel. Mind az adományozó, adakozó, mind a civil szervezetek, mind a kedvezményezettek elégedettségét igényli.

Tekintettel arra, hogy folyamatos és állandó munkát igényel, túlnő a vezetői feladatkörön, sokak szerint önálló szakma.

1.2. Az adománygyűjtés szabályai

A hatályos jogszabályok szerint bejegyzett civil szervezet javára adománygyűjtő tevékenység folytatható, de a civil szervezet nevében vagy javára történő adománygyűjtés nem járhat az adományozók, illetőleg más személyek zaklatásával, a személyhez fűződő jogok és az emberi méltóság sérelmével.

A civil szervezet nevében vagy javára történő adománygyűjtés csak a civil szervezet írásbeli meghatalmazása alapján végezhető.

1. sz. ábra. Meghatalmazásról szóló sablon

MEGHATALMAZÁS-SABLON ADOMÁNYGYŰJTÉSHEZ

A Alapítvány / Egyesület, mint közhasznú szervezet (székhely:, adószám:)

m e g h a t a l m a z z a

..... (..... szám alatti lakost), hogy számára a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény 12. §-ában foglaltaknak megfelelően adományt gyűjtsön. Az adománygyűjtés nem járhat az adományozók, illetőleg más személyek zaklatásával, a személyhez fűződő jogok és az emberi méltóság sérelmével.

Helység:, dátum:

Közhasznú szervezet neve, képviselő neve, tisztsége és aláírása

Forrás: www.civil.info.hu

A civil szervezet részére juttatott adományokat a könyv szerinti, ennek hiányában a szokásos piaci áron kell nyilvántartásba venni.

A civil szervezet javára a személyi jövedelemadó meghatározott részének adózó rendelkezése szerinti felajánlása alapján gyűjtött forrás (azaz az 1%) megszerzésére irányuló tevékenység adománygyűjtési tevékenységnek minősül. (Korábban az adományozónak célszerű volt adományozásról szóló igazolást adni, de a 2010. januárjától változott szabályozás értelmében már nem tud magánszemély adókedvezményt igénybe venni.)

1.3. A támogatókra vonatkozó kedvezmények

Az adománygyűjtőnek tisztában kell lennie a támogatókat megillető kedvezményekkel, lehetőségekkel.

1.3.1. Magánszemély adományozó, támogató

A korábbi évektől eltérően 2010 január elsejétől - sajnálatos módon - magánszemély civil szervezet támogatása (pénz, szolgáltatás, tárgyi adomány) után nem vehet igénybe adókedvezményt.

1.3.2. Gazdasági társaság, egyéb szervezeti adományozó

Amennyiben a támogató gazdasági társaság akkor adományozás esetén kedvezmények illetik. A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény rendelkezéseinek megfelelően a közcélú adomány egyéb ráfordításként elszámolható, valamint az adomány értékének megadott százalékával csökkenthető a társaság adóalapja.

A jogszabály értelmezésében ez akkor vehető igénybe, ha az adomány *a közhasznú szervezet, a kiemelkedően közhasznú szervezet részére, a közhasznú tevékenység, illetve a kiemelkedően közhasznú besorolást megalapozó közfeladat támogatására*, az adóévben visszafizetési kötelezettség nélkül adott

- támogatás,
- juttatás,
- térítés nélkül átadott eszköz könyv szerinti értéke,
- térítés nélkül nyújtott szolgáltatás bekerülési értéke.

1.3.3. Mi nem minősül adománynak, tartós adománynak, adományozásnak?

Nem tekinthető adománynak az olyan juttatás, melyet olyan szervezet kap, amelyik nem rendelkezik bejegyzett közhasznú, vagy kiemelkedően közhasznú jogállással.

Nem minősül továbbá adománynak az olyan juttatás, amely esetében az ügylet valós tartalma alapján megállapítható, hogy az nem szolgálja, vagy csak látszólag szolgálja a közhasznú, a közérdekű célt.

Szintén nem minősül adománynak az olyan juttatás, amely a törvényben meghatározottakon túl vagyoni előnyt jelent

- az adományozónak,
- az adományozó tagjának (részvényesének),
- vezető tisztségviselőjének,
- felügyelő bizottsága vagy
- igazgatósága tagjának,
- könyvvizsgálójának, illetve
- ezen személyek vagy a magánszemély tag (részvényes) közeli hozzátartozójának.

Nem minősül azonban vagyoni előnynek az adományozó nevére, tevékenységére történő utalás.

1.3.4. Az adományozással járó kedvezmények

Általános szabály, hogy csak akkor jár adókedvezmény, ha a jogügylet kizárólagos célja az adományozás, nem pedig az adókedvezmény érvényesítése.

Közhasznú szervezet támogatása esetén adókedvezmény csak tartós adományozás esetén vehető igénybe: az adomány 100%-a egyéb ráfordításként elszámolható és még az adomány értékének 20%-a is csökkenti az adóalapot.

Kiemelkedően közhasznú szervezet támogatása esetén adomány 100%-a egyéb ráfordításként elszámolható, valamint az adomány értékének 50%-a is csökkenti az adóalapot.

Az adózó csak akkor csökkentheti az adózás előtti eredményét, ha rendelkezik a közhasznú szervezet, a kiemelkedően közhasznú szervezet által az adóalap megállapítása céljából kiállított igazolással.

2. sz. ábra. Sablon adományozási igazoláshoz

ADOMÁNYOZÁSI OKIRAT-SABLON

KÖZCÉLÚ ADOMÁNYRÓL

Ki nyújtja? (A Rt, Kft, Bt, Kkt (székhely:; adószám:; képviseli:)

Kinek? (A Alapítvány (székhely, adószám, képviselő, közhasznú minősítést is tartalmazó bírósági nyilvántartásba vétel száma)

Mire? (Az alapító okiratában írt közhasznú tevékenységek (elsősorban – különösen a -, valamint apl. kutatások) támogatásának céljából,

a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény és a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CXLVI. törvény alapján

Mennyi összeget vagy milyen más támogatást? (.....,--Ft, azaz forint közcélú adományt, vagy mennyiségű, minőségű, típusú, márkájú dolgot, terméket, terményt, szolgáltatást, jogot, stb.) alapítványi támogatást nyújt

Milyen módon? (banki átutalás útján, átadással, kiszállítással) stb.)

Mikor? (a jelen okirat keltétől számított napon belül.)

/Tartós adományozásra utaló rendelkezés: A közhasznú szervezet vagy kiemelkedően közhasznú szervezetet a támogató a szerződéskötés vagy szerződésmódosítás évében és az azt követő legalább három

évben, évente legalább egy alkalommal - azonos vagy növekvő összegben - ellenszolgáltatás nélkül nyújtja. (Nem számít ellenszolgáltatásnak, ha a közhasznú szervezet a közhasznú szolgáltatása nyújtása keretében utal az adományozó nevére, tevékenységére. Erre utaló tételt el lehet helyezni a szerződésben.)/

Az adomány felhasználása kizárólag az alapító okiratban szereplő, s a jelen okiratban is rögzített közhasznú célok megvalósítása érdekében történhet.

Az adományozó által előírt esetleges további lehetséges kötelezettségek, feltételek:

Például:

- *mire kell felhasználni konkrétan a támogatást?*
- *Milyen formában, tartalommal és mikor kell beszámolni vagy tájékoztatást adni a támogatás felhasználásáról?*
- *Meddig kell felhasználni a támogatást?*
- *Elszámolás módja.*

Budapest, 20.....

.....Rt, Kft, Bt. Kkt.

..... (személynév) ügyvezető, képviselő

Forrás: www.civil.info.hu

Az igazolást két példányban kell kiállítani, az egyik példány az adományozóé, a másodpéldány pedig a civil szervezeté marad. Adományra vonatkozó igazolást csak a közhasznú jogállás bejegyzésének jogerőre emelkedése napját követően adhat ki. Akit töröltek a közhasznú szervezetek köréből, az nem adhat ki igazolást.

1.3.5. ÁFÁ-t érintő jogszabályok

Az adójogszabályok évről évre folyamatosan változnak, ezért minden évben érdemes követni az ezzel foglalkozó portálokat. A hatályos jogszabályok szerint 2010 nyara óta nem kell Áfát fizetnie az adományozónak, ha olyan terméket, szolgáltatást adományoz közcélú természetbeni adomány formájában, amelyet eredetileg a vállalkozása adóköteles tevékenységéhez hasznosított. (Azaz nem jár a kedvezmény, ha az adományozó eleve ezzel a céllal szerez be valamit!). A kedvezmény akkor érvényesíthető, ha a kedvezményezettje közhasznú, kiemelkedően közhasznú szervezet vagy egyház. Az általános forgalmi adóról szóló

törvény szerint a kedvezményre való jogosultságot a kedvezményezettnek az adományozó nevére kiállított okirattal kell igazolnia.

Egy új lehetőség nyílt a kedvezményezett szervezetek számára. 2011. január elsejétől, ha egy külföldi adományozó – vállalkozás, magánszemély, egyéb szervezet – pénzadományt juttat egy magyar civil szervezetnek és ebből az adományból a szervezet terméket, szolgáltatást vásárol, akkor - ha a termék, szolgáltatás vételárával az eladónak megfizette az árban foglalt áfát is - a megfizetett áfát a kedvezményezett visszaigényelheti az adóhatóságtól. Az adó visszaigénylés részletes szabályait a 15/2010. (XII. 28.) NGM rendelet tartalmazza.

1.4. Az adománygyűjtés alapelvei

A nonprofit szervezetek összetett forrásszerkezetére és a komplex kapcsolatrendszerükre korábbi fejezet tért ki. Ebből adódóan elmondható, hogy egyedüli és mindig alkalmazható módszer, recept nincsen a forrásteremtésre. Mindig a környezeti lehetőségek figyelembevételével kell tervezni és számba venni a lehetőségeket.

Mielőtt az adománygyűjtésbe fog a szervezet, fontos az alapvető értékeket, kérdéseket megfogalmazni. Azt, hogy mi a szervezet küldetése, célja, mit vár, mire van szüksége. Mi az, amit maga is fel tud ajánlani, melyen saját erőforrásokkal rendelkezik. Pontosítani kell a fejlesztési elképzeléseket, a tennivalókat, módszereket és az ehhez szükséges erőforrásokat.

Annak számbavétele is szükséges, hogy honnan lehet forrásokat szerezni, milyen *pénzügyi források, pályázatok* és milyen természetbeni támogatások lehetségesek. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a támogatók magatartását. Az adománygyűjtés alapelve a támogatók jó érzésének megerősítése, a zaklató hatások teljes mértékű elkerülése. Végül számba kell venni az előteremtett erőforrásokat, és meg kell köszönni a támogatók segítségét. Adománygyűjtő lehet a szervezet vezetője, külön erre szakosodott alkalmazottja, vagy önkéntese, de fontos, hogy erre szóló írásbeli felhatalmazással rendelkezzen. A jó hírnév nélkülözhetetlen.

Népszerűvé vált a nonprofit szektorban Angela Rosati (1997) 10 alapelve az adománygyűjtésről:

- a. Fogalmazzuk meg a szervezet küldetését és jövőképét!

- b. Határozzuk meg a szervezet célkitűzéseit!
- c. Határozzuk meg a szervezet feladatait!
- d. Készítsük el a szervezet ismertetőjét!
- e. Hajtsuk végre a stratégiai tervet!
- f. Kezdjük a kézenfekvő adományozókkal!
- g. Szervezzük be a potenciális adományozókat önkéntesnek!
- h. Kutassuk fel a lehetséges adományozókat!
- i. Kapcsolatépítés
- j. Ne ugorjuk át az első kilenc lépést!

1.4. Az adományszervezés folyamata

Adományszerzés stratégiai tervezést igényel, tudatos megtervezett, összetett folyamat ez, amely, külső forrásokat teremt elő a szervezet céljainak megvalósítása érdekében.

Az adományszervezés főbb lépései

- a. A küldetés, misszió, célok meghatározása.
- b. Helyzetfelmérés (környezetelemzés, SWOT analízis)
- c. Anyagi és humán erőforrások feltárása.
- d. Ötlet, kezdeményezés. Egy meggyőző érvelés kidolgozása.
- e. Mit kérünk? És mit ajánlunk?
- f. Dokumentáció készítése. Tények, adatok összegyűjtése.
- g. Hitelesség, hírnév, megbízhatóság bizonyítása.
- h. Referenciák, ajánlások, támogatólevelek beszerzése.
- i. A potenciális támogatók felkutatása
- j. Adományozói adatbázis készítése
- k. Adományszerzési technikák, az adományszerzés módjának eltervezése és döntése.
- l. A lehetséges támogatók körének meghatározása, lehetséges támogatók vizsgálata.
- m. Adománygyűjtési ütemterv készítése, időtervezés.
- n. Adományszerzők kiválasztása és felkészítése.
- o. Adományszerzés lebonyolítása
- p. Köszönetnyilvánítás.

- q. Beszámolók, elszámolások készítése
- r. Teljesítményértékelés, elemzés, a hatékonyság vizsgálata,
- s. Újratervezés.
- t. Kapcsolattartás a támogatókkal. Üdvözlőlapok, meghívók, hírlevelek küldése.
- u. Átláthatóság biztosítása.

2. fejezet. Adománygyűjtési eszközök és technikák

Az adományszervezésnek számtalan eszköze, technikája lehetséges, mely során egyik ötlet hozza a másikat. Néhány jellemző és működő technikát mutat be e fejezet.

2.1. Rendezvények

Rendezvények, események, vásárok, árverések, fesztivál, jótékonyági estek, gálák, ruhagyűjtések, véradó napok és más jótékony célú események szervezése. Sok szervezést igényel, nem mindig költséghatékony, de kapcsolatszervezésre alkalmas.

2.2. Utcai meggyőzés, közvetlen kérés

Nagyobb városok főterein, sétálóutcáin, bevásárlóközpontokban, a lakosság személyes megszólítása. Nagy személyes felkészültség és elszántság kell hozzá.

2.3. Közterületen elhelyezett dobozok

Áruházakban, postán, gyógyszertárakban, mozikban, repülőtéren, pályaudvaron felügyelet mellett elhelyezett, megfelelően reklámozott gyűjtőládák, urnák.

2.4. Levél, direct mail

Meghatározott célcsoportnak szóló, személyre szóló levélen, küldeményen keresztül történő adománygyűjtés.

Ügyelni kell a pontos postai címzésre, a szép megjelenésre. A levélnek személyes hangvételűnek kell lennie, világos szerkezetűnek, érthető rövid mondatokkal, ugyanakkor érzelmi hatást kell kiváltania az olvasóból. Célszerű a kérést, üzenetet az első és az utolsó sorba is beleilleszteni.

Amennyiben van visszaküldendő rész, csekk, akkor előre ki kell tölteni, hogy a támogatónak ne legyen vele több gondja.

A levél mellé lehet ajándékot is csatolni (naptár, képeslap, matrica), de ez nem mindig célravezető, mert ezek költségesek, ellenkező hatást is kiválthat a kérés.

Kommunikációs szakértők szerint a kérésnek háromszor kell szerepelni a szövegben.

2.5. Segélyvonal

Meghirdetett emeltdíjas telefonszám hívása esetén a telefonáló valamilyen információt kap, a hívás díja pedig az adott ügyet támogatja. Nagy karitatív segélyszervezetek önálló számmal rendelkeznek. A telefonos adománygyűjtés a természeti vagy ipari katasztrófák (árvíz, földrengés, vörösiszap, atomkatasztrófa) idején gyors, egyszerű és kisösszegű adományok sokaságát teszi lehetővé. Az elmúlt évek szörnyű tragédiái során egyre többen alkalmazták ezt az eszközt, szabályozása, a segélyek mielőbbi rászorulókhöz juttatása és a visszaélések elkerülése végett az átláthatóbbá tétele jelenleg is folyik.

2.6. Online adománygyűjtési rendszer

Online adománygyűjtési rendszert során a programban részt vevő civil szervezetek saját, bankkártyás befizetésre alkalmas felületet kapnak (a webáruházakhoz hasonlóan), melyen keresztül adományozóik könnyen, gyorsan, minimális tranzakciós díjak mellett utalhatják át pénzadományukat a szervezetek számára. A japán földrengés és atomkatasztrófa során gyorsan népszerűvé vált ez a segítségi forma, hazánkba a bevezetése a civil szolgáltató központokhoz kapcsolódik.

2.7. Közösségi portálok

A közösségi portálok működtetése, a hálózati tevékenység, a „facebook marketing” ingyenes megjelenést és sokak elérését teszi lehetővé. Egyre gyakoribb forma.

2.8. Adománybolt

Az adománybolt, jótékonyági bolt (charity shop) az újrafelhasználás, társadalmi felelősségvállalás, fenntarthatóság, szolidaritás megtestesítője Angliában népszerű. Általában alapítványi fenntartású, önkéntesek bevonásával működtetett üzlet az egyesek számára már haszontalan, mások számára azonban még értékkel bíró adományokat (jellemzően könyveket, ruhákat, játékokat, kisebb műszaki cikkeket) árúsítja olcsón, egy erre a célra létrehozott, általában valamilyen alapítvány által működtetett üzletben. Hazánkban nem lett népszerű az intézmény, mert a bolti tevékenység vállalkozásnak minősül, a piaci cégekre vonatkozó adófizetés és üzletfenntartási jogszabályok vonatkoznak rá.

2.9. Jelképes örökbefogadás

Jellemzően gyermekek megsegítésére indult jelképes örökbefogadási program során egy-egy fejlődő országban élő gyermek segítése valósulhat meg segítőszervezeten keresztül úgy, hogy a saját környezetéből nem kiragadva lehet hozzájárulni a gyermek taníttatásához, és/vagy árvaházi ellátásához, melyet nyomon lehet követni.

A segítséget egyre több helyen alkalmazzák, állatkertek is, de a mecenatúra formája a kultúra világában egy-egy színházi szék, vagy hagyományosan parki pad támogatása.

A jelképes örökbefogadást oklevéllel, a támogató megjelenítésével szokás elismerni.

2.10. Baráti kör, patrónusok

Egy-egy szervezet vagy intézmény támogatói kört hozhat létre, melynek különböző fokozatú támogatói lehetnek. A kulturális mecenatúra egyik formájaként egyre népszerűbb hazánkban, különösen múzeumi területen. A baráti kör tagjai, támogatói, önkéntesei valamilyen plusz szolgáltatást (egyedi tárlatvezetés, ünnepi vacsorával egybekötött koncertet, szakértők bevonásával szervezett kirándulást) kapnak a támogatott szervezettől, támogatásuk presztízzsel jár.

2.11. Telefonos adománygyűjtés

A szervezet bemutatkozó anyagával, a szükséges dokumentumok előkészítésével, lényegre törő, meggyőző beszélgetés adománygyűjtés céljából, vagy személyes megkeresés egyeztetésére. Udvarias (nem rámenős), nyugodt beszélgetés során a másik fél tiszteletben tartása mellett dokumentálni kell a beszélgetést.

2.12. Személyes találkozó, szponzori adománykérés

A megfelelő kommunikációnak meghatározott, megtanulható szabályai vannak, a hatékony tárgyalási technikákat célszerű megtanulni. Minden találkozóra fel kell készülni, a személyes találkozót megelőzően konkrét ajánlattal, küldetésnyilatkozattal és konkrét kéréssel kell rendelkezni (lásd ajánlattétel fejezet), célszerű tájékozódni a partner tevékenységéről és személyre szabott ajánlatot készíteni.

2.13. Pályázatírás

A pályázatírás önálló szakmává szilárdult, projektmenedzsment és a pályázati munka önálló tankönyv is lehetne. Itt csak a legfontosabb összefoglaló, a tipikus hibák kiemelése következik.

Legfőbb alapelv a pályázatírás előtt, hogy nem a pályázat a civil szervezetek egyetlen forrása! Nagy hangsúlyt kell fektetni a több lábon állásra, alapozni kell egyesületeknél a tagdíjbevételekre, szolgáltatóknál az alaptevékenységből és a vállalkozási tevékenységből származó bevételekre, az 1%-os támogatásokra, a szponzorokra, adományszervezésre, esetleges normatív finanszírozásra.

A pályázatfigyelés folyamatos munkát jelent, de mindig fontos meghatározni, hogy

- Mi az adott pályázat és projekt helye a szervezet életében,
- Mi az adott pályázat szerepe a működés, célkitűzés, küldetés függvényében?
- Mi a pályázat kockázata?
- Elengedhetetlen a stratégiai gondolkodás, a hosszú távú szervezés.
- Alapelv, hogy a pályázat illeszkedjen a célokhoz, ne az egyes pályázathoz alakítsuk a célokat!

A pályázat egy projekt része, annak megvalósításának eszköze csupán.

- A pályázatot a projektmenedzsment szemléletmódja szerint kell megtervezni, elkészíteni és megvalósítani.
- A pályázat adott projekt finanszírozásához szükséges támogatás megszerzése érdekében készített beadvány, a projekt bemutatása a támogató (a pályázat kiírója) számára.

Célszerű a Projekt Ciklus Menedzsment (PCM) alapelveit és lépéseit érvényesíteni, ezek:

1. A projekt kezdeményezése, ötlet, programozás
2. A projekt célmeghatározása
3. A projekt tervezése
4. Finanszírozás
5. A projekt lebonyolítása
6. A projekt lezárása, értékelése

Gyakori hibák pályázati íráskor:

- a formai követelmények figyelmen kívül hagyása,
- a beadott pályázat nem illik a pályázatot kiíró intézmény tevékenységi körébe,
- a pályázat szétfolyik vagy túl rövid vagy kusza,
- a pályázatban a pályázó mellébeszél, eltitkol valamit,
- a tevékenység céljának leírásában általánosságok vannak, konkrétumok nélkül,
- a pályázó túl sokat markol, a pályázat kivitelezhetetlennek látszik,
- a költségvetés nem reális,
- a pályázatban a pályázó kirekesztő/kioktató hangnemben ír,
- a pályázó annak ellenére, hogy tudna, mégsem működik együtt másokkal.

2.14. 1% A személyi jövedelemadó civil szervezeteknek felajánlható része

A személyi jövedelemadó civil szervezeteknek felajánlható 1%-ával a kormányzat az adományozási kultúra és a társadalmi szolidaritás megerősödését, a civil társadalom fejlődését segítette. A köznyelvben „egyszázalékos törvény” néven emlegetett, személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény 1997 januárjában lépett hatályba. Ezáltal az adófizető állampolgár közvetlen is beleszólhat adóbefizetésének 1%-ának felhasználásáról, azaz minimális beleszólást kap a központosított javak újraelosztásába. Egy évvel később ez a lehetőség kibővült egy másik, egyházaknak felajánlható 1%-kal, melyet szintén ez a törvény szabályoz, ezáltal az egyik 1%-t

egyházak , a másik 1%-t civil szervezetek részére lehet felajánlani. Jelen fejezet a civil szervezeteknek adható támogatást tárgyalja.

A civil szervezeteknek felajánlható személyi jövedelemadóból származó 1% a közvetett állami támogatásoknak és az adományozásnak is egy speciális formája.

A támogatási forma az adórendszerhez kötődik ugyan, a központi költségvetés adóbevételét „rövidíti”, de kivételes formája abból ered, hogy annak elosztásáról az adófizetők döntenek, az adóhatóság csak továbbítja az adózó által megjelölt szervezetnek. Az adófizető tényleges pénzbefizetés nélkül lehet adományozó, minimális fáradozást jelent csupán, hogy az adóbevallással egyidőben a támogatásra méltatott civil szervezet adatait megnevezve kitölti az 1%-ra vonatkozó nyomtatványoldalt, majd ezt követően az adóhatóság ügyintézői közreműködésével jut el a támogatás a kedvezményezett civil szervezethez.

Az, hogy az adófizető melyik civil szervezetet teszi kedvezményezetté, az kifejezi az kiválasztott szervezet iránti megbecsülését, bizalmát vagy elkötelezettségét. Ez a támogatás az anyagi természetén túl erkölcsi is, mert az adott szervezet tevékenységének pozitív megítélést, a nonprofit szervezet legitimitását is jelenti, egyúttal a társadalmi tőkét erősíti.

A civil szervezetek érdekeltté váltak abban, hogy az adófizető lakosság számára láthatóbbá tegyék tevékenységüket, hiszen körükben verseny alakult ki az szja támogatásért. A civil szakemberek ezért is tekintik az 1%-ot „forintszavazatnak”.

Mészáros Geyza és Sebestény István arra mutattak rá e támogatási formáról írt tanulmányukban (2000), hogy „az 1%-os felajánlások – közgazdaságtani szempontból – valahol a "köz" és a "magán" határán helyezkednek el. A támogatások ugyanis „forrásukat tekintve közpénzek, elosztásuk mechanizmusa viszont inkább a magánjótékonysággal rokonítja őket. Interpretálhatók az adományokhoz kötődő adókedvezmények szélsőséges eseteként, s mint ilyenről feltételezhető róluk, hogy a velük kapcsolatos adófizetői döntések motivációs háttere nem különbözik számottevően a valódi magánadományokétól.”

Vajda Ágnes és Kuti Éva (2000) szerint az 1%-os felajánlások bár az adórendszerhez kötődnek, mégsem jelentenek adókedvezmény, inkább a civil szférának nyújtott állami támogatásként, így a "kincstári hatékonysággal" nem merül fel velük kapcsolatban. a kedvezményezett civil szervezetek jótékonysági tevékenységet folytatnak, vagy olyan értékek megőrzésében és erősítésében esznek részt, mint a szolidaritás, a segítőkészség, a társadalmi részvétel, tehát tevékenységük nyomán pozitív externáliák lépnek fel. "A jóléti közgazdaságtan

tételeiből egyenesen következik, hogy az ilyen tevékenységeket hatékonysági megfontolásokból támogatni kell, ami azt jelenti, hogy az adományok adókedvezménye Pigou-féle támogatásként értelmezendő" (Clotfelter 1993: 591. idézi Vajda-Kuti 1999.).

Az új támogatási forma bevezetésekor a nonprofit szakemberek körében felmerült, hogy forrásbővülést jelent-e az 1%, vagy működésbe lép, amelyet a közgazdászok által "kiszorítási hatásnak" nevezett mechanizmus, azáltal, hogy, mind az állam, mind a magánadományozók úgy érezhetik, hogy e támogatással minden kötelezettségüknek eleget tettek (Vajda-Kuti 2000).

Tíz évvel az új támogatási forma bevezetését követő, a Nonprofit Információs Központ által kezdeményezett nemzetközi vizsgálatok bizonyították, hogy alapvetően nem igazolódott a több szakértő által jelzett kiszorító hatás (Gerencsér-Oprics 2008). Szerencsére az 1%-os felajánlás nem akadályozta az egyéb adományozási formákat, nem csökkentette a lakossági és a vállalati adományozás súlyát. A felajánlás fontos része lett a magyar adományozási kultúrának, az 1%-os kampányban kifejlesztett módszereket a civil szervezetek sikeresen alkalmazták más adománygyűjtés során is. A támogatási forma jelentőségét mutatja az is hogy a 2003 és 2011 között működő NCA költségvetésének indikátora lett (Bódi 2008).

A felmérések az mutatják, olyan szervezetek is hozzájuthatnak anyagi támogatáshoz, melyek korábban méretüknél vagy elszigeteltségüknél fogva kimaradtak az elosztási vagy pályázati rendszerből.

2.15. Adománygyűjtő kampányok

A kampány a lakosság mozgósításának az eszköze. A kampány meghatározott időtartam alatt zajlik, pontos célja van és tudatosan megtervezett eszközeik és kommunikációs csatornáik.

Az adománygyűjtő kampányok sokszor saját **arculattal** – jelképekkel, neves személyiségek bevonásával, szlogenekkel működnek a támogatók megnyerése érdekében.

A kampányok időzítése (kezdése és lezárása) meghatározza az egész eseményt (pl. a természeti katasztrófa után azonnal indul, vagy az 1%-os kampány befejezése az adóbevallási határidő utolsó napja).

A média a kampányok kiemelt partnere, a felhívó beszélgetések rádióban, televízióban, szlogenek, hirdetések meghatározóak. A siker érdekében viszont etikusan kell szervezni az adománygyűjtést, konkrét, érthető, megbízható és lényegre törő módon kell megjeleníteni.

2011 például az Önkéntesség Európai Éve, számos kampány kapcsolódik hozzá, sok embert megmozgatott például a 2011. május 21-én szervezett hulladékgyűjtő „TeSzedd! Önkéntesen a tiszta Magyarorszáért” mozgalom.

2.3. Az egyes technikák előnyei és hátrányai

Adománygyűjtés formája	Előny	hátrány
rendezvények szervezése	Hagyományos forma ismertté teszi a civil szervezetet új tagok, önkéntesek toborzására alkalmas jó a hangulatot Csapatmunka	Sok szervezést igényel, sok munkatárs, önkéntes bevonása szükséges, időigényes, költséges – ami nem biztos, hogy megtérül Csapatmunka
Utcai meggyőzés	A szervezet tevékenysége láthatóvá válik	Nem hatékony, kudarcos is lehet, mert az embere bizalmatlanok Időigényes kevés embert szólít meg egyszerre
Közterületen elhelyezett dobozok	Nem kell hozzá személyes jelenlét Nem költséges	Aprópénz gyűjtésére alkalmas csupán, nem mindig hatékony, személytelen, hamar megszokja a szemünk a kihelyezett gyűjtőt
Levél, direct mail	Nem szükséges személyes jelenlét, egyszerre sok embert el lehet érni megfelelő adatbázissal	Reklámokkal a kukába kerül Nemtetszést válthat ki az adatbázisba kerülés, az igényes dizájn ellenkező hatást érhet el Kicsi a hatékonysága
Online adományozás	Gyors, praktikus, egyszerű	A bank is jól jár

		Pénzmosás, visszaélések
Közösségi portál	Különösen a fiatalok elérésére alkalmas Gyorsan cserélhető felület, rugalmasan kezelhető	Idősebb generációkat nem lehet elérni
Telefonos adománygyűjtés	Irodából szervezhető, országos	Nagy telefonszámla, adománygyűjtő önkéntesek könnyen kiéghetnek Zaklatásként élnek meg sokan az otthoni telefonálást
Segélyvonal	Gyors, hatékony, médiával jól együtt lehet működni	Visszaélésekre adhat alkalmat ez a bizalmatlanságot növeli
Jelképes örökbefogadás	Köszereplők bevonása	Sok szervezést, költséges kampányt igényel
Adománybolt	Újrafelhasználás, hagyományos, önkéntesek bevonásával működhet	Kedvezőtlen hazai jogi szabályozás, adóköteles Üzletvezetői végzettség is szükséges
Baráti Kör	Klubjellegű Neves emberek Csapatmunka	Működtetése sok adminisztrációval jár, folyamatos szervezést igényel
Személyes találkozó, szponzori megkeresés	Hitelesség,	Időigényes, folyamatos munkavégzés Jó kommunikációs készséggel lehet csak, sokszor csak vezető végezheti
Pályázatírás, pályázat	Kiszámítható, szabályozott folyamatok során megszerezhető támogatás Egyszerre nagyobb összeg pályázható	kötött, aktuális téma Csak adott programra lehet felhasználni, specializált Időigényes, határidőhöz kötött, munkaigényes Elhúzódó döntéshozatal és kifizetés Ellenőrzés

1%	Egyszerű adakozás Nem jár vagyonsökkenéssel, gesztus	Költséges kampányt igényel Azt az érzést kelti, hogy már adakozott az egyén, miközben nem a saját vagyonáról történt a lemondás
Kampány	Egyszeri, több technika együttes alkalmazása Nagy hatású Médiával jól együtt lehet működni Csapatmunka	Nagy szervezést igényel, költség Csapatmunka

Általában több eszköz egyszerre történő alkalmazása a hatásos. Valamennyi akcióra igaz, hogy tesztelni kell, a szöveget, a design, a levelet, a plakátokat. Elektronikus hírlevélnél, emailnél ellenőrizni kell, hogy működnek-e a linkek. Az eseményt követően pedig mérni kell az eredményeket: hányan válaszoltak, jeleztek vissza, vettek részt az eseményen, hányan adományoztak. A visszacsatolásoknak megfelelően lehet a következő adománygyűjtést hatékonyabban megszervezni.

3. sz. ábra. Adományszerző törzsanyag

<p><i>Nyelvezete legyen pozitív; dinamikus, magabiztosságot sugalló szavakat, kifejezéseket használjunk; az udvariassági formulákat vegyük figyelembe.</i></p> <p><i>1. kísérőlevél - 1 oldal</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - személyre szóló, hivatkozni kell az előző kapcsolatra - pontosan kik vagyunk, miért éppen hozzá fordulunk - tartalma: projekt lényege, mire kérünk, kért összeg nagysága - a következő lépés jelzése - sok "köszönöm" <p><i>2. szervezet, csoport rövid bemutatása - 3-5 mondat, maximum 1 oldal</i></p> <p><i>3. projekt leírása - 5-6 oldal</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - projekt bevezetése: cím <p>szervezet neve és címe</p>

projekt neve

kapcsolattartó neve és telefonja

- *projekt leírása:*

célok

célcsoport

szükségletek leírása

várt eredmények

tevékenység leírása

egyedisége, újszerűsége

értékek, alapelvek

időtartama

értékelés

továbbvitel

- *projekt költségvetése*

kiadások és bevételek

kért összeg

4. függelék - 3-5 oldal

- *szóróanyag a szervezetről, csoportról*

- *eddig főbb sikerek, jelentősebb tevékenységek*

- *a projektben résztvevők, vezetők rövid szakmai életrajza*

- *más támogatók felsorolása*

- *ajánlólevelek*

www.talentumonkentes.hu

Irodalom

Ajánlott irodalom

1. Alapfokú kézikönyv civil szervezetek számára. Szerk Török Mariann. Harmadik, javított kiadás. NIOK. Budapest.
2. Angela Rosati (1997): Adománygyűjtési technikák itthon és külföldön, Folpress Kft., Budapest.

3. Bullain Nilda (2003): Az adományszervezés. Mi fán terem...? Sorozat. A Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány
4. Jana Ledvinová (1997): Pénz, pénz mindenütt, Stratégiai Tanulmányok Intézete, Maryland, USA.
5. Kosztolányi István (2007) A szervezetek működéséhez szükséges források megteremtése. In: Alapfokú kézikönyv civil szervezetek számára. Szerk Török Mariann. Harmadik, javított kiadás. NIOK. Budapest 89-103.

Felhasznált irodalom

6. 1% „forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport / Research Project on Nonprofit Organizations. Budapest, 2000
7. Bódi György (2000): 1% a gyakorlatban. In: 1% „Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport / Research Project on Nonprofit Organizations. Budapest, 2000
8. CTF (1995) Alapítvány tréninganyaga: Adományszervezési stratégiák tréning, Szeged.
9. Czike Klára–Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótékonyág, társadalmi integráció, Budapest: Nonprofit Kutatócsoport Egyesület és Önkéntes Központ Alapítvány.
10. Éva Kuti (2007): Hungary's 1 % System: Ten Years On. www.onepercent.hu
11. Forrásteremtés. Adományszervezés és pályázatírás. Tréninganyag <http://www.talentumonkentes.hu/kepzes>
12. Gerencsér Balázs – Oprics Judit (2008) Százalékos adományozás szerepe az adományozási kultúra erősítésében. Civil Szemle 2008/4. 63-84.
13. Gerencsér Balázs (1999). Az 1%-os törvény végrehajtásával és megítélésével kapcsolatos vélemények a civil szervezetek körében. Budapest. Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány.
14. György Bódi (2007): The system of 1% designation and other forms of support for NGOs in Hungary. www.onepercent.hu
15. Kahulits Andrea (2009): A nonprofit szervezetek gazdálkodása In: Arapovics Mária-Brüll Edit (szerk): Nonprofit menedzser. Tananyag V. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
16. Kosztolányi István: Adományszervezés, pályázatírás tréninganyag, Budapest, 1996/97. (6-8.o.)

17. Vajda Ágnes – Kuti Éva (2000): Állampolgári szavazás közpénzekről és civil szervezetekről.
In: 1% „Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport /
Research Project on Nonprofit Organizations. Budapest, 2000

- [1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről](#)
- [1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról](#)
- [2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről](#)

Honlapok

www.nonprofit.hu

www.nonprofitkutatas.hu

www.ksh.hu

www.niok.hu

www.oka.hu

www.bitc.org.uk

www.magyarország.hu

www.onepercent.hu